

EL LLEGAT D'ORIOI DE BOLÒS

Ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter
d'Olot amb motiu del centenari del naixement
(1924 - 2024)



ESPAICRÀTER



Ajuntament d'Olot



Parc Natural
de la Zona Volcànica
de la Garrotxa



Generalitat
de Catalunya



El llegat d'Oriol de Bolòs: ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter d'Olot amb motiu del centenari del naixement (1924-2024)

Pròleg a càrrec de Xevi Collell Colomer i Emili Bassols Isamat.

Compilació i coordinació a càrrec de Xevi Collell Colomer,
Núria Llop Sellas i Montserrat Grabolosa Sellabona.

Ponències de Jordi de Bolòs i Masclans, Miquel Àngel Fumanal i Pagès,
Josep Maria Ninot i Sugrañes, Jordina Belmonte i Soler,
Xavier Llimona i Pagès, Joan Vallès i Xirau, Neus Ibáñez i Cortina i
Josep Maria Mallarach i Carrera.

Coedició de l'Espai Cràter. Ajuntament d'Olot i el Parc Natural de la
Zona Volcànica de la Garrotxa. Generalitat de Catalunya.

Olot, tardor de 2025



Aquest document, i totes les seves ponències i materials, es poden consultar en format digital, accessible, a la secció del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa del repositori de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya: <https://mediambient.repositori.gencat.cat/handle/20.500.14343/7>

Amb llicència Creative Commons de Reconeixement d'autoria (BY), Per a usos no comercials (NC) i Sense obres derivades (ND)



Copyright de Xevi Collell i Emili Bassols pel pròleg, de Jordi de Bolòs i Masclans, Miquel Àngel Fumanal i Pagès, Josep Maria Ninot i Sugrañes, Jordina Belmonte i Soler, Xavier Llimona i Pagès, Joan Vallès i Xirau, Neus Ibáñez i Cortina, i Josep Maria Mallarach i Carrera per les ponències, de l'Institut Botànic de Barcelona (IBB), CSIC-CMCNB per les imatges de la ponència de la Neus Ibáñez i del Centre de Documentació de Biodiversitat Vegetal. CRAI - Universitat de Barcelona per la imatge de l'esperó de l'apartat Per saber-ne més.
Copyright de l'Espai Cràter i el Parc Natural de la Zona Volcànica per l'edició.
Copyright de Lluc Reixach pel disseny de coberta.

Citacions adaptades a APA 7a ed. pel Centre de Documentació del Parc Natural.
Paraules clau extretes de les llistes d'autoritats d'encapçalaments de noms i de matèries de la Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

Citació recomanada del document sencer:
Espai Cràter i Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Eds.). (2025). *El llegat d'Oriol de Bolòs: Ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter d'Olot amb motiu del centenari del naixement (1924-2024)*. Espai Cràter. Ajuntament d'Olot i Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Generalitat de Catalunya. <https://doi.org/10.57645/10.8080.08.4>

Primera edició, novembre de 2025.

Dipòsit Legal: GI 1862-2025

Disseny i maquetació: Lluís Salavedra
Disseny de la coberta: Lluc Reixach
Imatge de portada: Esperó de Bolós (*Delphinium bolosii*)
Impressió: Impremta Aubert, Sant Joan les Fonts
Correcció: Jenni Rodà



Sumari

Pròleg: Collell, X. i Bassols, E. Oriol de Bolòs i Capdevila, il·lustre botànic olotí 5

1 Bolòs i Masclans, J. de. *Oriol de Bolòs: una vida dedicada a la botànica i al país.* 9

2 Fumanal i Pagès, M. À. *Oriol de Bolòs i la ciutat d'Olot.* 19

3 Ninot i Sugrañes, J. M. *Contribució del Dr. Oriol de Bolòs a la botànica.* 29

4 Belmonte i Soler, J. *Contribució del Dr. Oriol de Bolòs a la ICHN.* 43

5 Llimona i Pagès, X. *Oriol de Bolòs. Perfil humà. Contribució a la Criptogàmia..* 53

6 Vallès i Xirau, J. *Oriol de Bolòs. Ciència, llengua i país: fitonímia, terminologia biològica i més enllà.* 57

7 Ibáñez i Cortina, N. *Els herbaris de Bolòs i l'Institut Botànic de Barcelona.* 75

8 Mallarach i Carrera, J. M. *El llegat ecologista del botànic olotí Oriol de Bolòs.* 91

Per saber-ne més. 99



Pròleg

Oriol de Bolòs i Capdevila, il·lustre botànic olotí

El centenari del naixement d'Oriol de Bolòs i Capdevila (Olot, 1924 - Barcelona, 2007) era una bona ocasió per recordar i per reconèixer la trajectòria d'un dels científics més rellevants del nostre país en l'àmbit de la botànica. Malgrat que ja han passat uns quants anys del seu traspàs, la ciutat d'Olot tenia pendent un acte públic d'homenatge a la seva figura i de reconeixement per tot allò que va aportar al coneixement científic i a la valoració del patrimoni natural del territori. La iniciativa d'impulsar aquest homenatge va sorgir del catedràtic Joan Vallès, de la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació de la Universitat de Barcelona, que va plantejar a l'Ajuntament d'Olot, en nom del Centre de Documentació de Biodiversitat Vegetal de la Universitat de Barcelona, la conveniència d'organitzar un acte institucional de reconeixement. El consistori, amb el suport del seu alcalde Pep Berga, va assumir aquesta proposta i la va posar en marxa amb la col·laboració de l'Espai Cràter, la Universitat de Barcelona, el Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, l'Observatori d'Humanitats en Medicina de l'Hospital d'Olot i Comarcal de la Garrotxa, l'Institut Botànic de Barcelona i la Institució Catalana d'Història Natural.

Des del primer moment, hi va haver un ampli consens sobre la voluntat d'abordar la figura d'Oriol de Bolòs des de perspectives diverses: la científica, la docent, la conservacionista i també la més personal. La resposta de totes les persones convidades a participar en l'acte va ser immediata i generosa, un fet que demostra l'empremta profunda que el doctor Oriol de Bolòs va deixar en tantes trajectòries professionals i personals.

Oriol de Bolòs és considerat el refundador de l'escola botànica catalana. Va ser deixeble de mestres com Pius Font i Quer i Josias Braun-Blanquet,

i va introduir al nostre país la metodologia fitosociològica sigmatista per a l'estudi i la classificació de comunitats vegetals. La seva producció científica és extensa i rigorosa, amb gairebé dues-centes publicacions que han aportat coneixement i mètode a l'estudi de la flora mediterrània. Especialitzat en florística i geobotànica, va dur a terme recerques des del Montseny fins a les Illes Balears, amb una especial atenció a les comunitats vegetals dels Països Catalans. Destaquen especialment l'*Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans* i la *Flora dels Països Catalans*, coautorada amb Josep Vigo, una obra de referència internacional.

Més enllà del seu vessant acadèmic, Oriol de Bolòs va ser també un gran divulgador. Va participar en la *Gran Enciclopèdia Catalana* i va destacar per la seva tasca docent a la Universitat de Barcelona, on va formar diverses generacions de botànics. La seva influència es va estendre a l'Institut Botànic de Barcelona, que va dirigir entre els anys 1967 i 1983. Aquestes contribucions li van valer reconeixements importants, com la Medalla Narcís Monturiol (1982), la Creu de Sant Jordi (1993) i altres guardons que van valorar la seva trajectòria científica i el seu compromís amb la natura.

El vincle d'Oriol de Bolòs amb la ciutat d'Olot i el seu entorn natural va ser constant. Va contribuir activament a defensar i a posar en valor a la Zona Volcànica de la Garrotxa, oferint el seu suport a iniciatives de conservació, participant en la redacció de documents urbanístics i promovent projectes com el Jardí botànic del Parc Nou. La seva tasca va ser determinant perquè la natura garrotxina fos reconeguda i estudiada amb criteris científics de primer nivell.

L'acte d'homenatge es va celebrar el 30 de novembre del 2024 a l'Espai Cràter d'Olot i va comptar amb una audiència ben nodrida. Entre els assistents hi havia familiars i una extensa representació de professionals de la botànica, contents de retrobar-se. Tots els presents, a les tertúlies d'abans i de després de l'acte, recordaven vivències compartides amb Oriol de Bolòs, des d'anècdotes divertides fins a algunes intenses i extenuants jornades d'herborització al camp. L'ambient entre els assistents era distès i alegre, amb un entusiasme gens dissimulat. La sensació que tothom estava especialment content era evident.

Aquest llibre recull les ponències de familiars, companys, investigadors i col·laboradors que van participar en aquest memorial. Tots ells, a través dels seus articles, demostren com es manté ben viu el llegat científic i humà d'Oriol de Bolòs. Segur que no hi van participar totes les persones que haurien volgut fer-ho, però el format de l'acte, volgudament senzill, feia complida una major representació.

Oriol de Bolòs va ser una persona senzilla, humil i compromesa, inspirador de joves, potenciador de vocacions, treballador incansable, prolífic creador de projectes, proveïdor d'arguments científics a l'hora de defensar espais naturals i, fins i tot, ecologista reflexiu i rigorós. La seva projecció ultrapassa les fronteres del nostre país i té un abast internacional molt més enllà del que ens podem imaginar. Aquest senzill però sentit memorial, volem que serveixi per demostrar l'estima que la ciutat d'Olot i tota la comunitat científica catalana sent per Oriol de Bolòs, un home savi i bo.

Xevi Collell

Director de l'Espai Cràter d'Olot

Emili Bassols

Responsable de Patrimoni Natural del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa



1

Oriol de Bolòs: una vida dedicada a la botànica i al país

Jordi de Bolòs i Masclans.

Fill d'Oriol de Bolòs i Capdevila,
i catedràtic d'història medieval.

Resum

Exposició feta pel fill d'Oriol de Bolòs d'alguns aspectes de la vida del seu pare, i de la manera com va viure-la: la valoració de la feina ben feta, un fort compromís amb el país i amb la cultura catalana, i la importància que sempre tingueren per a ell les relacions internacionals. També assenyala alguns aspectes que l'han influït especialment en les seves recerques sobre la història medieval.

Paraules clau BC¹: Botànica; Cultura catalana; Organització del treball; Història medieval

Abstract

An overview given by the son of Oriol de Bolòs on various aspects of his father's life and the way he lived it: the appreciation of a job well done, a strong commitment to the country and Catalan culture, and the importance he always placed on international relations. The presenter also points out certain aspects that have had a particularly strong influence on him in his own research on medieval history.

¹ Paraules clau extretes de les llistes d'autoritats d'encapçalaments de noms i de matèries de la Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

BC keywords²: Botany; Catalan culture; Work organisation; Medieval history

Citació recomanada: Bolòs i Masclans, J. de. (2025). Oriol de Bolòs: una vida dedicada a la botànica i al país. A Espai Cràter, i Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Eds.), *El llegat d'Oriol de Bolòs: ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter d'Olot amb motiu del centenari del naixement (1924-2024)* (p. 9-18). Espai Cràter. Ajuntament d'Olot; Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Generalitat de Catalunya. <https://doi.org/10.57645/10.8080.08.5>

Al llarg de les pàgines següents no vull pas fer una biografia d'Oriol de Bolòs, el meu pare. Quan encara era viu, es van publicar alguns llibres en què es feren conèixer molts aspectes de la seva vida. D'una manera especial, penso en l'obra de Miquel Pairoli (2001); encara recordo un estiu —segurament de l'any 2000—, al mas Bonolla, en què el pare li explicava coses del passat. Abans, Josep M. Panareda (1998) també havia publicat un llibre acurat sobre la seva vida i la seva obra. Després, s'han editat molts altres textos (Nuet, 2008; Vigo, 2009; Nuet, 2024). S'ha aprofundit en moltes facetes de la seva vida, professionals i, així mateix, personals. En aquestes pàgines, només desitjo cridar l'atenció sobre alguns aspectes que crec que convé remarcar, com són la valoració de la feina ben feta, el seu compromís amb el país i amb la cultura catalana i la importància que sempre tingueren per a ell les relacions internacionals. Finalment, també diré quatre paraules en relació amb un aspecte per a mi més personal en què he pensat força, especialment al llarg d'aquest any, durant el qual hem celebrat el centenari del seu naixement, el 16 de març, a la ciutat d'Olot.

Compromís amb la feina ben feta

Un aspecte important del seu caràcter va ésser la valoració de la feina ben feta i no tenir por de l'esforç. Això segurament, en part, fou fruit de l'ambient familiar i alhora de la mentalitat de l'època. Tanmateix, ell, que hauria pogut passar una infantesa i una joventut plàcides, va haver de superar un conjunt d'obstacles que potser haurien enfonsat algú altre. Quan tenia poc més de

dos anys, els seus pares van traslladar-se d'Olot a Barcelona. A Olot, vivia al carrer de Sant Rafael, damunt la farmàcia del seu pare (l'actual farmàcia Vayreda). A Barcelona, Antoni de Bolòs, el meu avi, va comprar la farmàcia Novel·les, al xamfrà de la rambla de Catalunya i el carrer de València. El pare m'havia explicat que a Barcelona, malgrat ésser tan menut, ja va trobar a faltar els arbres que podia veure a Olot. Segui com sigui, sortosament, el lligam amb la Garrotxa no es trencà mai perquè, com a mínim, els avis i llurs fills passaven uns mesos cada any, a l'estiu, al mas Esparregueres, comprat pel pare de l'àvia Maria Capdevila, el qual havia fet de notari a Olot, encara que els seus orígens fossin a les comarques barcelonines.

Un dels moments més difícils d'aquests primers anys li va arribar quan tenia set anys. Va tenir una infecció a l'orella que acabà amb una operació (aleshores no hi havia antibiòtics) i que indirectament li va afectar el cap del fèmur. Per aquest motiu, sempre va coixejar, i, a causa d'aquesta malaltia, els metges van fer que s'hagués de passar tot un any al llit, sense gairebé moure's. La prova va ésser molt dura, però li va permetre llegir una gran quantitat de llibres. Llegia novel·les, però també va arribar a llegir obres de la col·lecció "Bernat Metge", que eren textos clàssics, sobretot d'autors romans. Segurament també devia llegir llibres de botànica. Un dels aspectes que cal destacar és precisament la vocació que sempre va tenir per conèixer-ho tot, fet que el va portar a interessar-se molt a fons sobre temes tan allunyats de la botànica com són la filologia catalana o bé la història, sobretot del país (cosa que em va acabar afectant). Certament, la realitat política de Catalunya —que, per desgràcia, mai no ha estat gaire normal— de ben segur que va tenir una gran importància en aquest interès.

Els anys de la Guerra Civil foren durs per a tothom. Ell no hagué d'anar al front; quan va començar només tenia dotze anys. Sí que va haver d'anar a vendre a la farmàcia del seu pare. Allà degué passar moments força dolents. D'aquells anys tristos, en general, s'expliquen poques coses, però sí que en contava alguna anècdota, com quan un dia entrà a la farmàcia un noi de la FAI, segurament afamat, que li va demanar que li donés unes pastilles que eren, a pareu seu, "molt bones". El pare va intentar treure-li la idea del cap, però al final va cedir i li va acabar donant el medicament que demanava... que era un laxant. D'altra banda, a la farmàcia no podien estar gaire tranquils perquè hi tenien amagat, en un altell, mossèn Carles de Bolòs, capellà i germà de l'avi Anton (que era molt sord i, per tant, poc conscient dels sorolls que feia).

Després de la guerra, començà una etapa més tranquil·la, tanmateix amb el país sotmès a un règim filonazi, feixista i pregonament anticatalanista. Malgrat la foscor de l'època, el pare va aconseguir tirar endavant, pensant

² Keywords taken from the general catalogue of names and subject headings of the Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

sempre en la nostra terra i en la necessitat de lluitar per la cultura catalana, aleshores —com ha passat massa sovint al llarg dels darrers segles— brutalment perseguida. Va anar a estudiar a l'Institut Menéndez Pelayo (on, abans de la guerra, des de l'any 1933, hi havia tingut la seu la Mútua Escolar Blanquerna). Tot i l'ambient repressiu, aquests anys li van servir per aprendre alemany, cosa que fou molt positiva en les seves recerques i en els treballs que feu al llarg de la seva vida.

Compromís amb el país

Si bé l'estudi de les plantes i de la vegetació foren molt importants per al pare, també fou tant o més important el compromís amb el país, amb la seva llengua i amb la seva cultura. Més d'una vegada m'havia contat que, en els primers treballs publicats, durant els anys de més ferotge persecució del català, sovint li retreien que triés topònims molt poc importants, que sortosament no es podien traduir al castellà, com d'una manera aberrant els governants de l'Estat franquista havien fet amb la resta, que tergiversaven barroerament per tal que no semblessin catalans.

Certament, aquest compromís amb el país també resta reflectit en la publicació de *Flora dels Països Catalans*. En molts aspectes —i no sols en el botànic— fou una obra capdavantera. El primer volum va aparèixer publicat l'any 1984 i el quart, el 2001; tanmateix, ja s'hi treballava des de feia anys (Vigo, 2009: 25-26). Poc abans, Joan Fuster havia editat *Nosaltres, els valencians* (1962), un llibre que teníem a casa i que segurament va servir per confirmar les fronteres del territori que calia estudiar. Poc després, potser seguint el camí marcat per *Flora dels Països Catalans*, es van editar altres obres, com *Història natural dels Països Catalans* (1984-1992) o, més tard, ja en el camp de la historiografia, *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans* (1996-2008) i *Història agrària dels Països Catalans* (2004-2008). Era el reflex lògic de l'existència d'un espai cultural, un territori on, des de l'edat mitjana, es parla una mateixa llengua. En el cas de *Flora dels Països Catalans*, aquesta realitat lingüística i cultural restava reflectida en una obra científica, en una ambiciosa obra de botànica que, certament, va interessar la gent i els estudiosos de més enllà d'aquests països on es parla el català. Potser gent de fora de la nostra terra no ho devia veure amb gaires bons ulls, però a causa del prestigi com a botànic del pare i de la solidesa de l'obra no van pas gosar de criticar-la.

I, certament, després es publicà *Flora manual dels Països Catalans*, on també s'estudiaven les espècies de plantes de totes les terres on es parla

la llengua catalana. A casa, recordo la il·lusió que es va viure a l'hora de tirar endavant aquesta obra, en què la mare, Margarida Masclans, es va comprometre a fer els dibuixos de totes les plantes. Passats uns anys durs, després de la mort del meu germà Albert gairebé acabat de néixer, el naixement de la Núria havia omplert d'il·lusió la família. La mare es va haver de passar molts matins a l'Institut Botànic fent centenars de dibuixos amb una gran cura i precisió, consultant unes plantes premsades (ben planes) i donant-los, en els seus dibuixos, volum, fent que tornessin a tenir tres dimensions. La primera edició es va imprimir l'any 1990.

També va tirar endavant l'atles corològic. Recordo com si fos ara que, quan jo era petit, el pare tenia un fitxer gran, metàl·lic, amb quatre rodes, ple de fitxes de color sèpia, on moltes rodones buides ocupaven tot l'espai per on s'estenen els territoris de parla catalana representats al mapa. El pare, als vespres, en estones “perdudes”, es dedicava a omplir els petits cercles d'alguna de les nombroses fitxes que es guardaven al fitxer, les quals corresponien a cadascuna de les espècies conegudes. Hi marcava si se n'havia localitzat un exemplar en els quilòmetres quadrats de l'espai representat pel cercle. Calia molta paciència i fer un treball molt acurat. A més, quan ja havia avançat molt la feina, en decidir d'utilitzar el sistema UTM (el sistema de coordenades transversal de Mercator), va haver de traslladar totes les dades a unes noves fitxes, aquest cop amb les rodones de color negre. L'esforç va servir per a alguna cosa, atès que, d'ençà de l'any 1985-1987, es començà a publicar *Atles corològic de la flora vascular dels Països Catalans*.

Quan ja era vell, encara va voler emprendre la publicació del llibre *Parlar bé el català no és gens difícil*. Va convèncer Enric Hernández, Lluís Marquet, Oriol Riba i Josep Vigo de col·laborar-hi. Me'n recordo quan va escriure les pàgines introductòries, on exposava allò que l'havia empès a tirar endavant la realització d'aquest llibre: “El llenguatge planer que van aprendre, de petits, abans del 1939, aquells que vivien en ambients poc castellanitzats difereix per nombrosos caràcters de la parla que sovint sentim a hores d'ara [...]. L'evolució forçada de la llengua i una lamentable i general laxitud han menat, al capdavant, a una evident degradació de la parla que afecta tots els aspectes de l'idioma: la sintaxi, la semàntica, el vocabulari, la fonètica, etc.” (p. 7). Comptat i debatut deia: “Ara l'estat de la llengua és més dolent que els primers decennis del segle [xx]. Necessita, doncs, actuacions enèrgiques i ràpides” (p. 11). La primera edició es va publicar l'any 2005, quan el pare ja havia ingressat en una residència, a causa de l'empitjorament de la malaltia d'Alzheimer, que el va menar irremeiablement cap a la fi de la seva vida, l'any 2007.

Relacions internacionals

Ara les relacions internacionals són molt usuals. Els estudiants, molt sovint, quan acaben la carrera passen mesos o bé anys fora del país. Tanmateix, als anys cinquanta del segle passat les coses no eren pas tan fàcils ni era habitual passar temporades llargues lluny de casa. El pare, però, va segellar uns lligams forts amb botànics de França i d'Alemanya que van permetre que les seves recerques tinguessin un ressò més enllà de les nostres fronteres i, alhora, que els seus treballs restessin imbuïts per les noves aportacions que hom feia en aquests països. Recordo, per haver-m'ho comentat, les estades que hi feren els pares (i els tràngols que de vegades hagueren de passar), fins i tot abans que jo nasqués (l'any 1955). El pare participà en un congrés de botànics que se celebrà a París l'any 1954 o bé en un d'organitzat per Reinhold Tüxen a Stolzenau, a l'Alemanya occidental. Molt més endavant, fou convidat per Hermann Meusel a passar uns dies a Halle, a l'aleshores Alemanya oriental. Recordo que m'explicaren que ell i la mare havien anat a escoltar un concert a la casa on havia nascut Händel i també que feren una excursió a la muntanya del Harz, una zona boscosa, aleshores fronterera. El pare em va contar que quan hi eren, amb el professor Meusel, un noi, un pobre soldat rus, s'adreçà als botànics que feien l'excursió, per la qual cosa fou fortament renyat pel militar que manava.

De fet, però, qui va marcar més la seva vida com a botànic i qui va orientar-lo cap al món de la fitosociologia fou el botànic suís Josias Braun-Blanquet, el qual, en casar-se amb Gabrielle Blanquet de Montpellier, es va instal·lar en aquesta ciutat, on va crear la SIGMA (*Station Internationale de Géobotanique Méditerranéenne et Alpine*). El pare i el senyor Braun-Blanquet van fer plegats moltes campanyes d'estudi a les planes seques de l'Ebre, per exemple als Monegres. Jo sobretot recordo Josias Braun-Blanquet quan va venir, ja molt vell, amb la seva filla Mireille, al mas Esparregueres, a Santa Pau. I també recordo, vivament, el passeig de castanyers bords que hi havia davant de la casa que tenia a Montpellier, on érem el dia que, tot anant cap a Estrasburg, vam parar per saludar-lo. Era precisament el 20 de setembre de l'any 1980, el dia en què va morir.

Certament, d'una manera molt especial mantinc viu el record de la participació del pare en dos congressos, els anys 1979 i 1980, en què el vaig acompanyar. El primer fou a la ciutat de Lilla, on ens vam estar a l'habitatge del botànic Jean-Marie Géhu, una antiga casa de pagès voltada de prats. El segon, a la ciutat d'Estrasburg, després de la mort del professor Braun-Blanquet. El pare, d'una manera solemne, en una de les sales del

Parlament Europeu, va fer esment de la trista notícia que s'havia esdevingut molt pocs dies abans. Jo, que en aquell moment estava redactant la meua tesi doctoral (sobre història medieval!), he de reconèixer que em van impressionar molt aquestes dues trobades amb botànics de la resta del món.

No vull cloure aquest apartat sense fer esment de dues estades fetes pel pare els darrers anys de la seva vida. Amb la mare se'n van anar uns dies al Brasil, a Curitiba, convidats pel professor Armando Carlos Cervi. Ben segur que degué ésser una experiència excepcional poder-se passejar per una selva tropical on gairebé cada arbre és d'una espècie diferent de la de l'arbre que té al seu costat. També cal recordar la campanya botànica que feu, amb d'altres professors de la Universitat de Barcelona, a l'illa grega de Cefalònia.

Com m'ha repercutit

No vull cloure aquestes ratlles sobre el meu pare sense fer esment de com van repercutir la seva manera de treballar i les seves idees en mi. Potser l'aspecte més important és l'amor al país on vivim i a la seva llengua. No és pas casual que un dels primers llibres que vaig publicar fos *Com veieren els Països Catalans alguns viatgers del segle XVI* (1980).

Quan encara era força petit, alguns dies de vacances ens n'anàvem a fer mapes de vegetació. Hi anàvem amb un Citroën 2CV. Jo em quedava al darrere (on les finestres no es podien obrir), i, molt sovint, el pare anava dient a la mare què havia de dibuixar damunt d'un mapa. Les jornades eren llargues i de vegades havíem passat molta calor. Malgrat tot, la meua inclinació a fer treballs cartogràfics en part prové d'aquella època. Després m'he passat mitja vida fent mapes històrics per descobrir i per mostrar com era el nostre país al llarg dels segles medievals.

En certa manera, la meua il·lusió per estudiar el passat també ve d'aquell moment. A casa es parlava molt sovint de temes d'història i es feia esment de problemes sobre la llengua o sobre la política (a part de comentar, evidentment, les il·lusions o els maldecaps relacionats més directament amb la professió del pare). Essent molt jove ja vaig conèixer els llibres de Francesc Montsalvatge sobre la Garrotxa i el comtat de Besalú a l'edat mitjana, i mentre em passejava per Santa Pau, grimpava fins al castell de Finestres o bé pujava als vells cenobis de Sant Julià del Mont o de Sant Aniol d'Aguja. A casa, evidentment, hi havia diverses obres de Ferran Soldevila i de Ramon d'Abadal. Recordo, per exemple, haver parlat amb el pare, més d'un cop,

sobre el fet que en un diploma carolingi sobre Riudaura (que pronunciem Ridaura) es fes esment que aquesta vall fou rompuda per *gotis et guasconibus*. De ben segur que aquests gascons s’han de relacionar amb la població bascoide que vivia a banda i banda dels Pirineus, des dels comtats catalans fins a Castella i fins a la Garona. També cal recordar l’interès que el pare tenia pels topònims. S’havia llegit, evidentment, els dos volums dels *Estudis de toponímia catalana* (1965-1970) i moltes pàgines de l’*Onomasticon Cataloniae*, de Joan Coromines.

I, malgrat no dedicar-me a la botànica, un dels temes que he tractat més al llarg de la meua vida com a historiador ha estat la història del paisatge, sobretot de l’edat mitjana. Certament, no només del paisatge vegetal, sinó sobretot del paisatge transformat pels homes, que crearen pobles i masos i que romperen terres de conreu o obriren camins. Un paisatge que era humanitzat, però que, malgrat això, era, en general, força equilibrat: cada mas o cada vilar (un nucli de població de menys de deu cases) tenia uns camps, uns horts, unes vinyes i, molt sovint, una extensió semblant de terres forestals. Aquest és el paisatge que hom hauria trobat a l’edat mitjana a moltes comarques de Catalunya, herència del passat romà i fruit de les noves necessitats dels pobladors que hi van viure al segle VI, quan es crearen els primers vilars, o al segle IX, quan nasqueren molts vilars a les terres de muntanya, o, després de l’any 1000, quan es difongueren els pobles més grans i, en moltes contrades, es multiplicaren els masos dispersos. Era, com he dit, un paisatge equilibrat i un paisatge que, sense grans canvis, va perdurar fins a la primera meitat del segle XX. Fou, de fet, el paisatge que el pare va conèixer i va estudiar a fons quan va fer la tesi doctoral sobre la vegetació de la muntanya del Montseny. En les primeres pàgines de la tesi deia (traduint-ho al català): “El Montseny (amb una altitud màxima de 1.712 metres) és el massís més alt de la serralada Prelitoral. Està situat a uns quaranta quilòmetres al nord-est de Barcelona. Les seves crestes, sovint nevades, clouen per la banda nord l’horitzó ciutadà i són molt atractives per als barcelonins que s’estimen la muntanya, que hi troben, a no gaire distància, la majestuositat i la placidesa de les altes terres pirinenques, i que hi van en gran nombre al llarg de totes les estacions de l’any” (Bolòs Capdevila, 1950: 1). Aquests mots potser amaguen el record de les hores viscudes a les valls de la Garrotxa natal, però, alhora, deixen traslluir —encara que potser no n’era conscient— molts dels canvis que al llarg dels decennis següents es van esdevenir en aquests paisatges que estimava, valorava i que va poder compartir i mostrar amb orgull, per exemple, al professor Braun-Blanquet (com esmenta a les pàgines introductòries III i IV de la tesi).

Cloenda

Més endavant, Oriol de Bolòs escrivia entristit: “Paisatges de gran valor [...], que havíem pogut mostrar amb orgull als estrangers que ens visitaven, s’han perdut absolutament. Grans extensions de terres forestals han estat ocupades per urbanitzacions i s’han convertit en suburbis” (Bolòs Capdevila, 1994: 9). I, de fet, si m’ho miro com a historiador del paisatge, he d’assenyalar, com es desprèn del que deia més amunt, el mateix: per exemple, gran part del Vallès, on havia quedat gairebé fossilitzat un paisatge creat fa molts segles, un paisatge harmoniós, molt notable, ben curull d’història, massa sovint s’ha convertit en un conjunt desordenat de cases, de fàbriques, de vies de tren i de vies ràpides per als autos. Com deia el pare: “Cal fer compatible l’aprofitament òptim dels recursos naturals amb la conservació de la fertilitat de la terra i amb el manteniment d’un ambient sanitos i agradable. [...] Malauradament [...] hom ha utilitzat sense cap consideració ni escrúpol la gran potència tècnica que avui dia té la humanitat a la seva disposició [...], però l’explotació dels recursos no ha estat sotmesa a les ordinacions i a les limitacions que pertot arreu sol imposar l’autoritat encarregada de vetllar pel futur del país” (Bolòs Capdevila, 1982: 15). Tota la vida va lluitar per conèixer les plantes i la vegetació, per entendre la sociologia de les plantes (la *Pflanzensoziologie* o la *phytosociologie* d’aquells que parlen alemany o francès), i per defensar el país, els paisatges que no s’han de malmetre d’una manera egoista i sense cap reflexió, i per potenciar la nostra cultura i la nostra llengua. Encara hi ha molta feina per fer; ara, més que mai, no es pot pas defallir en aquesta lluita.

Bibliografia

- BOLÒS i CAPDEVILA, O. de. (1950). *La vegetación del Montseny*. Tesi doctoral presentada (forçosament) a la Universidad Complutense de Madrid.
- BOLÒS i CAPDEVILA, O. de. (1982). El document universitari de 1979 referent a la gestió dels recursos naturals. A *Estudis i propostes tècniques per al desenvolupament de la política tecnològica i energètica del Govern de la Generalitat: Recull de ponències i comunicacions* (p.15-17). Institut d’Estudis Catalans.
- BOLÒS i CAPDEVILA, O. de. (1994) Ponència a càrrec del Doctor Josep Oriol de Bolòs i Capdevila amb motiu de l’acceptació del Premi Fundació Catalana per a la Recerca 1994. A *Premis de la Fundació Catalana*

Miquel Àngel Fumanal i Pagès.

Doctor en Història de l'Art i president del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca.

**Resum**

Biografia d'Oriol de Bolòs i Capdevila, en què es destaca la seva profunda connexió amb Olot, la seva ciutat natal, tot i haver viscut la major part de la seva vida a Barcelona. La seva trajectòria professional com a botànic culmina una nissaga de vint generacions de científics i farmacèutics olotins. El trasllat familiar es va deure a la persecució política del seu pare, Antoni de Bolòs, que va influir decisivament en els interessos del jove Oriol cap a la botànica. Malgrat la distància, Oriol de Bolòs va mantenir un fort vincle amb la Garrotxa, va participar en la creació del Parc Natural de la Zona Volcànica, i va deixar un llegat científic que continua viu en la seva família.

Paraules clau BC³: Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Botànica; Ciència--Història; Olot (Catalunya); Biografies

Abstract

Biography of Oriol de Bolòs i Capdevila, which highlights his deep connection with his hometown of Olot, despite having lived most of his life in Barcelona. His professional career as a botanist was the culmination of a line of 20 generations of Olot scientists and pharmacists. The family's move was due to the political persecution of his father, Antoni de Bolòs, who decisively influenced the young

³ Paraules clau extretes de les llistes d'autoritats d'encapçalaments de noms i de matèries de la Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

- per a la Recerca. Convocatòria 1994 (p. 7-15). Fundació Catalana per a la Recerca.
- BOLÒS, O. de, HERNÁNDEZ, E., MARQUET, LI.; RIBA, O., i VIGO, J. (2005). *Parlar bé el català no és gens difícil*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOLÒS i MASCLANS, J. (2022). *El paisatge medieval del comtat de Barcelona: Història del paisatge, documents i cartografia d'un país mediterrani* (Vol. 1, p. 112-115). Pagès Editors.
- BOLÒS i MASCLANS, J. (2024). En record del pare. *Miconia: Revista Botànica Catalana Independent*, 8, 11-16.
- NUET i BADIA, J. (2008). El doctor Oriol de Bolòs. *Muntanya*, 877, 24-35.
- NUET i BADIA, J. (2024). La meva feina en la cartografia corològica de la *Flora dels Països Catalans*. *Miconia: Revista Botànica Catalana Independent*, 8, 45-60.
- PAIROLÍ, M. (2001). *Oriol de Bolòs: Una vida dedicada a l'estudi de la botànica*. Fundació Catalana per a la Recerca.
- PANAREDA, J. M. (1998). *Vida i obra del botànic Oriol de Bolòs i Capdevila*. Aster Editorial.
- ROMO, À. M. (2024). "Els mapes de distribució de les plantes de la *Flora dels Països Catalans* elaborats per Oriol de Bolòs. *Miconia: Revista Botànica Catalana Independent*, 8, 17-43.
- VALLVERDÚ, F. (2009). Una faceta cívica poc coneguda d'Oriol de Bolòs. A: *Oriol de Bolòs i Capdevila. Sessió en memòria* (p. 57-59). Institut d'Estudis Catalans.
- VIGO, J. (2009). Oriol de Bolòs i la *Flora dels Països Catalans*. A: *Oriol de Bolòs i Capdevila. Sessió en memòria*, (p. 23-34). Institut d'Estudis Catalans.

Oriol's interest in botany. Despite the distance, Oriol de Bolòs maintained a strong bond with La Garrotxa, played a role in establishing the La Garrotxa Volcanic Zone Natural Park, and left a scientific legacy that lives on in his family.

BC keywords⁴: Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Botany; Science--History; Olot (Catalonia); Biographies

Citació recomanada:

Fumanal i Pagès, M. À. (2025). Oriol de Bolòs i la ciutat d'Olot. A Espai Cràter, i Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Eds.), *El llegat d'Oriol de Bolòs: Ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter d'Olot amb motiu del centenari del naixement (1924-2024)* (p. 19-27). Espai Cràter. Ajuntament d'Olot; Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Generalitat de Catalunya. <https://doi.org/10.57645/10.8080.08.6>

Es fa sempre una mica estrany traçar la biografia d'un personatge il·lustre en relació amb un lloc concret, ja sigui un país, una regió, un poble o una ciutat. Les vivències personals, des del punt de vista més íntim, quan són d'altri, són el més difícil d'explicar amb correcció. La ciutat "on tu vagis anirà", escrivia Kavafis. Però potser facilita la tasca un arrelament profund, un origen que se'n vagi a l'albada dels temps. D'aquesta manera sembla que tot tingui més lògica. En aquest sentit, la vinculació amb Olot de l'avui homenatjat resulta més senzilla: la seva vida va suposar la culminació de vint generacions ininterrompudes de botànics i/o farmacèutics nascuts a la capital de la Garrotxa, des del segle xv fins al xx.

Com a mínim des del segle xviii, els Bolòs naixien i residien en un gran casal de quatre plantes a la cantonada del carrer Major amb el carrer del Tura. Però Oriol de Bolòs arribà al món a Olot el 16 de març del 1924, en plena dictadura de Primo de Rivera, i el seu naixement no es produí a la casa solar, sinó en un segon estatge, al carrer de Sant Rafael. Només tres anys després, el 1927, quan l'Oriol tot just tenia tres anys, la família es trasllada a viure a Barcelona. Aquest va ser un primer adeu, prematur, de la capital dels volcans; els volcans que, justament un avantpassat seu, havia començat a estudiar a principis del segle xix. En parlarem més endavant.

Segons explica el mateix Oriol, els motius de la "fugida" al cap i casal van ser diversos, però tots tenien a veure amb el seu pare, Antoni de Bolòs i Saderra. Tot i ser fill d'una estirp bàsicament carlista, l'Antoni va derivar cap a uns postulats catalanistes moderats d'arrel cristiana, com altres membres de la seva generació. La militància en el catalanisme democràtic li comportà més disgustos que alegries, i fins i tot va entrar a la presó dues vegades. La primera, perquè, un cop instal·lada la ja esmentada dictadura del general Primo de Rivera, fou engarjolat per haver format part, en el passat, d'un govern municipal favorable a l'autonomia de Catalunya; la segona, perquè fou injustament acusat d'haver esquinçat la bandera espanyola que penjava a la façana de la Biblioteca Pública d'Olot, de la qual era director (sí, aquella biblioteca popular d'estil noucentista bastida per la Mancomunitat i inexplicablement enderrocada i substituïda a finals dels anys seixanta).

I a les raons polítiques, n'hi podem afegir d'altres, que condicionarien per sempre la vida futura de l'Oriol. L'Antoni estava emparentat amb algunes de les famílies més importants de la ciutat des del punt de vista intel·lectual: la seva mare era Assumpció Vayreda i Vila, germana del cèlebre Joaquim Vayreda, pintor i màxim exponent de l'Escola d'Olot; de Marian Vayreda, pintor i sobretot escriptor, autor de *Records de la darrera carlinada* i de la ja immortal novel·la *La punyalada*, i especialment d'Estanislau Vayreda, el germà gran i que llavors ja era un botànic eminent. Alhora, l'Antoni s'havia casat amb Maria Capdevila i de Balançó, germana del filòsof olotí Josep Maria Capdevila, el qual fou deixeble d'Eugeni d'Ors i fundador de la Societat Catalana de Filosofia. El pare d'aquest era Vicenç Capdevila, procedent de Sant Vicenç dels Horts, però que exercia de notari a Olot. Als anys vint del segle passat els Capdevila ja residien a Barcelona, i potser va ser la gota que va fer vessar el vas i els Bolòs van decidir marxar a la ciutat comtal.

L'any 1927 van traspasar la farmàcia del carrer de Sant Rafael d'Olot (on havia nascut l'Oriol) al seu cosí Josep M. de Bolòs i Llavaneres, que se'n feu càrrec fins a la Guerra Civil. Amb l'excusa d'haver-lo detingut per intentar-se escapar (falsament) i per un temor infundat d'atac marítim, en Josep M. seria afusellat el 31 d'octubre del 1936, al prat del Triai, junt amb altres dissortats. Després de la guerra, la vídua i els fills van tornar a obrir la farmàcia, de lloguer, però per diverses circumstàncies i, sobretot, per un problema d'impagaments, es van veure obligats a vendre-la. Els compradors foren la família Vayreda, que, com ja hem vist, eren enteparents amb els Bolòs. El farmacèutic Jordi Vayreda obtingué llicència per a l'explotació el mateix 1947 i el 1950 van ampliar el negoci amb serveis d'òptica.

⁴ Keywords taken from the general catalogue of names and subject headings of the Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

Per la seva banda, a Barcelona, l'Anton va comprar la farmàcia Nove-llas, situada a la rambla de Catalunya, número 77 (cantonada amb el carrer de València). Aquest edifici, de caràcter modernista, fou construït l'any 1902 segons un projecte de l'arquitecte Antoni de Falguera, i encara compta amb el mobiliari i les vitrines originals, a més d'unes pintures murals obra de Lluís Bru i Marcel·lí Gelabert. Tota una joia que val la pena visitar.

Així doncs, amb el mestratge del seu pare Antoni, el pòsit cèlebre dels tiets avis Vayreda i la saviesa de l'oncle Capdevila, la vida de l'Oriol recomençava de bell nou a Barcelona. I la capital seria, ja per sempre, el centre de la seva vida i del seu desenvolupament personal i professional. Superada la Guerra Civil, no sense les acostumades anècdotes familiars, algunes de paoroses, i havent rebut una primera educació, l'Oriol va patir un seguit de malalties infeccioses que el van tenir bona part del temps prostrat al llit. Per aquesta raó va rebre la primera educació “superior” (si és que en podem dir així) de mans d'un exjesuïta catalanista, el pare Joan Vilar. Tantes estones a casa li van permetre llegir molt. Moltíssim. Per la forta influència del seu pare, primer, però també per la seva curiositat innata, a poc a poc els interessos de l'Oriol es van dirigir cap a la botànica molt més que cap a l'àmbit farmacèutic. Seguint les paraules del mateix Oriol, “durant tota la infantesa vaig estar, d'una manera molt marcada, sota la influència del pare. Jo l'admirava, n'estava molt, d'ell [...]. Envers el pare, però, sentia una atracció especial i una identificació molt estreta cap a les seves aficions, cap a tot allò que a ell també li interessava [...]. Arran d'aquestes explicacions, si m'haguessin preguntat quin era el treball del meu pare no hagués pas contestat que era farmacèutic, més aviat hauria dit que era excursionista. Ell em parlava de les seves excursions, que eren una de les seves grans dèries, no em parlava pas de la farmàcia. De vegades penso que potser és per això que jo no vaig agafar gaire estima per la farmàcia”.

Cal tenir en compte que als anys vint del segle xx el pare escalà professionalment en la Institució Catalana d'Història Natural, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i després seria director d'Herbaris de l'Institut Botànic de Barcelona, on va poder ordenar l'herbari del seu oncle, també olotí, el ja esmentat Estanislau Vayreda. També en aquell moment formà amistat amb l'eminent botànic Pius Font i Quer, que tan important seria en la vida del petit Oriol, que començà a freqüentar l'Institut Botànic, llavors al parc de la Ciutadella. La influència dels primers llibres no va trigar a arribar, fins a trobar la il·luminació llegint les obres del suís Josias Braun-Blanquet. Després d'un batxillerat una mica parcial, aconseguí entrar a la universitat. I més enllà dels professors que hi trobà seguiria el mestratge directe dels ja

esmentats Font i Quer i Braun-Blanquet. Aquí comença un *cursus honorum* que no em pertoca a mi detallar, ja que està molt ben explicat a les diverses biografies ja escrites i que s'endinsa en una sèrie de conceptes tècnics i científics dels quals amb prou feines sé res. I en aquesta sala, avui, ja hi ha tots els experts necessaris.

Només diré que, seguint les passes del seu pare Antoni, l'Oriol es vinculà a l'Institut Botànic de Barcelona i a la universitat, i treballà amb el mètode sigmatista o també dit de Zuric-Montpeller, en referència a la *Station International de Géobotanique Méditerranéenne et Alpine* (SIGMA), que Braun-Blanquet va fundar el 1930 a Montpeller. No deixa de ser curiós o simpàtic que, després de moltes dècades, Olot compti amb un organisme denominat SIGMA, però que poc té a veure amb l'esmentat, tot i que també inclou serveis relacionats amb l'àmbit natural, inclòs el control i la cura de l'arborètum de la ciutat.

En qualsevol cas, la força i la potència intel·lectual d'Oriol de Bolòs el portaren a contactar i a treballar conjuntament amb molts altres científics, amb els quals recorreria bona part del Principat i, per extensió, dels Països Catalans, a més de la depressió de l'Ebre i molts altres territoris peninsulars. També viatjà per Europa, a França i especialment a les dues Alemanyes (en aquell moment encara estava dividida en el costat oriental, comunista, i en l'occidental, capitalista), cosa que no li suposà cap problema, i fins i tot va viatjar-hi amb el seu cotxe, no sense algunes anècdotes memorables.

I bé, dins de tota aquesta activitat, enorme, cal fer-se la pregunta: i Olot? I la Garrotxa? Quin paper tenia el territori d'on provenia la nissaga Bolòs en la vida de l'Oriol? I quina vinculació hi havia, més enllà de la que ja hem explicat, a l'inici? Per començar, cal esmentar la tradició familiar, o sigui, la llarga nissaga de botànics, farmacèutics i humanistes que precedien Oriol de Bolòs. I, curiosament, tal com ha observat Miquel Pairoli, s'estableixen alguns paral·lelismes —a manera de Plutarc— entre la vida d'Oriol de Bolòs i la dels seus avantpassats, una mena d'“etern retorn” que ha planat sobre l'estirp Bolòs, amb paisatges i amb personatges comuns.

La família va tenir un esclat importantíssim al llarg del segle xviii, que és quan va adquirir el prestigi científic que ja no l'abandonaria mai més. Si ens remuntem a inicis de la centúria, trobem la tretzena generació, encapçalada per l'apotecari olotí Antoni Bolòs i Ferrussola. Un oncle d'aquest, Domingo Bolòs Vilar, va ser farmacèutic reial de la cort de Nàpols, en temps de Ferran IV de Borbó. Pel que fa a l'Antoni (vull destacar que el pare de l'Oriol es deia Antoni, un dels noms de tradició familiar), la seva vida privada va tenir un fet transcendental.

L'any 1734 es casa amb Teresa de Minuart, filla de l'eminent apotecari i botànic barceloní Joan de Minuart. Aquest Minuart, sogre de l'Antoni, va ser deixeble de l'apotecari Jaume Salvador i Pedrol (crec que avui a la sala hi ha expertes en aquest gran científic). Exercí de farmacèutic a Sant Cugat del Vallès i després a Barcelona, a l'hospital militar format entre 1713 i 1714 per sostenir les tropes de Felip V, que assetjaren Barcelona durant la Guerra de Successió. Va rebre el grau d'apotecari farmacèutic el 1722 i després fou elevat a tinent apotecari major i pogué instal·lar-se a la recent construïda Ciutadella (just on, segles després, es crearia la seu de l'Institut Botànic, on estudiarien i treballarien l'Antoni i l'Oriol de Bolòs; després l'Institut es traslladà a una caseta a Montjuïc, i, finalment, el 2003 s'inaugurà la flamant seu actual). Minuart viatjà a Itàlia i a Madrid, on desenvolupà un paper cabdal en la creació i l'organització del Reial Jardí Botànic. També efectuà recerques a la serra d'Àvila, al valle de los Pedroches i a les muntanyes de Catalunya, inclòs el Montseny. Joan de Minuart va ser un dels deixebles predilectes de Carl Nilsson (1707-1778), més conegut pel seu nom ennoblit Carl von Linné (en llatí, Carolus Linnaeus, o, simplement, Lineu), el cèlebre botànic suec que li dedicà el gènere de plantes *minuartia*.

Per la seva banda, la filla Teresa de Minuart participà en les herboritzacions del seu marit, Antoni de Bolòs, interessat per la vegetació del Montseny i dels Pirineus, junt amb altres experts com Josep Quer i Martínez. La Teresa, a més, aportà la biblioteca del seu pare, un cop aquest hagué mort. Més de seixanta volums, entre els quals la majoria són manuals de botànica i farmàcia datats entre els segles xv i xviii, editats arreu d'Europa, avui encara conservats a la biblioteca de la casa del carrer Major.

Amb aquests avantpassats, Oriol de Bolòs hi va compartir un bon nombre de coses. L'any 1954 l'Oriol es casà amb Margarida Masclans, filla del botànic i mestre Francesc Masclans, autor de diversos manuals exitosos, editats a la primera postguerra. Margarida Masclans, que va estudiar la carrera de Magisteri, va col·laborar sovint en els treballs d'Oriol de Bolòs, no solament participant en les sortides al camp a herboritzar i a reconèixer les comunitats botàniques dels diversos indrets (com en el seu temps va fer Teresa de Minuart amb el seu marit, Antoni de Bolòs i Ferrussola), sinó també intervenint en la il·lustració d'algunes obres d'Oriol de Bolòs, com *Flora dels Països Catalans*. I, finalment, tots ells van compartir l'interès específic per un massís muntanyenc proper a Barcelona com és el Montseny. Que curiós: si els Bolòs, en diverses generacions i èpoques, van anar-hi a herboritzar, al Montseny, un altre olotí de naixença, el poeta Jaume Bofill i Mates, més conegut pel seu pseudònim literari, Guerau de Liost, a principis

del segle xx dedicaria al Montseny el seu poemari més cèlebre: *La muntanya d'Ametistes*. No sé si és que els olotins que els toca anar a viure a Barcelona s'enyoren de l'Alta Garrotxa i agafen interès per la muntanya més grossa propera a la ciutat comtal, o sigui, el Montseny, precisament.

Però seguim amb la nissaga d'Olot. Un net de l'Antoni i la Teresa, Francesc Xavier de Bolòs i Germà, va esdevenir el més il·lustre dels membres de la família en època moderna. En Francesc era el germà petit d'en Jacint, que morí prematurament el 1786, quan en Francesc encara era menor d'edat. El pes de la família, inclòs l'ofici de farmacèutic, li caigué sobre les espatlles a partir dels divuit anys, tal com ens apareix en un retrat a l'oli que conservem a la casa d'Olot. Tal vegada la personalitat de Francesc de Bolòs fou la més polièdrica i diletant de la història de la família. A uns amplis coneixements del grec i del llatí, hi sumà el domini de la llengua catalana i castellana, a més del francès i de rudiments en anglès, italià i alemany. Farmacèutic de formació, arribà als més alts nivells en botànica i art, amb tot un entorn de curiositats variades en història, geografia, química, física, zoologia, meteorologia, música i un llarguíssim etcètera. I, sobretot, va iniciar l'estudi dels volcans de la Garrotxa. La carrera tan prolífica d'en Francesc va motivar que Agustí Yáñez li dediqués un sentit *Elogio histórico del doctor D. Francisco Javier Bolòs Germà de Minuart* i que l'erudit olotí Miquel de Garganta consagrés la seva tesi, editada el 1936, amb el títol *Francisco Bolòs y la cultura de su tiempo*. Una de les grans influències d'en Francesc va ser el botànic occità Pèire Andrieu Pourret. És interessant veure com també Oriol de Bolòs va tenir un mestre suís, però amb seu a Montpeller: Josias Braun-Blanquet. La relació amb Montpeller no era gratuïta: gràcies al seu excepcional jardí botànic, d'origen medieval, la ciutat del Llenguadoc va tenir la primera Facultat de Medicina i Farmàcia d'Europa. Sovint em pregunto: quants olotins o garrotxins hi devien haver estudiat, en altres temps? Quants Bolòs, abans que l'Oriol, havien anat a aquella ciutat occitana a adquirir coneixement?

Hom podria creure que un dels llocs d'aprenentatge dels familiars del segle xx fou la casa del carrer Major d'Olot. Però no. És evident que el pare de l'Oriol, Antoni de Bolòs, conegué el patrimoni que els il·lustres avantpassats hi havien dipositat, perquè hi havia nascut i crescut. Però no fou el cas de l'Oriol. Després de baixar a Barcelona l'any 1927, l'anàlisi dels Bolòs a la Garrotxa es produí no a Olot, sinó al municipi de Santa Pau. A raó d'una anècdota professional, l'avi Capdevila, el notari, havia adquirit un mas al veïnat de Sallent. El mas Esparregueres (o com pronuncien els locals, Espargueres) es convertí en la seu vacacional dels Bolòs, especialment durant els

mesos d'estiu. Com recorda el mateix Oriol, en aquell mas de nom vegetal (molt oportú) hi feren estada Eugeni d'Ors, Bosch Gimpera, Carles Cardó, el mateix Josep M. Capdevila i moltes altres personalitats. I fou l'inici dels primers treballs de camp de l'Oriol amb el seu pare i, després, dels seus fills.

Algunes publicacions, des de finals de la dècada dels quaranta, així ho testimonien. La primera és l'article d'Oriol de Bolòs "Algunos datos sobre las comunidades vegetales de la Fageda de Jordà (Olot)", aparegut a la revista *Collectanea Botanica*, 2 (2), editada a Barcelona, el 1948. Val a dir que era una revista que havia fundat el seu pare, l'Antoni. El segueix un altre article, titulat "Sobre el robledal del llano de Olot (*Isopyro-Quercetum roboris*)", *Collectanea Botanica*, 3 (1), corresponent al 1951. Anys després, dins les obres generalistes sobre vegetació a Catalunya, òbviament va tenir esment per Olot i la Garrotxa, que coneixia de primera mà, i si no de segona, gràcies a la tasca prèvia d'inventari i de classificació que ja havia fet el seu pare Antoni. De fet, l'any 1979, el número 11 de *Collectanea Botanica* li dedicà una semblança biogràfica amb el seu nom complet: "Antoni de Bolòs i Vayreda". I poc després homenatjava el seu oncle avi dins el volum col·lectiu *La ciència a la Renaixença catalana*, amb el capítol "Estanislau Vayreda, un botànic de la Garrotxa i de l'Empordà", publicat a Figueres el 1981, a més d'un text sobre la vegetació d'Olot, inclòs en el mateix treball.

L'any 1985, i sota la direcció d'Oriol de Bolòs, l'IEC publica el volum introductori del projecte ORCA titulat *Corologia de la flora vascular dels Països Catalans*, amb un primer quadern amb mapes de distribució de tàxons, que incloïa els primers cent tres mapes. Fins avui, se n'han publicat més de tres mil cinc-cents, de mapes. Només dos anys més tard, el 1987, es publica el primer volum dels *Catàlegs florístics locals*, signat conjuntament per l'Antoni (de manera pòstuma, perquè havia mort el 1975) i Oriol de Bolòs, i, molt simbòlicament, corresponia al terme de Santa Pau. Amb algunes (poques) modificacions, el 1989 Olot li edita l'assaig *La conservació de la natura i els seus fonaments*, un text escrit originalment en castellà l'any 1973, on exposa bona part de la seva teoria sobre l'ecologia i el necessari equilibri de la humanitat en el medi natural.

Paralelament, entre el 1975 i el 2000, aprofitant justament les pujades familiars a la casa de Sallent, a Santa Pau, i malgrat la seva avançada edat, Oriol de Bolòs agafava el cotxe i s'arribava a Olot per participar activament en les múltiples reunions i comissions que van servir per crear el Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, d'una banda, i, de l'altra, per tal que el Parc Nou esdevingués un jardí botànic públic de vegetació natural. El Dr. Josep Maria Mallarach en parla més extensament en aquesta miscel·lània.

Igualment l'Oriol venia a Olot per les deliberacions de la Beca Ciutat d'Olot de Ciències Naturals, de la qual va ser jurat durant quinze anys, des de la primera convocatòria, l'any 1988, fins al 2003. Finalment, i de manera molt més que merescuda, un any després del seu decés, ocorregut el 2007, l'Ajuntament va decidir rebatejar el premi com a Beca Oriol de Bolòs, nom que encara porta avui, des del 2008.

Bé, perdonin si aquesta digressió s'ha fet una mica llarga o feixuga. Però penso que haurà valgut la pena viatjar en el temps i l'espai, des del segle XVIII cap al XX i el XXI, per adonar-nos de la pervivència del llegat Bolòs a Olot, tant des del punt de vista de l'enorme aportació de l'Oriol, però també la de tota la nissaga que l'ha precedit. I crec que aquesta perspectiva històrica ens permetrà apreciar i gaudir millor de la companyia dels epígons, perquè, diguem-ho clar: la passió per la farmàcia, la botànica, la medicina, la geologia i les humanitats no s'acaba aquí, sinó que és ben viva en la família. Només cal veure l'exemple de la germana de l'Oriol, Maria del Tura de Bolòs, que dedicà la seva tesi de geografia a la Garrotxa; o el seu fill, el doctor i professor Jordi de Bolòs i Masclans, que fa un moment ha glosat la figura del seu pare; o el Dr. Josep Maria de Bolòs, de la Universitat de Barcelona, que està essent catalitzador del projecte a la casa d'Olot, o el més jove, el Dr. Xavier de Bolòs, als ulls del qual brilla l'espurna de la curiositat insaciable que ha caracteritzat, de sempre, la família (i, per postres, ha recollit la flama de la passió pels volcans).

També és cert que les moltes branques del llinatge no havien confluït en aquest moment a Olot. Alguns no havien ni posat mai un peu a la casa del carrer Major. El mateix Oriol de Bolòs, com hem vist, podria ser un d'ells. Però la confluència s'ha produït ara, aquesta tardor del 2024. Ha estat la iniciativa de l'Ajuntament d'Olot, amb els seus Museus, en total sintonia amb la família, que ha permès la retrobada i ha propiciat una nova unió amb la capital de la Garrotxa de la nissaga, que avui és, sobretot, barcelonina. Per això, i per tancar aquesta intervenció, com si fos un resum poètic, em venen al cap uns versos en llatí del segle XVII que Bartomeu Morató dedicà a un altre olotí universal, el jurisconsult Joan Pere Fontanella, que també hagué d'emigrar d'Olot cap a la capital de Catalunya:

"OLOTUM PATRIA USQUE FUIT TIBI, BARCINO SEDES.
ET PATRIA ET SEDES NUNC HINC BREVIS ORBIS ERIT."

"En altre temps la teva pàtria fou Olot, i la teva seu, Barcelona.
Però ara la seu i la pàtria [s'enllaçaran] en un petit gran món."



3

Contribució del Dr. Oriol de Bolòs a la botànica⁵

Josep Maria Ninot i Sugrañes

Institut de Recerca de la Biodiversitat (IRBio)
i Departament de Biologia Evolutiva, Ecologia i
Ciències Ambientals, Universitat de Barcelona

Resum

Ponència en què s'explora la rica diversitat botànica de la península Ibèrica oriental i la seva influència en la nissaga de Bolòs d'Olot, des del segle XVIII. Destaca la professionalització de la botànica per Antoni de Bolòs a l'Institut Botànic de Barcelona, i com el seu fill, Oriol de Bolòs, va heretar i expandir aquesta vocació. Oriol de Bolòs va excel·lir en la fitocenologia i la cartografia vegetal, i va culminar la seva obra amb la monumental *Flora dels Països Catalans*, publicació que es convertí en un referent internacional. El text subratlla el seu influent mestratge docent i el llegat perdurable de la família en la ciència, malgrat els reptes del seu temps.

Paraules clau BC⁶: Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Flora; Botànica; Ciència--Història; Vegetació; Institut Botànic de Barcelona; Associacions vegetals; Cartografia de la vegetació

Abstract

Presentation exploring the rich botanical diversity of the eastern Iberian Peninsula and its influence on the Bolòs line in Olot going back to the 18th

⁵ Un treball més exhaustiu que aquest és el que Josep Vigo (1998) va dedicar a l'obra d'Oriol de Bolòs, on, a més, es recull una llista completa de la seva producció científica.

⁶ Paraules clau extretes de les llistes d'autoritats d'encapçalaments de noms i de matèries de la Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

century. The discussion highlights the professionalisation of botany driven by Antoni de Bolòs at the Botanical Institute of Barcelona, and how his son, Oriol de Bolòs, inherited and expanded this vocation. Oriol de Bolòs excelled in phytosociology and plant cartography. His masterwork was the monumental *Flora dels Països Catalans (Flora of the Catalan-speaking lands)*, a work that became an internationally acclaimed reference. The text highlights his influential approach to teaching and the family's enduring legacy in science, despite the challenges of his time.

BC keywords⁷: Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Flora; Botany; Science--History; Vegetation; Botanical Institute of Barcelona; Plant associations; Vegetation cartography

Citació recomanada:

Ninot i Sugrañes, J. M. (2025). Contribució del Dr. Oriol de Bolòs a la botànica. A Espai Cràter, i Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Eds.), *El llegat d'Oriol de Bolòs: ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter d'Olot amb motiu del centenari del naixement (1924-2024)* (p. 29-42). Espai Cràter. Ajuntament d'Olot; Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Generalitat de Catalunya. <https://doi.org/10.57645/10.8080.08.7>

El context botànic

La part de llevant de la península Ibèrica és d'una diversitat fisiogràfica i biològica sobresortint. Des dels paisatges semiàrids que es troben entre Alacant i Almeria, amb estepars i timonedes eixarreïts, fins a l'alta muntanya pirinenca, amb landes i rasos de tipus alpi, passant per les planes i turons mediterranis amb alzinars i màquies, la muntanya mitjana de la Catalunya humida, amb fagedes i landes, i els aiguamolls litorals, s'hi apleguen una munió d'ecosistemes representatius dels biomes subtropical sec, mediterrani, medioeuropeu humit i borealpi. La flora que s'hi fa i la vegetació que aquesta conforma hi són molt diverses, i també singulars, per tal com inclouen espècies de plantes i comunitats vegetals exclusives de la zona o endèmiques. Aquesta diversitat, a més, se sol manifestar a escala geo-

gràfica petita, per raó de la complexitat fisiogràfica que propicia ambients contrastats en un determinat massís muntanyós o en una sola comarca. Algú que es mogui amb esperit observador per paisatges propers on visqui, fàcilment pot descobrir una part notable d'aquella diversitat botànica a través de la diversitat d'altituds, de geoformes i d'usos del sòl que ofereixen molts d'aquells paisatges.

Aquest context ha incentivat l'interès per conèixer més a fons la diversitat vegetal a un notable conjunt de naturalistes que sovint adquireixen un bon coneixement botànic, almenys a escala regional. En el cas concret del nord-est català, a partir del segle XVIII destaquen, en aquest sentit, diversos apotecaris, els quals, anant més enllà dels coneixements inherents a l'ús de plantes medicinals, s'esforçaren a catalogar i a entendre la diversitat vegetal que els envoltava. En són un bon exemple els apotecaris de la nissaga de Bolòs, establerts a Olot durant segles. El més notable d'aquells apotecaris-botànics de temps antics fou Francesc de Bolòs (1773-1844), que formà un herbari important, o una col·lecció científica de plantes, i també una molt notable biblioteca. Ell mateix i els qui el seguiren es van relacionar amb botànics forans de primer nivell, com ara Pierre André Pourret, i amb notables il·lustrats propers, com ara els germans olotins Marià i Estanislau Vayreda. Finalment, el 1927, Antoni de Bolòs i Vayreda traslladà a Barcelona la residència familiar i la seva activitat com a farmacèutic i com a botànic.

A la Ciutat Comtal, Antoni de Bolòs aviat va associar-se a l'Institut Botànic de Barcelona, on, sota el lideratge del Dr. Pius Font i Quer, va dur a terme una intensa labor botànica al voltant d'herbaris, biblioteca, treball de camp i catalogació de la flora. La seva tasca botànica va esdevenir plenament professional, primer com a conservador i després com a director d'aquell centre. En aquesta situació, va ser motor del prestigi creixent de l'Institut, que va esdevenir un centre de referència internacional.

La formació d'una vocació

El fill gran d'Antoni de Bolòs, Oriol de Bolòs i Capdevila, havia nascut a Olot el 1924, i feu seva de ben petit l'afició paterna a la natura i a les plantes. Aviat va acompanyar-lo a les sortides botàniques pels voltants de Barcelona i també en activitats de l'Institut Botànic. Alhora, va desenvolupar afició i admiració per la lectura i per la intel·lectualitat en general, en part lligades a una llarga temporada de malaltia fent llit, als set anys. Va ser un molt bon

⁷ Keywords taken from the general catalogue of names and subject headings of the Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>



estudiant de batxillerat, i també a la Universitat de Barcelona, on cursà la llicenciatura de Ciències Naturals (obtinguda el 1948).

En paral·lel als estudis universitaris, Oriol de Bolòs s'immergeix en l'ambient de recerca de l'Institut Botànic. D'una banda, millora el coneixement de la flora a través de sessions de camp, d'anàlisi de mostres dels herbaris nodrits de l'Institut i de l'estudi de publicacions de flora i taxonomia. De l'altra, Oriol de Bolòs llegeix i analitza l'àmplia bibliografia de l'Institut relativa a la ciència de la vegetació i rep la influència estimulante del Dr. Font i dels científics forans que s'hi relacionaven. És en aquest context que el fitocenòleg suís Josias Braun-Blanquet anima el Dr. Font a impulsar estudis de vegetació a Catalunya, i aquest trasllada l'interès al jove Oriol (figura 1).

Figura 1. El jove Oriol de Bolòs (el primer a la dreta), participant en un estudi de camp liderat per Josias Braun-Blanquet (a la seva esquerra) amb altres botànics notables (com Prudenci Seró, Pierre Desfontaines o Emili Battalla) i científics en formació (com Ramon Margalef i Josep Vives) (Fons Oriol de Bolòs al CRAI de la Universitat de Barcelona).

Oriol de Bolòs, encara estudiant universitari, havia adquirit ja un coneixement notable de la flora regional i de com les plantes s'organitzen per formar comunitats vegetals, i comença una intensa activitat de mostreig sistemàtic de la vegetació, amb la presa de nombrosos inventaris fitocenològics a força indrets propers a Barcelona, aprofitant les sessions de camp del grup de l'Institut Botànic, i també del massís del Montseny. L'extensió i el desenvolupament altitudinal d'aquesta àrea muntanyosa, que propicien una gran diversitat vegetal, degueren fer decidir l'Oriol a dedicar la seva tesi doctoral a l'estudi de la vegetació del Montseny. El seu director va ser el Dr. Taurino Mariano Losa, catedràtic de Botànica a la Facultat de Farmàcia dedicat a la flora de plantes vasculares i a la micologia. Entre els pocs companys de doctorat d'Oriol de Bolòs, és rellevant esmentar Pere Montserrat, dedicat a l'estudi de la flora de la serra de Marina, un tema més afí a l'especialitat del Dr. Losa. Encara que amb interessos diferenciats, Montserrat i de Bolòs segueixen camins paral·lels, compartint descobertes i coneixements, i més endavant algunes publicacions.

En el seu estudi del Montseny, de Bolòs descriu les comunitats vegetals segons inventaris fitocenològics, i tenint en compte en cada cas la singularitat florística. Al mateix temps, exposa i fonamenta l'organització de les comunitats en diferents paisatges, estructurats en la zonació altitudinal i en altres variables geogràfiques. La tesi doctoral va ser defensada el 1950 a la Universitat Central (avui, Universitat Complutense de Madrid). A més d'aquesta tesi, a la dècada del 1950 treu a la llum altres notables monografies de vegetació: de les comarques barcelonines (A. Bolòs i O. Bolòs, 1950, sota el lideratge del seu pare, Antoni de Bolòs), de la depressió de l'Ebre (Braun-Blanquet i Bolòs, 1958, sota el lideratge de Josias Braun-Blanquet), de l'illa de Mallorca (Bolòs i Molinier, 1959, amb René Molinier), de la Selva i de la Plana de Vic (Bolòs, 1959), entre d'altres. Aquestes monografies, junt amb força treballs de vegetació més parcials, reflecteixen una intensa activitat d'Oriol de Bolòs com a fitocenòleg i formen un conjunt de coneixement molt notable per a l'època pel que fa a la descripció de les comunitats vegetals de terres de parla catalana.

El professor universitari

Oriol de Bolòs desenvolupa també una important vocació docent a la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona. S'hi incorpora el 1949 com a professor adjunt i el 1953 guanya la plaça de catedràtic que havia ocupat

provisionalment el Dr. Prudenci Seró, el seu antic professor de botànica. És rellevant que la denominació d'aquesta càtedra fos *Fitografia i Ecologia Vegetal*, a mig segle xx, quan l'ecologia no era encara cap matèria universitària. En aquesta posició de professor consolidat, el jove Oriol (amb vint-i-nou anys acabats de complir) imparteix una botànica en què, al costat de la diversitat taxonòmica dels vegetals, pren un paper important l'ecologia vegetal o geobotànica. En aquesta branca de la botànica, les seves classes abordaven les relacions de les plantes amb el medi abiòtic, sobretot amb el clima i el substrat, i també la formació de comunitats vegetals i de com aquestes comunitats es distribueixen en el paisatge. Quan va poder diversificar la seva docència, va centrar la seva activitat durant molts anys a les dues assignatures independents que reflectien bé la seva vocació científica: fanerogàmia i geobotànica.

Com a professor universitari, és rellevant que assumís la traducció del llibre de text referent de la botànica conegut com a Strasburger al castellà. Aquesta obra, iniciada per Eduard A. Strasburger junt amb altres reconeguts botànics, i actualitzat en múltiples edicions fins ara, significa una visió molt àmplia de la botànica, ja que inclou des d'anatomia i organografia, a fisiologia, diversitat taxonòmica i ecologia, tot relatiu als vegetals entesos en el seu sentit més ampli. Així, la traducció al castellà de tres edicions successives (Strasburger *et al.* 1960, 1974 i 1986) va significar posar a disposició d'un extens públic hispà aquella obra fonamental i reforçar els fonaments botànics del professor de Bolòs.

En l'aspecte conceptual, aquestes traduccions i els interessos científics d'Oriol de Bolòs s'amaren dels plantejaments i de la manera de fer de l'escola alemanya, principalment en la manera d'entendre la vegetació. N'és una mostra la traducció del llibre *Vegetació i climes del món*, de Heinrich K. Walter (1976), hereu de l'obra d'Alexander von Humboldt, per tal com interpreta la funcionalitat de la vegetació. Això no treu que també segueixi de prop altres botànics sobresortints en ciència de la vegetació, com ara Henri M. Gaussen, Reinhold Tüxen, Huguet del Villar o, sobretot, Josias Braun-Blanquet.

Aquesta sòlida base científica unida a la manera de ser planera i senzilla i a l'entusiasme contingut que transmetia feien la seva docència plaent i eficaç. Malgrat tota la complexitat inherent a la docència de la botànica (diversitat d'organismes, terminologia i interpretació de la vegetació), la seva exposició era sempre amable i fugia dels excessos de tecnicismes i de punts de vista massa rígids. En l'ús de la metodologia fitocenològica, per exemple, raonava amb solidesa els fonaments i els aplicava de manera

ponderada, però sense els extremismes que altres escoles acadèmiques envoltaven la ciència de la vegetació. Al llarg de la seva carrera docent molts llicenciats recorden amb afecte la “seva” botànica. Alguns ens hi sentírem fortament atrets, com els que ens hem dedicat professionalment a la botànica o a branques de la ciència o de la docència properes, i molts altres en conserven un sentiment ben positiu.

Els estudis de vegetació

L'estudi de la vegetació va ser, des del principi, el motiu científic essencial d'Oriol de Bolòs, com reflecteixen els treballs esmentats fins ara. Però en el seu desenvolupament científic, és a partir dels anys cinquanta quan les monografies que publica incorporen, a banda de la descripció de la vegetació, més càrrega conceptual. Ja és així al treball sobre la depressió de l'Ebre esmentat (Braun-Blanquet i Bolòs, 1958), on la fitotopografia, la dinàmica de la vegetació i el paper de les activitats antròpiques prenen un paper notable. També en són exemple els treballs sobre l'illa de Menorca (Bolòs *et al.*, 1970) o *El paisaje vegetal barcelonés* (Bolòs, 1962). Aquest darrer, a més, adopta una forma volgudament divulgativa. Tot i mantenir el contingut i el rigor propis d'una monografia especialitzada, es dirigeix a un públic ampli, no necessàriament naturalista.

Combinar el discurs científic amb la divulgació a diversos nivells va ser una constant a les publicacions dels anys setanta i vuitanta. Així, la seva dissertació “Botánica y geografía”, a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (Bolòs, 1963), és una reflexió erudita sobre la distribució geogràfica de les plantes i el que se'n desprèn, i va dirigida a un públic il·lustrat de camps diversos. Els treballs sobre la vegetació del Montseny (Bolòs, 1983) o sobre la cartografia vegetal del full de Banyoles (Bolòs i Masalles, 1983) combinen el rigor i el contingut botànics amb el llenguatge planer, apte per a naturalistes no especialitzats. I el capítol sobre els sòls i la vegetació dels Països Catalans (Bolòs, 1979) és un compendi del seu coneixement científic en aquest àmbit, exposat de manera ben divulgativa, que incorpora nombrosa fotografia i esquemes de vegetació (de Josep Nuet).

Com a complement lògic dels estudis de vegetació, Oriol de Bolòs dedica part de la seva activitat a cartografiar les unitats de vegetació a diferents àrees geogràfiques i a diferents escales. Entre aquestes obres, destaquem el full de Banyoles ja esmentat (Bolòs i Masalles, 1983), que inicia la sèrie de cartografia de la vegetació de Catalunya a escala 1:50.000, realitzada i ja

acomplerta per diferents seguidors de la seva obra cartogràfica; i el mapa de vegetació potencial de Catalunya (Bolòs *et al.*, 2004). Tota aquesta obra cartogràfica s'edifica sobre els principis d'interpretació del paisatge vegetal dreçats pel Dr. Bolòs al llarg dels seus estudis fitocenològics.

La Flora

Flora i vegetació són dos aspectes força relacionats en l'obra d'Oriol de Bolòs. En el desenvolupament dels seus estudis sobre vegetació recopilava les dades de distribució geogràfica de la flora i formava un cos de dades cada cop més nodrit i geogràficament extens. Així, recull dades de tots els Països Catalans amb escreix, des dels Monegres fins a Menorca i des de la França mediterrània fins a terres alacantines. Ho fa a través de les monografies ja esmentades o d'altres treballs diversos (vegeu, per exemple, Bolòs 1967, 1970, 1973 i 1976, i Bolòs i Vigo, 1986). Durant molts anys va recopilar i estandarditzar la distribució d'espècies de plantes en aquesta variada àrea geogràfica i va establir els fonaments dels importants bancs de dades de biodiversitat. En aquesta línia, va liderar un important projecte de cartografia de la distribució de la flora als Països Catalans (ORCA), amb un volum introductori on fixa criteris i marc conceptual (Bolòs, 1985) i nombrosos volums en col·laboració que constitueixen un complet atlas corològic de la flora vascular.

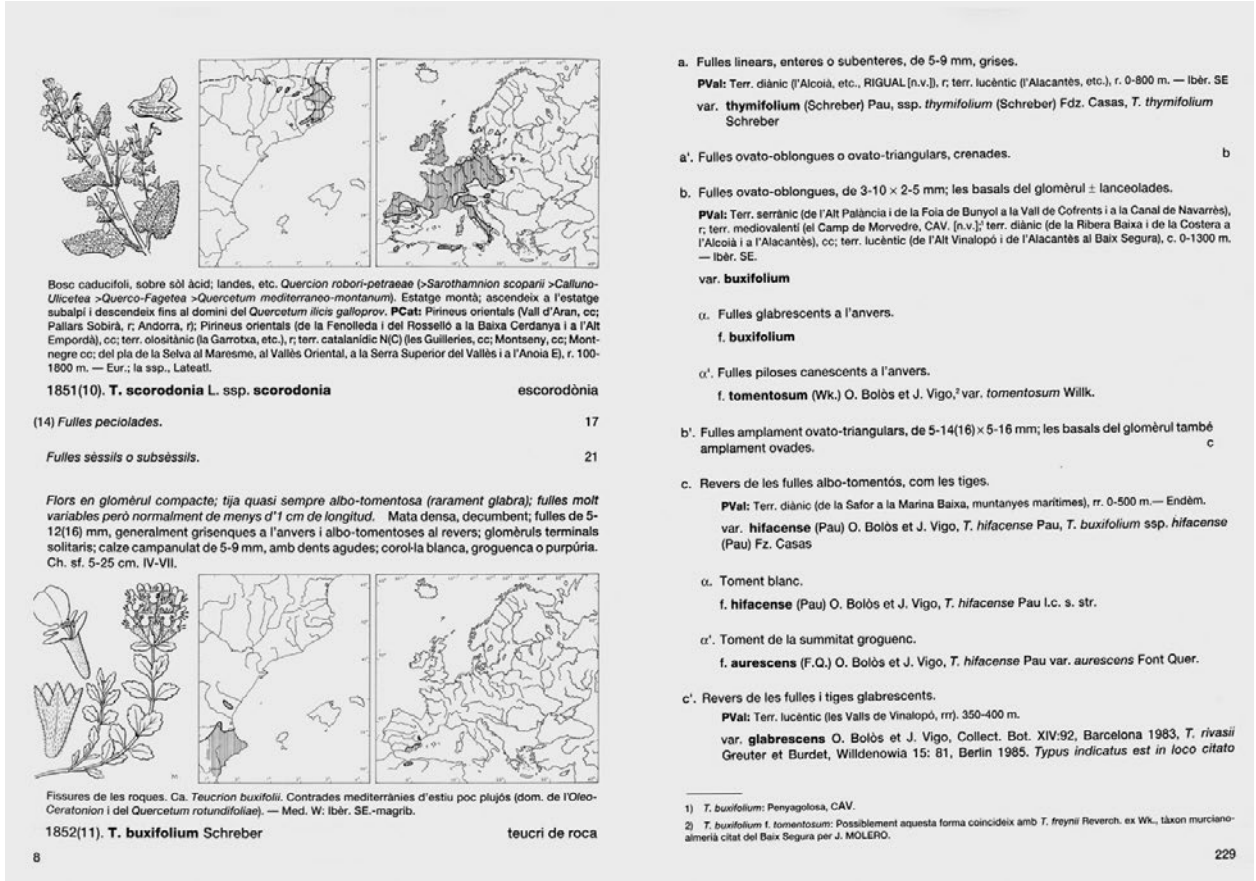
Aquesta activitat relativa a la flora es basava en els estudis més específics sobre florística i taxonomia liderats pel Dr. Font. Aquest, havent deixat ja de banda el seu projecte d'elaborar una flora de la part occidental de la conca mediterrània, durant els anys cinquanta va anar centrant la seva activitat botànica en la flora dels Països Catalans. Junt amb Antoni de Bolòs i amb altres col·laboradors anava reunint materials amb aquesta finalitat. Tot i això, a principis dels anys seixanta a Oriol de Bolòs se li va fer evident que ni el Dr. Font ni el seu pare podrien dur a terme aquesta empresa. També va reflexionar sobre la dificultat d'encarar ell l'empresa, d'una banda, perquè no preveia poder incorporar-hi gaires col·laboradors, i, de l'altra, perquè la dedicació a produir una flora regional l'allunyava de la seva dedicació a la ciència de la vegetació.

Tot i les dificultats, de Bolòs també veia la necessitat de disposar d'una flora actualitzada i que recollís d'alguna manera els avenços fets al voltant de l'Institut Botànic de Barcelona durant les darreres dècades, tant taxonòmics com de coneixement de la florística regional. Havia de servir

de base per a futurs treballs de flora i de vegetació, segons l'estil de les flores manuals existents a diferents països centreeuropeus, com ara la de P. Fournier per França. En principi, pensava en una obra més sintètica de la plantejada per Font, si bé volia incloure-hi per a cada espècie la distribució geogràfica i ecològica. Aviat va incorporar al projecte Josep Vigo, un dels seus primers doctorands, i el 1964 ja tenien un pla de treball detallat i havien començat a preparar originals. Els anys següents tots dos van treballar per a l'objectiu comú, basant-se en nombrosa bibliografia aplegada a l'Institut (monografies locals, revisions taxonòmiques, notes florístiques i un llarg etcètera) i en la consulta constant de les mostres aplegades als herbaris del mateix centre. Malgrat les degudes interrupcions derivades de la seva tasca acadèmica a la universitat i a les incerteses sobre la publicació de l'obra, de Bolòs i Vigo van anar acumulant textos originals que contenien claus dicotòmiques, descripcions i il·lustracions.

A la fi, l'Editorial Barcino va assumir la publicació de *Flora dels Països Catalans*, que va aparèixer prou regularment en quatre volums consistents (Bolòs i Vigo, 1984, 1990, 1996 i 2001; 3.637 pàgines en total). Els primers volums corresponien a materials elaborats uns quants anys abans i finalment revisats, mentre que el darrer va obligar els autors, sobretot en Josep Vigo, a accelerar la feina. Aquella obra que de Bolòs havia pensat de poder enllestir en pocs anys —deixant una mica de banda la seva altra línia, la fitocenologia— va ser la seva ocupació principal durant uns quaranta anys. Però és que cal emfatitzar que en aquesta *Flora* de Bolòs i Vigo van dur a terme una síntesi exhaustiva sobre la taxonomia, la nomenclatura, l'ecologia i la distribució geogràfica de més de tres mil cinc-cents espècies vegetals d'un territori tan divers i complex com el dels Països Catalans. Aquesta feina comportava confeccionar de nou dos mapes de distribució per a cada espècie (dibuixats per Josep Nuet), un en l'àmbit europeu i nord-africà i l'altre en l'àmbit dels Països Catalans, tot plegat a partir de bibliografia ben diversa i dispersa, així com solucionar problemes taxonòmics en grups complexos o mal aclarits i revisar altres flores, monografies, notes florístiques o manuscrits inèdits. També s'hi inclou una il·lustració per espècie en forma de dibuix científic. Per a la gran majoria de plantes es van reproduir les imatges originalment publicades a la flora de França d'Hippolyte Coste, tal com ja havia fet Joan Cadevall a la flora de Catalunya, mentre que les espècies que no es trobaven en aquella obra les va il·lustrar de nou seguint el mateix patró Margarida Masclans, l'esposa d'Oriol de Bolòs (figura 2).

Aquest compendi és i seguirà sent una obra de referència a escala regional i europea, malgrat els avenços notables de les darreres dècades en



els camps de la taxonomia vegetal i la distribució de les plantes. En particular, la caracterització ecològica i de distribució de les espècies, basada en ambients ecològics, unitats syntaxonòmiques, territoris fisiogràfics o comarques, grau de raresa, intervals altitudinals i fitogeografia, és la part científicament més singular i supera amb escreix la qualitat d'informació que es troba en flores comparables fins al dia d'avui.

Al llarg de l'execució de *Flora dels Països Catalans*, el Dr. de Bolòs va seguir publicant resultats científics, de vegades en solitari i en moltes altres ocasions en col·laboració (vegeu-ne una llista completa a Vigo, 1998). Moltes publicacions es referien a estudis de vegetació, en els quals continuava actiu, però d'altres estaven estretament relacionades amb *Flora dels Països Catalans*, com ara novetats taxonòmiques o de distribució de plantes, o

Figura 2. Dues pàgines de *Flora dels Països Catalans*, on es mostra el tractament taxonòmic detallat (dins de *Teucrium buxifolium*), els mapes de distribució, la il·lustració de les plantes (la de *Teucrium buxifolium*, de Margarida Masclans) i la caracterització ecològica i distribucional, alhora concisa i completa (foto: J. M. Ninot).

monografies locals. A més, a inicis dels anys vuitanta, com que la finalització i la publicació de *Flora dels Països Catalans* es preveia llunyana, el deixeble i amic Josep M. Panareda va fer veure a Oriol de Bolòs la conveniència de preparar un compendi d'aquesta obra. La idea era publicar una flora breu, en un sol volum i apta per ser duta al camp, a partir dels materials en preparació per a *Flora dels Països Catalans*, incorporant algun altre col·laborador al projecte. Això va acabar amb la publicació de *Flora manual dels Països Catalans* (Bolòs et al., 1990). En aquesta filla indiscutible de la “*Flora gran*”, la informació gràfica es troba molt reduïda (no hi ha mapes, els dibuixos de plantes, de Margarida Masclans, són parcials), i els textos relatius a cada espècie són més breus. En canvi, les claus d'identificació i el plantejament general estan més dirigits a un públic general, no tan especialista. Per aquest motiu, ha esdevingut un manual de referència i d'ús comú en el treball de naturalistes.

El mestratge

Al llarg de la seva activitat acadèmica i de recerca, el Dr. de Bolòs va deixar una herència important en un ampli ventall de seguidors, des dels qui hem seguit els seus passos com a investigadors i docents (començant per Josep Vives i Josep Vigo, els seus primers doctorands, i seguint per Jaume Terradas, Xavier Llimona, Ramon M. Masalles o per mi mateix i força altres), fins a les nombroses promocions universitàries disperses per interessos professionals ben diversos, passant per moltes altres persones interessades en les plantes i en la vegetació. En el seu mestratge, el Dr. de Bolòs no es va mostrar mai professionalment corporatiu, sinó que compartia el seu coneixement amb qualsevol persona amb els seus interessos botànics, sense importar-li la formació acadèmica que tingués. Entre molts d'altres destaquen, en aquest sentit, Josep M. Panareda i Josep Nuet, amb qui va col·laborar llargament en diverses publicacions. A banda dels aspectes pròpiament botànics, és general entre els seus deixebles reconèixer la seva manera de transmetre el coneixement, alhora senzilla i generosa, però també rigorosa (figura 3).

Més enllà dels seus deixebles directes, també cal destacar la influència del Dr. de Bolòs en l'àmbit botànic en general. Tot i que per la seva manera de ser no es prodigava gaire per congressos i altres trobades científiques, la seva obra escrita transcendí àmpliament l'àmbit nacional gràcies a la consistència de la seva producció científica i perdurará en el temps en els camps de la florística, la taxonomia vegetal i l'estudi de la vegetació.



Figura 3. En les sessions de camp el mestratge del professor de Bolòs era particularment estimulante, com en aquest cas junt amb Ramon M. Masalles i amb alumnes, l'any 1985, a la Plana de Vic (Fons Oriol de Bolòs al CRAI de la Universitat de Barcelona).

Encara cal tenir en compte que el Dr. de Bolòs va desenvolupar la major part de la seva carrera professional en temps ben foscos i poc estimulants, principalment durant la seva formació i fins a finals dels anys setanta. A més de la feblesa de teixit científic i intel·lectual d'aquells anys (amb molts membres desapareguts o represaliats i amb poques vocacions noves), l'estretor de mitjans i de perspectives dominaren les institucions científiques per molt de temps. Tot i així, com a professor a la Universitat de Barcelona i com a director de l'Institut Botànic de Barcelona, va llegar la passió per la botànica i pel país, la laboriositat, la perseverança i el rigor científic a nombrosos deixebles.

Bibliografia

- BOLÒS, A. de, i BOLÒS, O. de. (1950). *Vegetación de las comarcas barcelonesas*. Instituto Español de Estudios Mediterráneos.
- BOLÒS, O. de. (1959). *El paisatge vegetal de dues comarques naturals: la Selva i la Plana de Vic* (Arxiu Secció de Ciències, 26). Institut d'Estudis Catalans.
- BOLÒS, O. de, i MOLINIER, R. (1959). Recherches phytosociologiques dans l'île de Majorque. *Collectanea Botanica*, 5(3), 699-863.
- BOLÒS, O. de. (1962). *El paisaje vegetal barcelonés*. Universitat de Barcelona.
- BOLÒS, O. de. (1963). Botánica y geografía. *Memoria de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, 34(14), 443-491.
- BOLÒS, O. de. (1967). Comunidades vegetales de las comarcas próximas al litoral situadas entre los ríos Llobregat y Segura. *Memoria de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, 38(1).
- BOLÒS, O. de, MOLINIER, R., i MONTSERRAT, P. (1970). Observations phytosociologiques dans l'île de Minorque. *Acta Geobotanica Barcinonensis*, 5, 5-150.
- BOLÒS, O. de. (1970). A propos de quelques groupements végétaux observés entre Monaco et Gènes. *Vegetatio*, 21(1-3), 49-73.
- BOLÒS, O. de. (1973). La vegetación de la Serreta Negra de Fraga. *Memoria de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, 42(6), 269-313.
- BOLÒS, O. de. (1976). L'Aphyllanthion dans les Pays Catalans. *Collectanea Botanica*, 10(5), 107-145.
- BOLÒS, O. de. (1979). Els sòls i la vegetació dels Països Catalans. A O. RIBA, O. de BOLÒS, J. M. PANAREDA, J. GOSÀLBEZ, i J. NUET (Eds.), *Geografia física dels Països Catalans* (pp. 107-158). Ketres.
- BOLÒS, O. de. (1983). *La vegetació del Montseny*. Diputació de Barcelona.
- BOLÒS, O. de, i MASALLES, R. M. (1983). *Mapa de la vegetació de Catalunya a 1:50.000: Full 33, Banyoles* [Mapa i memòria]. Generalitat de Catalunya.
- BOLÒS, O. de. (1985). *Corologia de la flora dels Països Catalans: Volum introductori* (ORCA: notícies i comentaris, I). Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans.
- BOLÒS, O. de, i VIGO, J. (1984, 1990, 1996, 2001). *Flora dels Països Catalans* (Vols. I-IV). Barcino.
- BOLÒS, O. de, i VIGO, J. (1986). Datos sobre la vegetación de la Isla Mayor del Mar Menor (Murcia). *Lazaroa*, 9, 301-305.

- BOLÒS, O. de, VIGO, J., MASALLES, R. M., i NINOT, J. M. (1990). *Flora manual dels Països Catalans*. Pòrtic. (Originalment publicat el 1990; 2a ed. 1993; 3a ed. 2005).
- BOLÒS, O. de, VIGO, J., i CARRERAS, J. (i col·lab.). (2004). *Mapa de la vegetació potencial de Catalunya 1:250.000* [Mapa i memòria]. Institut d'Estudis Catalans i Universitat de Barcelona.
- BRAUN-BLANQUET, J., i BOLÒS, O. de. (1958). Les groupements végétaux du bassin moyen de l'Ebre et leur dynamisme. *Anales de la Estación Experimental de Aula Dei*, 5(1-4).
- STRASBURGER, E., et al. (1960, 1974, 1986). *Tratado de botánica* (5a, 6a i 7a ed. castellana). Marín.
- VIGO, J. (1998). Oriol de Bolòs i Capdevila, fitogeògraf, fitocenòleg, botànic. *Acta Botanica Barcinonensia*, 45 (homenatge a Oriol de Bolòs), 7-27.
- WALTER, H. (1976). *Vegetació i climes del món*. Universitat de Barcelona.



4

Contribució del Dr. Oriol de Bolòs a la botànica i a la ICHN

Jordina Belmonte i Soler

Professora a la Unitat de Botànica, Facultat de Biociències, Universitat Autònoma de Barcelona
Investigadora ICTA-UAB
Presidenta de la ICHN del 2018 al 2024

Resum

Aquesta ponència traça la història de la Institució Catalana d'Història Natural (ICHN) des de la seva fundació el 1899, i detalla els seus objectius de promoure l'estudi i la conservació del medi natural català. Es descriuen les etapes complexes de la institució, incloent-hi la seva suspensió temporal durant la postguerra, i se subratlla el paper fonamental de la família de Bolòs. Destaca especialment la dedicació d'Oriol de Bolòs, que va ser clau en la reactivació de la ICHN des dels anys 70, com a bibliotecari, impulsor de la Societat Botànica Catalana clandestina, i contribuent essencial per a publicacions com el *Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*. La ICHN celebrà el seu 125è aniversari el 2024, en gran part gràcies al seu llegat.

Paraules clau BC⁸: Institució Catalana d'Història Natural; Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Ciència--Història; Botànica; Natura--Protecció; Ciència--Societats; Reconstrucció de postguerra

Abstract

This presentation traces the history of the Catalan Institution of Natural History (ICHN) since its founding in 1899, and details its objectives of pro-

8 Paraules clau extretes de les llistes d'autoritats d'encapçalaments de noms i de matèries de la Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

moting the study and conservation of the Catalan natural environment. The complex stages of the Institute are discussed, including its temporary suspension during the post-war period. Special attention is given to the fundamental role of the Bolòs family. Of particular note is the dedication of Oriol de Bolòs, who was key in the reactivation of the ICHN in the 1970s. The presentation discusses his work as a librarian, promoter of the clandestine Catalan Botanical Society, and essential contributor to publications such as the *White paper on nature management in the the Catalan Countries*. The ICHN celebrated its 125th anniversary in 2024, largely thanks to his legacy.

BC keywords⁹: Catalan Institution of Natural History; Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Science--History; Botany; Nature--Protection; Science--Societies; Postwar reconstruction

Citació recomanada:

Belmonte i Soler, J. (2025). Contribució del Dr. Oriol de Bolòs a la botànica i a la ICHN. A Espai Cràter, i Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Eds.), *El llegat d'Oriol de Bolòs: ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter d'Olot amb motiu del centenari del naixement (1924-2024)* (p. 43-52). Espai Cràter. Ajuntament d'Olot; Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Generalitat de Catalunya. <https://doi.org/10.57645/10.8080.08.8>

La Institució Catalana d'Història Natural (ICHN)

La ICHN és una associació de caire científic i sense ànim de lucre que té per finalitat promoure l'estudi i la conservació dels diferents components del medi natural i difondre'n els coneixements obtinguts. La voluntat de la ICHN és estendre el coneixement i la consciència naturalista per les terres de parla catalana. Es va constituir l'any 1899 (de manera que l'any 2024 s'ha celebrat el seu 125è aniversari), l'any 1915 va ser integrada com a societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i l'any 2005 va ser reconeguda com a entitat d'utilitat pública.

La llarga vida de la ICHN inclou etapes de calma i activitats abundants, i etapes complexes, per motius ben diversos, amb activitats espaiades i, fins i tot, sense activitat. No en fem un repàs exhaustiu aquí, només esmentem alguns episodis per la implicació que hi va tenir Oriol de Bolòs.

La ICHN s'ha mantingut sempre vigent, però no sempre ha tingut aquest nom. Durant un breu període (any 1904) va rebre el nom d'Institució Catalana de Ciències Naturals (ICCN). També com a conseqüència de les dificultats derivades de la Guerra Civil i de la postguerra, la ICHN es va reconvertir en una “federació de societats autònomes” de les diferents branques de les ciències naturals aixoplugades en diverses entitats. No hi havia activitat conjunta i interdisciplinària dels grups de la ICHN. Els geòlegs feien activitats amb el Museu de Sabadell, la delegació barcelonina del CSIC i la Societat Catalana de Geografia. Els zoòlegs s'acolliren sobretot al Museu de Zoologia i també al CSIC. Els botànics foren els únics que es mantingueren lligats a la ICHN. En aquest període, el Dr. Pius Font i Quer va impulsar, l'any 1945, la creació de la Societat Botànica Catalana, que va organitzar excursions i reunions arreu del territori fins al 1949. Malgrat la dispersió del moment, els dies 3 i 4 de desembre del 1949 es va celebrar el cinquantenari de la ICHN i, mesos després, el 19 de febrer del 1950, la primera Assemblea ICHN de la postguerra. En ella es va acordar que el que darrerament eren sessions mensuals de la Societat Botànica Catalana seguien com a sessions de la ICHN dedicades especialment a la botànica. L'any 1953, el president de la ICHN, Josep Maluquer Nicolau (que ho era d'ençà del 23 de desembre del 1951) va declarar la ICHN “suspesa temporalment”, davant les moltes dificultats de celebrar una nova Assemblea i la consegüent renovació del Consell Directiu. La ICHN va ressorgir el 18 d'abril del 1972 en forma de Junta Gestora Provisional, i aquesta va convocar en pocs mesos, el 6 de desembre del 1972, la segona Assemblea de la postguerra, durant la qual es va escollir el Consell Directiu de l'anomenada *segona època de la ICHN*. I de llavors estant que l'activitat perdura i que la ICHN es va fent gran en socis, coneixement i experiència.

El cognom de Bolòs i la ICHN

La primera citació que trobem del cognom de Bolòs a la ICHN és del període 1928-1929, en què el Dr. Antoni de Bolòs i Vayreda, pare de qui ens ocupa, actuà com a secretari del Consell Directiu que presidiren el pare Jaume Pijiula Dilmé (1925-1928) i el Dr. Ricard Zarigüei Álvarez (1929-1930).

⁹ Keywords taken from the general catalogue of names and subject headings of the Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

Més endavant, Antoni de Bolòs esdevingué conseller a l'equip presidit per mossèn Josep Ramon Bataller i Calatayud (1935-1951), que es mantingué formalment en funcions durant la postguerra, amb canvis derivats d'exilis, baixes i defuncions. Fou un dels participants a la Comissió del Cinquantenari de la ICHN (desembre del 1949). El 12 de març del 1950 fou nomenat president de les sessions de la ICHN dedicades especialment a la botànica.

Oriol de Bolòs i Capdevila i la seva contribució a la ICHN

Secretari de la Societat Botànica Catalana

Trobem la primera referència de la participació d'Oriol de Bolòs en un equip directiu relacionat amb la ICHN l'any 1945, ja que el 14 d'octubre fou nomenat secretari de la Societat Botànica Catalana, la qual va ser impulsada pel Dr. Pius Font i Quer. Aquesta societat tenia com a lloc habitual de reunió l'Institut Botànic de Barcelona. Font i Quer n'era el director i organitzava excursions i reunions arreu del territori, inicialment amb periodicitat mensual (excepte els mesos d'estiu) i més endavant més espaiades. Les actes elaborades per Oriol de Bolòs, molt detallades, han permès conèixer amb gran detall l'activitat de la ICHN durant aquest període. A Camarasa (2020) hi podem llegir (citació literal) les següents paraules: "Oriol de Bolòs, que actuà de secretari i a qui devem la totalitat de les actes d'aquella clandestina societat botànica." i s'esmenten detalladament totes aquestes activitats. Amb el pas del temps les activitats van disminuir i també ho va fer el nombre d'assistents. La darrera acta d'aquest període correspon a l'abril del 1949.

El 12 de març del 1950, Pius Font i Quer, en una etapa en què s'intentava reactivar la ICHN, anuncià el canvi de nom de Societat Botànica Catalana pel de Sessions de la ICHN dedicades especialment a la botànica, i en nomenà president Antoni de Bolòs i Vayreda. A l'any següent el president fou Prudenci Seró, i des del gener del 1952 i fins a la seva mort (2 de gener del 1964) ho fou novament Pius Font i Quer. Però la idea de la Societat Botànica Catalana va seguir a l'aire i se'n fa esment en nombroses actes relatives a les activitats que es desenvolupaven fins al 1955.

Bibliotecari de la ICHN

A la segona Assemblea ICHN de la postguerra, celebrada el 23 de desembre del 1951, Oriol de Bolòs fou elegit bibliotecari del Consell Directiu, que passava a presidir el Dr. Josep Maluquer Nicolau. El bibliotecari era la persona del Consell Directiu que estava al càrrec dels llibres i de les obres

(Biblioteca) de la ICHN. Com es pot constatar, aquesta etapa coincideix en el temps amb les activitats dels botànics agrupats a les Sessions de la ICHN dedicades especialment a la botànica i a la Societat Botànica Catalana. Va tenir el càrrec de bibliotecari de la ICHN durant molts anys, ja que transcorregut el termini habitual de dos anys i davant les dificultats per convocar l'Assemblea i les noves eleccions del Consell Directiu, el Dr. Maluquer Nicolau va prendre la decisió de suspendre temporalment la ICHN. Era el 5 de juliol del 1953.

Intents de recuperar la ICHN

Van ser diverses les vegades que es va intentar reactivar la ICHN, però sense èxit al llarg de més de divuit anys.

Durant aquest període s'escaigué que Oriol de Bolòs guanyà, el 1953, la Càtedra de Fitografia i Geografia Botànica a la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona. Des de l'acadèmia, Oriol de Bolòs va aconseguir incorporar un nombre important d'estudiants a la ICHN, essent aquesta una de les poques vies de fer aparent la institució i d'atraure-hi membres, ja que l'Institut Botànic de Barcelona patia també moltes vicissituds econòmiques durant aquesta època.

Font i Quer, incansable i amb l'esperança de recuperar la ICHN, va convocar una reunió de membres el 13 de novembre del 1963, al Palau Dalmau, on Òmnium Cultural acollia des de recentment les activitats de l'IEC i de les seves filials. La reunió no va tenir l'èxit esperat. Font i Quer va morir a inicis de l'any següent.

Mentre tot això passava, Oriol de Bolòs havia anat guanyat molt de reconeixement de la comunitat científica catalana i internacional. A més, l'any 1966 va ser nomenat conservador tècnic de l'Institut Botànic de Barcelona, el qual començava a disposar de més recursos per funcionar. Amb tot, Oriol de Bolòs va esdevenir el successor de Font i Quer al capdavant dels botànics catalans. Representava també una renovació generacional.

Josep Nuet i Badia (2008) escriu (és una citació textual): "Al Centre Excursionista de Catalunya, si fem cas de la circular per als socis, hi hagué, entre el novembre del 1967 i l'estiu del 1969, un incipient grup de botànica que liderava el Dr. de Bolòs. Era enquadrat a l'aleshores denominada *Secció de Geografia i Geologia*, que presidia Narcís Rucabado. Aquest grup de botànica era una manera d'anomenar el grup de botànics de la Institució Catalana d'Història Natural que es reunia clandestinament al Centre (Camarasa, 2000: 95) perquè l'IEC estava clausurat i la seva activitat estava prohibida per les autoritats franquistes." També escriu, fent referència a les

memòries del Centre Excursionista de Catalunya del curs 1968-1969: “Així mateix, s’ha creat el grup botànic dins la Secció, el qual es reuneix mensualment i fa sortides de pràctiques.” Es pot consultar aquest article per saber el detall de les activitats realitzades.

La represa

El 18 d’abril del 1972 Lluís Solé i Sabarís i Oriol de Bolòs i Capdevila, ambdós socis de la ICHN i alhora membres de l’IEC, decidiren constituir una Junta Gestora Provisional i recuperar la ICHN. Era un bon moment per plantejar la represa, ja que emergien amb força l’ecologia i l’ecologisme i hi havia molta preocupació pels canvis en els usos del territori i la destrucció de la natura i el paisatge motivats pel nou escenari econòmic.

Bibliotecari de la Junta Gestora Provisional

A la reunió promoguda per Lluís Solé i Sabarís i Oriol de Bolòs l’abril del 1972 es va nomenar una Junta Gestora Provisional, amb el Dr. Francesc Español Coll, com a president; Ramon Folch i Guillen, com a secretari, i Oriol de Bolòs, que seguia en el càrrec de bibliotecari. La finalitat principal era convocar eleccions per recuperar el funcionament estatutari.

Conseller de la ICHN

La Junta Gestora Provisional abans esmentada, acomplint amb la finalitat amb què fou nomenada, va convocar eleccions dins el mateix any i el dia 6 de desembre del 1972 va quedar constituït el primer Consell Directiu de la segona època de la ICHN, que mantenia el Dr. Francesc Español Coll com a president i Ramon Folch i Guillen com a secretari, i que nomenava Oriol de Bolòs com a conseller (el que actualment anomenem *vocal*). Oriol de Bolòs es mantingué a la vocalia fins a la renovació del Consell Directiu de l’any següent, el 1973.

Aquest Consell Directiu escollit el 1972 és el que va reprendre les activitats habituals de la ICHN, cosa que va fer, a més, amb una gran empenta i amb energia renovadora, i va iniciar l’etapa que coneixem actualment.

Una de les primeres activitats molt importants i modèliques d’aquest nou Consell Directiu va ser l’elaboració del *Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*, en què, actuant Ramon Folch i Guillen com a editor, intervingueren cinc botànics (un d’ells Oriol de Bolòs), cinc zoòlegs, quatre ecòlegs, quatre geòlegs i un pedòleg. Aquesta obra tan important i impulsora del coneixement de la natura i dels riscos creixents en tots els àmbits a què s’exposava si no es feia una bona gestió, va ser publicada el

1976 per la ICHN i gràcies al suport de l’Editorial Barcino. Posteriorment, se’n va fer una segona edició, revisada i ampliada l’any 1989, igualment coordinada per Ramon Folch i Guillen i on Oriol de Bolòs també va intervenir com a autor. Demostra la gran importància d’aquesta obra el fet que, recentment, impulsada des de l’IEC i publicada en línia (<https://natura.iec.cat/>), se n’ha fet una tercera versió, amb Ramon Folch com a cocoordinador juntament amb Josep Peñuelas i David Serrat.

Representant de l’IEC al Consell Directiu de la ICHN

Oriol de Bolòs havia ingressat com a membre de l’IEC, del qual ja hem dit que la ICHN és filial, l’any 1964. Una de les funcions que va tenir encarregada en tant que membre de l’IEC va ser la d’actuar com a representant d’aquest al Consell Directiu de la ICHN durant el període 1974-1988.

Autor de publicacions científiques dins la ICHN

L’obra escrita d’Oriol de Bolòs és molt extensa. D’ella només esmentarem aquí la que va publicar lligada a la ICHN.

- BOLÒS, O. de. (1974a). Causes del foc forestal i formes de lluita. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (1a ed., p. 147-152). Institució Catalana d’Història Natural i Barcino.
- BOLÒS, O. de. (1974b). Contribucions al capítol Folch, R. Zones amenaçades o conflictives. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (1a ed., p. 237-435). Institució Catalana d’Història Natural i Barcino.
- BOLÒS, O. de. (1974c). La vegetació. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (1a ed., p. 70-82). Institució Catalana d’Història Natural i Barcino.
- BOLÒS, O. de. (1974d). Notes sobre taxonomia i nomenclatura de les plantes, i. *Butlletí de la Institució Catalana d’Història Natural*, 38, 61-89.
- BOLÒS, O. de. (1977). Valeriano-Fragarietum vescae, associació nova. *Butlletí de la Institució Catalana d’Història Natural*, 41, 21-28.
- BOLÒS, O. de. (1979). De Vegetatione Valentina, iii. *Butlletí de la Institució Catalana d’Història Natural*, 44, 65-79.
- BOLÒS, O. de. (1981a). El clima i la vegetació postglacial als Països Catalans. *Treballs de la Institució Catalana d’Història Natural*, 9, 83-91.
- BOLÒS, O. de. (1981b). Notes breus sobre la flora dels Països Catalans: Artemisia annua L. a Catalunya. *Butlletí de la Institució Catalana d’Història Natural. Secció de Botànica*, 46, 155.

BOLÒS, O. de. (1981c). Notes breus sobre la flora dels Països Catalans: una nova localitat catalana de *Leontodon crispus*. *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural. Secció de Botànica*, 46, 156.

BOLÒS, O. de. (1985). Consideracions sobre la terminologia científica catalana i el seu ús. *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 50, 391-395.

BOLÒS, O. de. (1989a). Causes del foc forestal i formes de lluita. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (2a ed., p. 192-196). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

BOLÒS, O. de. (1989b). Cormòfits (plantes superiors). A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (2a ed., p. 247-254). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

BOLÒS, O. de. (1989c). Efectes de l'impacte per estatges i zones de vegetació. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (2a ed., p. 208-213). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

BOLÒS, O. de. (1989d). La vegetació. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (2a ed., p. 85-92). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

BOLÒS, O. de. (1991). Notes florístiques, iv. *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 59, 145-146.

BOLÒS, O. de, BONNER, A., ORELL, J., i PERDIGÓ, M. T. (1976). Del Port de Cabrera al Clot des Guix. A O. de BOLÒS et al., *Impressions sobre la vegetació de l'illa de Cabrera. Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural*, 7, 107-112.

BOLÒS, O. de, LESOUËF, J. Y., i CARDONA, M. A. (1974). Cormòfits (plantes superiors). A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (1a ed., p. 205-210). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

BOLÒS, O. de, i LLIMONA, X. (1974a). Alteració de la vegetació per explotació: explotació forestal. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (1a ed., p. 127-139). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

BOLÒS, O. de, i LLIMONA, X. (1974b). Alteració de la vegetació per incendi: consideracions generals. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (1a ed., p. 141-142). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

BOLÒS, O. de, i LLIMONA, X. (1989). Alteració de la vegetació per incendi: consideracions generals. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (2a ed., p. 184-188). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

BOLÒS, O. de, i MALLARACH, J. M. (1989). Explotació forestal. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (2a ed., p. 170-183). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

BOLÒS, O. de, i SIERRA i RÀFOLS, E. (1981). Notes breus sobre la flora dels Països Catalans: *Verbesina encelioides* al migjorn valencià. *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural. Secció de Botànica*, 46, 157-159.

CAMARASA, J. M., i BOLÒS, O. de. (1974). Destrucció de la vegetació espontània per ocupació física del territori. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (1a ed., p. 117-127). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

CAMARASA, J. M., i BOLÒS, O. de. (1989). Destrucció de la vegetació espontània per ocupació física del territori: consideracions generals. A FOLCH, R. (Ed.), *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (2a ed., p. 162-170). Institució Catalana d'Història Natural i Barcino.

MASCLANS, F. (1949). Aspecte general de la vegetació a la conca del Gaià. *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 37, 3-7.

Conclusions

La ICHN, que l'any de la celebració d'aquesta jornada en honor del Dr. Oriol de Bolòs i Capdevila a la seva ciutat natal, Olot, celebra el seu 125è aniversari, deu bona part de la seva llarga història a la dedicació d'aquest il·lustre i reconegut botànic. I, des d'aquestes línies, aprofitem per retre-li, una vegada més, el merescut homenatge i mostrar-li el nostre agraiement.

Bibliografia consultada per a l'elaboració d'aquest text

La redacció d'aquest article ha estat possible després de creuar la informació dels diversos documents que s'esmenten a continuació. Alguns s'han esmentat al text; d'altres no apareixen citats per com s'imbricava la informació, però han aportat peces del text que l'han complementat necessàriament.

Xavier Llimona i Pagès

Botànic, deixeble de Bolòs i després successor, en la docència i recerca sobre fongs i líquens i vegetals sense flors.

Resum

Ponència en què s'explica que Oriol de Bolòs i Capdevila fou un botànic preeminent amb una dedicació excepcional al seu camp, malgrat haver patit problemes de salut de petit. Educat sota la influència del seu pare, farmacèutic i conservador de l'Institut Botànic, i de Pius Font i Quer, es va convertir en catedràtic de Botànica als 29 anys. Va destacar pel seu tracte modern amb els col·laboradors i una impressionant ètica de treball en recerca i docència. Més enllà de les plantes vasculars, Bolòs va ser un fervent protector i impulsor de l'estudi de la criptogàmia a Catalunya. Va facilitar la creació de la Societat Catalana de Micologia, va donar suport a investigacions en liquenologia, algologia i briologia, i va assegurar la continuïtat d'aquestes línies de recerca.

Paraules clau BC¹⁰: Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Botànica; Criptògames; Ciència--Història; Micologia; Institut Botànic de Barcelona

Abstract

Presentation explaining that Oriol de Bolòs i Capdevila was a preeminent botanist with exceptional dedication to his field, despite having suffered from health problems as a child. Brought up under the influence of his fat-



- CRAI BIBLIOTECA DE BIOLOGIA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA. (2017). *Ajuda de cerca: Fons Oriol de Bolòs i Capdevila*. Dipòsit Digital de la Universitat de Barcelona. Recuperat 10 de febrer del 2025, de <https://diposit.ub.edu/dspace/>
- DIVERSOS AUTORS. (2009). *Oriol de Bolòs i Capdevila: sessió en memòria (Sala Prat de la Riba, 11 de març del 2008)* (Semblances Biogràfiques, 49). Institut d'Estudis Catalans, Secció de Ciències Biològiques i Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. <https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000300/00000020.pdf>
- MASCLANS, F. (1949). Aspecte general de la vegetació a la conca del Gaià. *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 37, 3-7.
- NUET BADIA, J. (2008). El doctor Oriol de Bolòs. *Muntanya*, 877, 25-35. http://www.alexandri.cat/pdf/muntanya/muntanya877_bolos.pdf
- PAIROLÍ, M. (2001). *Oriol de Bolòs. Una vida dedicada a l'estudi de la botànica*. Fundació Catalana per a la Recerca.
- PANAREDA, J. M. (1988). *Vida i obra del botànic Oriol de Bolòs i Capdevila*. Aster.
- PUJADE-VILLAR, J., i MUNUJOS, I. (2015). Els socis d'honor de la ICHN, aquest any, Jordi Ribes i Rius. *Butlletí de la ICHN*, 79, 165-179. <https://raco.cat/index.php/ButlletilICHN/article/view/90511>
- VALLÈS XIRAU, J. (2007). Dr. Oriol de Bolòs i Capdevila (1924-2007). *Anales del Jardín Botánico de Madrid*, 64(1), 109-111. <https://rjb.revistas.csic.es/index.php/rjb/article/view/60>
- VIGO i BONADA, J. (1998). Oriol de Bolòs i Capdevila, fitogeògraf, fitocènològ i botànic. *Acta Botànica de Barcelona*, 45, 7-27. <https://raco.cat/index.php/ActaBotanica/article/view/59551>
- VIGO i BONADA, J. (2008). Professor Oriol de Bolòs i Capdevila (Olot, 1924 – Barcelona, 2007). *Contributions to Science*, 4(1), 115-128. <https://raco.cat/index.php/Contributions/article/view/256479>

her, a pharmacist and curator of the Botanical Institute, and Pius Font i Quer, he became a professor of Botany at the age of 29. He stood out for his modern approach to collaborators and an impressive work ethic in research and teaching. Beyond vascular plants, Bolòs was a fervent protector and promoter of the study of cryptogamy in Catalonia. He helped create the Catalan Society of Mycology, supported research in lichenology, algology and bryology, and ensured the continuity of these lines of research.

BC keywords¹¹: Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Botany; Cryptogams; Science--History; Mycology; Botanical Institute of Barcelona

Citació recomanada:

Llimona i Pagès, X. (2025). Oriol de Bolòs, perfil humà i criptogàmia. A Espai Cràter, i Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Eds.), *El llegat d'Oriol de Bolòs: ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter d'Olot amb motiu del centenari del naixement (1924-2024)* (p. 53-56). Espai Cràter. Ajuntament d'Olot; Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Generalitat de Catalunya. <https://doi.org/10.57645/10.8080.08.9>

1. Perfil humà

Explica Font i Quer que, de petit, de Bolòs havia patit una forta otitis que es complicà i li va produir dificultats per caminar. Tot i això, era força difícil seguir-lo durant el treball de camp, que era el que més li agradava. Ell mateix em contava com la Guerra Civil l'agafà d'adolescent i com en aquells temps, en què es menjaven truites de farina i blet bullit, havia ajudat el seu pare a la famosa farmàcia de la rambla de Catalunya.

Aviat començà els estudis de ciències naturals i, continuant una tradició de la família, es decantà per la botànica, en la qual es preparà molt a fons, seguint els consells dels seu pare, que tenia cura de l'Institut Botànic; els de Pius Font i Quer, que el freqüentava malgrat haver-ne estat apartat pel franquisme, i els de la seva mare, una Capdevila. Em deien que ella fou la que li aconsellà no agafar feinetes de llicenciat jove i concentrar-se en la recerca i en la producció de bons treballs.

Així ho feu, en el marc de l'Institut Botànic, i aviat publicà treballs importants que, juntament amb l'opinió favorable que en tenia l'encara prestigiós Font i Quer, li permeteren obtenir la Càtedra de Botànica (aleshores anomenada *Fitografia i Ecologia Vegetal*), amb només vint-i-nou anys d'edat. En aquells temps, i encara al 1960, quan vaig començar a estudiar a la Universitat de Barcelona, una part notable dels catedràtics es captenien com a emperadors de llurs càtedres, i ho demostraven de manera autocràtica i sovint capriciosa. No cal dir que, pel seu caràcter educat i pacífic, de Bolòs encetà un tracte molt més modern amb els seus col·laboradors de la Universitat de Barcelona, i el seu exemple va ésser seguit per molts altres professors de la Facultat de Biologia, els quals vaig tenir la sort que fossin els meus entre el 1961 i el 1965.

Director de l'Institut Botànic, hi treballava tots els matins, i les tardes de dilluns, dimecres i divendres hi feia tres classes seguides: criptogàmia, fanerogàmia i geobotànica. En les meves anades a l'Institut Botànic sempre el vaig trobar treballant, i només m'arribaren informacions indirectes de problemes amb algun col·laborador.

En el pla més personal, recordo haver gaudit sempre d'un tracte respectuós, iniciat quan va corregir les proves d'accés a la universitat i continuat en les tres assignatures que vaig cursar amb ell. En opinió de Margarida Masclans, era una relació paternal, potser a l'estil tradicional, sense abandonar el tractament de vós. En el camp de la docència, primer pràctica i després teòrica, de la criptogàmia, em va donar carta blanca. Quan preparava les oposicions, em va convidar al mas Esparregueres, vora Santa Pau, per familiaritzar-me amb la flora centreeuropea. En aquells passejos botànics em manifestà la seva preocupació per la desaparició dels camins i dels topònims, a causa de la reducció progressiva de la població agrícola i ramadera.

Tothom el recorda per la seva enorme capacitat de treball, centrada en una dilatada exploració de camp i en un coneixement profund de la bibliografia sobre comunitats vegetals i la seva ecologia. Sempre es mostrà molt escrupolós i exigent amb les publicacions que signava, de manera que, en absència d'algú prou expert, preferia treballar sol. Vaig ser conscient de la seva capacitat aguda per interpretar i explicar el paisatge vegetal que tenia al davant en ocasió d'una excursió clandestina de botànics al Vallès Oriental quan jo encara era estudiant.

Parlant amb ell en excursions ulteriors, vaig descobrir la seva àmplia cultura, no solament científica sinó també literària. Profundament arrelat a la identitat catalana, de Bolòs aprengué a escriure en un català diàfan en què els correctors no trobaven gairebé res per esmenar.

¹¹ Keywords taken from the general catalogue of names and subject headings of the Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

Que, a un savi expert com ell, una malaltia li arrabassés el seu enorme capital de coneixements adquirits durant una vida d'estudi em va provocar alhora dolor i temor. Sortosament, els escrits conserven amb més seguretat que el cervell la saviesa aconseguida.

De Bolòs, protector de la criptogàmia

La seva formació era principalment en plantes vasculars i en fitocenologia (comunitats vegetals), però, seguint l'exemple de Font i Quer i dels joves Margalef i Bas, continuada pel seu pare, Antoni de Bolòs, sempre va tenir una actitud proactiva per facilitar els estudis de criptogàmia.

De primera mà puc dir que es preocupava per seguir una de les línies de recerca iniciades per Font i Quer, en col·laboració amb Codina i Singer: la biodiversitat micològica dels Països catalans. A la universitat, acollí les reunions de micòlegs, que acabaren en la fundació de la Societat Catalana de Micologia (1973), encara ben activa i que el nomenà president honorífic. A l'Institut Botànic acollí uns cursets de micologia molt exitosos. Organitzà, amb el seu pare, les primeres exposicions de bolets de la postguerra i planificà diverses prospeccions a València, Mallorca, Menorca i Múrcia, amb la participació de micòlegs francesos com Bertaux, Malençon, Bertault i Marchand, assegurant sempre la publicació dels resultats. Tot i que els mixomicets no són veritables fongs, cal recordar que donà totes les facilitats per iniciar la primera tesi doctoral sobre aquest interessant grup d'organismes.

En el camp de la líquenologia, aleshores gairebé verge a Catalunya, va acceptar dirigir la meua tesi doctoral, tot i que m'advertí que no em podria ajudar en els aspectes taxonòmics. Tot i així em facilità, juntament amb Terradas, l'elaboració de la part fitocenològica i ecofisiològica, i la iniciació d'una tesi sobre els líquens del Montseny.

En el camp de l'algologia, tingué bona relació amb el Margalef jove, i, molt després, amb el jove Cambra. En l'especialitat de la briologia, acollí primer Vives-Codina i després Creu Casas, que acabava d'obtenir la Càtedra de Geobotànica, però li va facilitar centrar la seva activitat en el que més li interessava: la taxonomia i corologia dels briòfits.

Formà part de l'equip fundacional de la Història Natural dels Països Catalans, que consagrava dos volums sencers a les criptògames.

També cal recordar la seva participació en molts tribunals que equilibraren la inicial quasi absència de criptogamistes entre els professors de botànica de les universitats de l'Estat i del CSIC.



6

Oriol de Bolòs. Ciència, llengua i país: fitonímia, terminologia biològica i més enllà

Joan Vallès i Xirau

Laboratori de Botànica - Unitat associada al CSIC,
Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació,
Universitat de Barcelona i Secció de Ciències Biològiques,
Institut d'Estudis Catalans

Resum

La ponència destaca la figura d'Oriol de Bolòs i Capdevila (1924-2017) com un dels botànics catalans més influents del segle XX, i més reconegut, tant a Catalunya com internacionalment. Més enllà de la seva prolífica carrera acadèmica, docent (a la Universitat de Barcelona) i de recerca en botànica (treball de camp i de laboratori, gestió de l'Institut Botànic de Barcelona), el text posa l'accent en el seu profund interès per la llengua catalana i la terminologia científica. Bolòs va ser un poliglòt, hereu de l'escola de Pius Font i Quer, i va fer nombroses aportacions a la fixació del lèxic botànic en català i castellà. La seva dedicació a la llengua es va manifestar en treballs específics sobre terminologia, en la inclusió de glossaris multilingües en les seves obres cabdals, i en la seva participació activa en el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*. A més, Bolòs va mostrar un fort compromís cívic amb la defensa i reivindicació del català durant el franquisme. Va utilitzar la fitonímia i toponímia en les seves publicacions per subvertir la censura, i va ser coautor del "Manifest de Prada", document que defèn la idoneïtat de l'ús del català en ciència. La seva obra *Parlar bé el català no és gens difícil* exemplifica el seu desig de promoure un ús correcte i genuí de l'idioma, i consolida la seva imatge com una figura cabdal de la ciència i la cultura catalanes.

Paraules clau BC¹²: Botànica; Cultura catalana; Lingüística; Ciència--Terminologia; Ciència--Lexicografia; Normalització lingüística; Bolòs, Oriol de, 1924-2007

¹² Paraules clau extretes de les llistes d'autoritats d'encapçalaments de noms i de matèries de la Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

Abstract

The presentation foregrounds Oriol de Bolòs i Capdevila (1924-2017) as one of the most influential Catalan botanists of the 20th century, and one of the most esteemed, both in Catalonia and internationally. Beyond his prolific academic, teaching (at the Universitat de Barcelona) and research career in botany (field and laboratory work, laboratories, management of the Botanical Institute of Barcelona), the text emphasises his deep interest in the Catalan language and scientific terminology. Bolòs was a polyglot, a disciple of the school of Pius Font i Quer, and made numerous additions to the botanical lexicon in Catalan and Spanish. His dedication to language was manifested in specific works on terminology, in the inclusion of multilingual glossaries in his major works, and in his active participation in the authoritative *Dictionary of the Institute of Catalan Studies*. In addition, Bolòs showed a strong civic commitment to the defence and free use of Catalan during the Franco regime. He used phytonymy and toponymy in his publications to subvert censorship, and was co-author of the 'Manifest de Prada', a document defending the use of Catalan in scientific contexts. His work *Parlar bé el català no és gens difícil* (*Speaking Catalan well is not difficult at all*) exemplifies his desire to promote proper and genuine use of the language, and strengthens his image as a key figure in Catalan science and culture.

BC keywords¹³: Botany; Catalan culture; Linguistics; Science--Terminology; Science--Lexicography; Linguistic standardisation; Bolòs, Oriol de, 1924-2007

Citació recomanada:

Vallès i Xirau, J. (2025). Oriol de Bolòs. Ciència, llengua i país: fitonímia, terminologia biològica i més enllà. A Espai Cràter, i Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Eds.), *El llegat d'Oriol de Bolòs: ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter d'Olot amb motiu del centenari del naixement (1924-2024)* (p. 57-74). Espai Cràter. Ajuntament d'Olot; Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Generalitat de Catalunya. <https://doi.org/10.57645/10.8080.08.10>

Introducció

No hi ha cap mena de dubte que Oriol de Bolòs i Capdevila (Olot, 1924 - Barcelona, 2017) ha sigut un dels botànics catalans més destacats del segle xx i que una part molt important de les persones que practiquen avui aquesta disciplina a casa nostra, des dels àmbits acadèmics fins als d'aficionats, se'n senten deixebles, seguidors o continuadors, en major o menor mesura, o, almenys, reconeixen el seu lideratge i la seva aportació. Ultra a Catalunya i, en general, als Països Catalans, la seva àrea de recerca, la figura científica de de Bolòs és ben coneguda i reconeguda a tot l'Estat espanyol i a una part no negligible d'Europa. Va fer treball de camp i de laboratori, de gabinet, en diversos àmbits de la botànica, fruit dels quals van sorgir una gran quantitat —i qualitat— de treballs científics, articles i llibres; va ser docent, des de molt jove catedràtic, a la Universitat de Barcelona; va tenir càrrecs de gestió, especialment, a part de director d'un departament universitari i d'un petit període de vicerector, pels molts anys en què va exercir la direcció de l'Institut Botànic de Barcelona, en la qual va succeir el seu pare, Antoni de Bolòs i Vayreda.

De tots aquests aspectes, se n'ocupen altres treballs d'aquesta mateixa obra. El que pretenem en aquest escrit és, tot partint d'un aspecte de la mateixa botànica —que pot ser considerat marginal—, fer veure que de Bolòs, dins de la seva professió, era més que un científic; de fet i amb tota seguretat era un home de cultura. Ho farem a través del seu interès per la llengua, fonamentalment la llengua catalana aplicada a la botànica, però també en el camp científic, amb irradiacions cap a la llengua espanyola, i, tornant a la seva nadiua, més enllà del món botànic, biològic i acadèmic, amb detalls reivindicatius quan costava de practicar-los i amb un interès lingüístic que depassa la ciència. Pot ser que aquesta superació de la dicotomia entre ciència —entenent com a tal, en aquest cas, les ciències naturals— i cultura —entenent com a tal, en aquest cas, l'àmbit lingüístic, lligat al literari—, o, com ho va dir Snow (1965), entre les dues cultures vingui donada en part per una família culta i en part per la pràctica d'una disciplina de les ciències que algú qualifica de tova i que s'ha conegut com a *scientia amabilis*. Pot ser també per una inclinació personal o bé per tot plegat. En tot cas, de Bolòs va ser un amant profund i, sense exagerar, un estudiós de la llengua. De fet, tot i que el seu interès fonamental en aquest camp va ser el català, podríem dir de les llengües, ja que era força poliglòt: ultra el català i l'espanyol, dominava el francès, que li havíem sentit usar més d'un cop, i l'alemany; a això hi podem afegir el coneixement de l'anglès a nivell de lectura, fins per

¹³ Keywords taken from the general catalogue of names and subject headings of the Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

poder-ne fer traduccions (Jordi de Bolòs, com. pers.). A més, com a botànic clàssic de la seva època, tenia força coneixements de llatí.

Comencem a entrar en matèria per una anècdota, que és més que això, ja que denota l'interès de de Bolòs per la llengua fins al menor detall, i, a partir d'això, donarem algunes explicacions sobre els principals aspectes de la relació entre de Bolòs i la llengua o de la contribució de de Bolòs a la lingüística en diversos àmbits: terminologia científica (botànica, biològica i geogràfica) en català; terminologia científica en espanyol; fitonímia; defensa i reivindicació del català com a llengua de cultura, ciència inclosa; propostes generals sobre aspectes lingüístics, fonamentalment lèxics, del català. De Bolòs era gelós d'usar el seu cognom amb l'accent obert (fora, és clar, dels casos en què, durant el franquisme, no podia per imperatiu dictatorial). Pensava que era la lògica etimològica, encara que, en molts casos, la seva família l'havia usat en documents i publicacions en espanyol amb l'accent tancat i encara que, de fet, es pronunciés —com ell mateix feia— amb o tancada. Preguntat sobre què pensava que un seu germà, professor de química física a la mateixa universitat que ell, usés, fins en català, l'accent tancat, ell deia que allò era “una deficiència” i que calia ser estricte. Sens dubte, pensava el mateix quan analitzava terminologia tècnica i altres aspectes de la llengua, com veurem tot seguit.

Terminologia científica en català

Fa temps, vam estudiar, amb els col·legues Carles Riera i Maria Teresa Cabré, l'aportació bolosiana a l'estudi i a la fixació del lèxic científic (Riera *et al.*, 1998). Ara hi insistirem, tot reprenent alguns dels arguments i dels exemples que hi exposàvem i donant-ne alguns de nous.

De Bolòs va ser, com hem dit, un botànic particularment interessat pel llenguatge d'especialitat de la seva disciplina i de la ciència en general. Això li ve, com hem pressuposat sense gaire risc d'errar, per l'ambient familiar i per una disposició personal, però hi ha un punt més. De Bolòs era deixeble de Pius Font i Quer, un dels molts punts forts del qual va ser justament el coneixement, l'ús acurat i la fixació dels termes científics (Vallès, 1988). De Bolòs, a més, va conèixer bé un dels principals deixebles de Font i Quer en l'àmbit lingüisticobotànic: l'olotí, com ell, Miquel de Garganta i Fàbrega (figura 1), d'edat intermèdia entre la seva i la del seu pare, i amic d'ambdós, que s'havia cuidat, sota la supervisió de Font i Quer, del lèxic botànic destinat al diccionari de Pompeu Fabra (Vallès, 1988 i 2020; Riera i Vallès, 1991).

Figura 1. Oriol de Bolòs pronunciant una conferència al Museu de l'Empordà de Figueres, el setembre del 1981, en un acte sobre el botànic Estanislau Vayreda. Al seu costat, Miquel de Garganta, que també va fer una conferència en aquest acte. Fotografia: Salvador Cañiguer.



Va ser, doncs, el continuador d'una escola, la de Font i Quer, també pel que fa a la terminologia científica.

No és pas gens estrany que un dels deixebles i col·laboradors més remarcables de de Bolòs, Josep Vigo i Bonada, en un article sobre el seu mestre al títol del qual el qualifica de “fitogeògraf, fitocenòleg, botànic” (Vigo, 1998), un dels sis aspectes en què classifica l'aportació que va fer a la ciència de les plantes és: “S'ha interessat sempre en la lexicologia científica i ha fet notables aportacions a la terminologia especialitzada i a la fixació del llenguatge botànic català, i també del castellà.” Vegem-ne els fonaments i alguns casos.

D'una banda, de Bolòs va publicar diversos treballs en els quals s'ocupava específicament d'aspectes lingüístics de la botànica, d'altres branques de la biologia i, també, de la geografia física.

Pel que fa a la botànica, a part de la pràctica i l'ús de la terminologia adequada en moltes publicacions científiques, va reflexionar sobre el seu estudi i el seu ús en tres treballs (Bolòs, 1970, 1979 i 1985). En el primer, arriba a la conclusió que “d'acord amb els resultats de l'estudi de Font i Quer, un nombre considerable de grafies admeses per Fabra han d'ésser rectificades” (Bolòs, 1970) (figura 2). En el segon, afirmava que “ens permetem de demanar als lingüistes interessats pels problemes que presenta

ORIOI DE BOLÒS
Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

La formació
del llenguatge botànic català

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
1963-1968

Figura 2. Coberta del primer article d'Oriol de Bolòs sobre llenguatge científic, publicat en una miscel·lània d'estudis dedicats a Pompeu Fabra pel centenari del seu naixement. Cal remarcar que hi figuren unes dates (1963-1968) que no concorden amb la real de publicació (1970), a causa de les dificultats de publicar en català i per part de l'Institut d'Estudis Catalans sota la dictadura franquista.

la terminologia científica catalana i, especialment, a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, que analitzin molt seriosament la gran obra de Font i Quer i que només proposin solucions diferents de les que ell va donar en el cas que un estudi profund resulti que les solucions admeses per Font són realment defectuoses. I, per altra banda, esperem que els nostres lingüistes no es deixaran dominar pel miratge d'un popularisme que no té sentit en el camp de la terminologia científica i que, en apartar el català de les altres llengües cultes, podria fer molt de mal al nostre idioma" (Bolòs, 1979). En el darrer, hi deia: "L'escola botànica de Font i Quer ha volgut treballar d'acord amb els dos principis següents: a) Cal que els termes científics adoptin la forma que correspon a llur etimologia i a les normes generals de derivació. b) Cal que la forma resultant no s'allunyi innecessàriament de la que té el terme en altres llengües de cultura. Només així el català manté la seva intel·ligibilitat en els ambients científics internacionals" (Bolòs, 1985). Primer de tot, aquests texts mostren que, com dèiem abans, de Bolòs va prendre el relleu de Font en el tractament del llenguatge d'especialitat.

Les moltes propostes que de Bolòs va fer, a la pràctica i amb motivacions teòriques quan calia, van tenir sorts diferents pel que fa a les seves acceptació i fixació acadèmiques. Si ens fixem en el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, per a termes com 'asc', 'bacteri', 'briòfit', 'hidròfit', 'meristema' i 'vacúol' s'hi ha adoptat la mateixa forma (en masculí) que de Bolòs va proposar, i per a 'centríol', 'folíol', 'tàxon' i 'vacúol' també s'ha seguit de Bolòs en fer-los plans. Un cas, el de 'cotilèdon', forma a la qual de Bolòs donava suport enfront de 'cotiledó', s'ha resolt, al diccionari normatiu, amb la incorporació de les dues variants. Finalment, les peticions bolosianes no van ser ateses per l'acadèmia de la llengua en mots com 'cariotip', 'ecotip', 'fenotip' i 'genotip', que tenen aquesta forma i l'acabada en '-tipus' al diccionari, mentre que de Bolòs proposava els mots equivalents plans, i tampoc pel que fa a 'subespècie', per a la qual de Bolòs proposava 'subspècie', basat, com en altres casos, en l'etimologia.

Pel que fa a l'ús d'un català científic assequible en l'àmbit internacional, aspecte al qual atorgava gran importància i que lliga amb la seva posició ferma de defensa del català, que tractarem més endavant, afirmava: "Convé sempre, en els texts científics que han d'ésser assequibles a estrangers, l'ús d'un vocabulari bàsic restringit i l'evitació dels mots o expressions difícils de comprendre" (Bolòs, 1985). Un exemple era fer servir 'longitud' i no 'llargada' o 'llargària', perquè els dos darrers termes, en diverses llengües, poden evocar més aviat 'amplada'. Un altre era emprar 'grana' o 'sement' i no pas 'llavor', ja que els dos primers mots són

força similars als d'altres idiomes romànics ('graine', 'semence', 'semilla', 'seme', 'semente').

Per i per a la botànica, Oriol de Bolòs va teoritzar i fer propostes concretes sobre terminologia geogràfica, pel que fa als àmbits que ell anomena *humà* (comarques) i *fisiogràfic* (territoris fisiogràfics) que cal considerar en biogeografia. La divisió comarcal, ja l'havia tractat en un treball que, justament, unia botànica i geografia (Bolòs, 1963). Els territoris fisiogràfics van sorgir com una necessitat a partir dels treballs d'elaboració d'una flora dels Països Catalans que duia a terme. Finalment, els que va proposar, de nord a sud, i, al final, a les Illes, van ser aquests, la majoria neologismes: 'Pirineus', 'territori (t.) ruscínic', 't. olositànic', 't. catalanídric', 't. ausosegàrric', 't. sicòric', 't. mediovalentí', 't. serrànic', 't. diànic', 't. lucèntic', 'Pitiüses', 'Mallorca' i 'Menorca'. No dubtant que sorprendrien aquells que els sentissin per primer cop, escrivia: "Algunes denominacions de moment faran estrany, no en dubtem pas. Si llur utilització és útil, amb el temps l'orella se'ns hi habituarà i deixaran de sonar malament. Si no arren, senyal que no feien falta i, en aquest cas, val més que es perdin." El temps i les dues obres cabdals de flora (Bolòs i Vigo, 1984-2001; Bolòs *et al.*, 2005) han fet que, si més no, resultin familiars i fins i tot eufònics a molts dels seus usuaris, tant sigui en el món acadèmic com en el naturalista afeccionat o en l'excursionista.

De Bolòs va ser traductor de l'alemany al català d'una obra sobre vegetació i climes del món (Walter, 1977), que va ser remarcable, d'una part pel seu contingut i de l'altra pel fet de ser en català tot just en sortir de la dictadura. A més, va ser editor d'un llibre de text en català de morfologia externa botànica (part en la qual hi ha un munt de terminologia) del seu mestre Font (1979). En aquestes obres, hi va aplicar molts dels criteris que havia anat treballant, i, fins llavors, plasman i sistematitzant en una publicació específica (Bolòs, 1970). A part d'això, és segur que aquestes traduccions li van servir per consolidar aspectes de lexicologia científica sobre els quals va teoritzar també més endavant (Bolòs, 1979 i 1985).

Com un dels fruits que sintetitza tot el treball lexicològic bolosià en català, podem esmentar els dos aspectes principals de la seva aportació lexicogràfica en aquesta llengua. D'una banda, algunes de les seves obres contenen vocabularis o glossaris. La *Flora dels Països Catalans* (Bolòs i Vigo, 1984-2001), destinada en primer lloc als lectors locals però amb la idea de ser de difusió internacional, duu, al final de cada volum, un interessant vocabulari català-llatí-anglès-alemany precedit d'una síntesi de la flexió nominal en català, per tal que els usuaris de les dues llengües no ro-

màniques esmentades (als de llengües neollatines, se'ls suposa potencials lectors sense grans problemes) puguin comprendre alguns termes. La *Flora manual dels Països Catalans* (Bolòs *et al.*, 2005), per contra, més utilitària i destinada al públic autòcton, conté un glossari breu que defineix els termes morfològics principals per tal que tothom es pugui servir de les claus de l'obra o pugui comprendre'n tot el text. Convé afegir que un llibre de geografia física dels Països Catalans (Riba *et al.*, 1976) conté també un glossari, els termes botànics del qual són responsabilitat de de Bolòs, que es va cuidar de la part de l'obra dedicada a sòls i a vegetació.

D'altra banda, és important remarcar la seva contribució al *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*. Malgrat que no va poder fer valer els seus arguments per a determinades formes, com hem explicat fa poc, de Bolòs és, juntament amb el seu deixeble, important col·laborador i amic Josep Vigo, el responsable del triatge i la preparació o la revisió de les definicions dels termes de l'àrea de botànica, i això a les dues edicions en paper que el diccionari de la institució —que té, entre les seves funcions, la d'acadèmia de la llengua catalana— ha tingut: el 1995 i el 2007 (tot i que els darrers anys de preparació d'aquest darrer no hi va poder intervenir). En aquest sentit, de Bolòs i Vigo segueixen l'avançada i útil estela que van deixar Garganta i Font en el diccionari Fabra, precedent de l'actual diccionari normatiu.

Terminologia científica en espanyol

En iniciar-se la dictadura franquista, Oriol de Bolòs tenia quinze anys. Per tant, en bona part de la seva formació i durant molts anys del seu exercici com a docent i investigador es va veure constret a emprar, amb ben poques excepcions de permissió del català, l'espanyol com a llengua vehicular oral i escrita. Per tant, de Bolòs va haver de fer classes i publicar articles i llibres en castellà, i això, unit a l'interès general per la terminologia, va fer que fes aportacions significatives en aquesta llengua pel que fa al llenguatge d'especialitat botànic.

A part, en treballs seus, de manera esparsa, l'obra en què es pot apreciar més la seva contribució crítica al lèxic botànic espanyol va ser la traducció que va fer d'un dels llibres de text clàssics i més difosos de la botànica, el tractat de botànica de Strasburger i col·laboradors. De Bolòs va traduir des de la 4a edició espanyola (de la 25a edició alemanya), el 1953, any en què va esdevenir catedràtic de Botànica a la Universitat de

Barcelona, fins a la 7a edició espanyola (de la reimpressió del 1985 de la 32a edició alemanya), el 1986. Mogut pels mateixos criteris, bàsicament etimològics, va usar molts termes equivalents als que abans hem comentat en català, com ara ‘bacterio’ (no ‘bacteria’), ‘briófito’ (no ‘briofita’ ni ‘briófita’), ‘foliolo’ (no ‘foliolo’) o ‘meristema’ (no ‘meristemo’). També aquí de Bolòs es manifesta successor de Font i Quer. Al pròleg a la 5a edició, hi escriu: “En cuanto a la traducción, hay que decir principalmente que seguimos, como en la anterior edición española, la terminología admitida en el *Diccionario de botánica de P. Font Quer* y colaboradores” (Bolòs, 1960). Igualment, abans de dir que “resultava necesario unificar los criterios y fijar la terminología” i explicar els principis en què es basava per fer-ho, afirma: “Ciertamente que ha habido también voces discordantes y, sobre todo, resistencia práctica a aceptar las reformas propuestas. Pero el autor de estas líneas no tiene conocimiento de que para impugnarlas se hayan invocado otras razones que la comodidad y la tradición.” Finalment, però, les seves propostes no van arrelar gaire al *Diccionario de la lengua española*, de la Reial Acadèmia Espanyola. De mots que hem comentat abans pel que fa al català, el diccionari normatiu espanyol només admet ‘briófito’, ‘centríolo’, ‘meristema’ i ‘taxon’ (i, encara, juntament amb ‘briófita’, ‘centríolo’, ‘meristemo’ i ‘taxón’), mentre que d’altres, com ‘asca’, ‘bacteria’, ‘cariotipo’, ‘cotiledón’, ‘fenotipo’, ‘foliolo’, ‘genotipo’, ‘subespecie’ i ‘vacuola’ hi ha quedat només en la forma no bolosiana. A més, a partir de la 8a edició espanyola de *Strasburger*, feta per una altra persona i publicada en una altra editorial, la línia terminològica seguida per de Bolòs va quedar anul·lada.

Com en català, la tasca lexicològica de de Bolòs en espanyol també té un reflex lexicogràfic rellevant. Va ser un dels vuit col·laboradors de Pius Font i Quer en el *Diccionario de botánica* (Font, 1953), que es pot ben considerar un dels corpus terminològics d’aquesta disciplina més importants del món. En concret, se li va assignar l’àmbit de la fitosociologia, però no costa pas gens d’afirmar que devia ser un dels puntals de Font en tasques generals de l’obra.

Fitonímia

En una anàlisi de l’estat de les diverses disciplines botàniques, de Bolòs (1969) afirma que “els estudis botànics de caire humanístic tenen una tradició força considerable als Països Catalans i han estat continuats amb

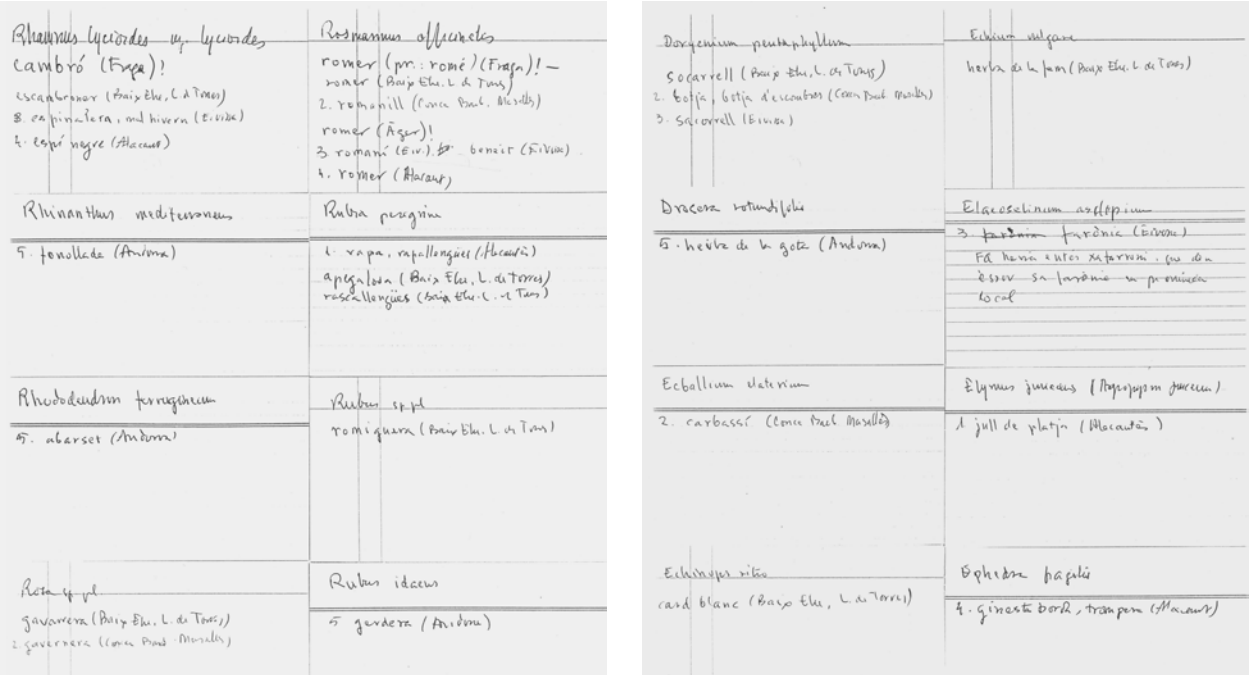


Figura 3. Exemples de cèdules fitonímiques d’Oriol de Bolòs.

intensitat en els darrers temps”. Amb això es refereix als treballs de caire etnobotànic, en els quals la temàtica fitonímica és important.

Al llarg del seu abundant treball de camp, amb la flora i la vegetació com a objectius primaris, de Bolòs recollí molts noms populars de plantes en pràcticament tot el domini lingüístic català, en la línia del mestre i botànic Francesc Masclans, el seu sogre, que s’havia centrat força en aquest aspecte (Masclans, 1981). Això li serví per enriquir les seves flores (Bolòs i Vigo, 1984-2001; Bolòs et al., 2005) amb noms catalans de tots els tàxons que es tenien documentats. Quan, sota els auspicis del Termcat, es va preparar una actualització significativa de l’obra masclansiana, Oriol de Bolòs va cedir les seves cèdules fitonímiques per tal que poguessin nodrir el nou corpus (Vallès et al., 2014). Es tracta de quatre-centes fitxes, cadascuna amb un nom científic i un o més fitònims, amb anotacions sobre el lloc de procedència de cada nom i, en algunes ocasions, amb comentaris explicatius sobre algun fitònim (figura 3).

Com en els aspectes terminològics de què ens hem ocupat, en fitonímia de Bolòs no va pas fer tan sols pràctica, sinó també teoria. Així, al primer dels seus articles sobre llenguatge de botànica català (Bolòs, 1970) va es-

tablir algunes regles per usar o assignar els noms populars de les plantes, els principals dels quals són:

- “Si hi ha un nom popular adequat, aquest és acceptat. Si n’hi ha més d’un, cal triar quin d’ells resulta preferible per ésser usat normalment en el llenguatge escrit.” Diccionaris com el de l’Institut d’Estudis Catalans apliquen aquesta regla i, en els casos de sinònims (de fitònims i de termes de qualsevol altra mena), hi ha un terme (no necessàriament el primer que apareix alfabèticament) en el qual figura la definició i d’altres que hi remeten. L’obra recopilatòria de noms de plantes a la qual ens hem referit abans (Vallès *et al.*, 2014) no aplica aquest criteri i no dona cap nom preferent, fora de tots els que surten al diccionari normatiu i amb el mateix valor. Això es fa així per no posar per davant, per exemple, un terme com ‘timó’ o com ‘farigola’ per a *Thymus vulgaris*, la qual cosa deixaria en segona posició tot un dels dos grans dialectes del català, l’oriental i l’occidental, respectivament.
- “Si la planta no té nom popular conegut i és important, de manera que convé que pugui ésser anomenada pel públic, és feta una adaptació del nom llatí, tan literal com sigui possible.” Certament és important que les plantes autòctones o al·lòctones, ben establertes al nostre medi, i per tant conegudes i en molts casos usades, acabin tenint algun nom català.
- “Si una planta és poc coneguda i només té interès per als botànics professionals, es deixa amb el nom llatí, que en català no sol oferir cap dificultat de pronunciació.” No podem estar més d’acord amb aquesta premissa. Si considerem aquesta i l’anterior, a una planta que no s’ha fet important (per ús, per comerç o per simple presència i coneixença) per al públic en general no li cal un nom català. El Centre de Terminologia Termcat, però, no comparteix aquesta visió i, a parer nostre, té massa tendència a donar nom a plantes que no compleixen aquestes dues regles bolosianes i, en general, sembla adoptar les mateixes posicions que algunes llengües com l’anglès, amb intenció de nominar tots els éssers vius (especialment els animals i, dintre d’aquests, els ocells) siguin d’on siguin. Cal dir també que de Bolòs, en algun cas, tampoc no va fer cas de les seves teories, ja que en una de les seves obres florístiques (Bolòs i Vigo, 1984-2001) s’hi inclou, per posar un exemple, el neologisme ‘descàmpsia flexuosa’ per a una planta que ben poca gent coneix i que

ningú no fa servir, i que, a més, té un nom llatí, del qual s’ha tret el català, quasi coincident, *Deschampsia flexuosa*. Això, però, no treu validesa a les propostes que fa d’adopció o de creació de fitònims, i val a dir que a l’obra florística de síntesi més recent (Bolòs *et al.*, 2005) aquest neologisme fitonímic no hi apareix pas.

Una obra general sobre l’ús correcte del català

Oriol de Bolòs va traslladar el seu interès pregon per la seva llengua de l’àmbit de la terminologia al de l’idioma en general, tot i que sense abandonar la perspectiva científica, com veurem. Ho va fer en un llibre del qual ell va ser un dels impulsors principals i en el qual van col·laborar altres persones, totes del camp de les ciències experimentals, concretament, a part d’ell mateix, un altre botànic, un arquitecte tècnic, un enginyer industrial i un geòleg (Bolòs *et al.*, 2005).

Aquest llibre, que va tenir prou èxit, ja que el 2012 se’n va fer una segona edició, ja no en vida d’Oriol de Bolòs, es titula *Parlar bé el català no és gens difícil*. Havíem sentit a dir a de Bolòs que l’ús poc acurat del català, sobretot per la influència de l’espanyol (avui segurament també es referiria a la de l’anglès), deturpava la llengua, i això el va impulsar a fer un llibre que ajudés a impulsar solucions genuïnes en diversos casos. L’obra s’ocupa del català general, però no deixa d’haver-hi alguns exemples de termes geogràfics o botànics, com ara el consell d’usar ‘contrafort’ enfront d’‘estribació’ (segons els autors, mot format per la simple eliminació de la *n* final d’‘estribación’, paraula castellana derivada d’‘estribo’), o bé els arguments per diferenciar entre ‘estany’ i ‘llac’ o entre ‘mont’ i ‘forest’.

Es tracta d’un llibre molt recomanable i que avui pot tenir encara utilitat. Vegem què en deia un lingüista, catedràtic de Filologia Catalana (Martí, 2006), en una recensió que en va fer: “Vull subratllar que els qui han escrit aquest llibre no són lingüistes de professió. Això és significatiu, encara que sigui solament pel fet que demostra que no cal ésser-ho per reflexionar seriosament entorn dels problemes lingüístics. La llengua és de tots. I els filòlegs i els lingüistes han d’escoltar allò que n’opinen els qui no ho són, justament perquè llur perspectiva és singular. Òbviament que no haurien pogut escriure una obra com la que han escrit si no tinguessin un sentit de la llengua molt i molt subtil, que és el resultat de la inquietud perquè visqui en la normalitat que amb prou feines si ha conegut al llarg de la història. Estimen la llengua. I en plantegen els problemes que han triat no pas freda-

ment, com una llista d'interferències, sinó amb una consciència lúcida dels perills que suposen per a la subsistència i la dignitat del nostre idioma. És un treball, doncs, també de sociolingüística que els hem d'agrair. El to pla-ner que adopten justifica encara més allò que anuncien en el títol: que parlar bé el català no és gens difícil." Sens dubte, els autors estimen la llengua i fan una aportació remarcable al seu ús adequat, amb propostes que seria bo que fossin adoptades de manera general.

Aspectes reivindicatius de la llengua catalana

Antoni Maria Badia i Margarit, catedràtic de Llengua Catalana a la Universitat de Barcelona i rector de la institució, amb el qual de Bolòs va ser vicerector de recerca, titula un dels seus llibres *Ciència i passió en la cultura catalana* (Badia, 1977), en el qual defensa la ciència i la passió com a necessàries —totes dues— per a la recerca. Sens dubte, Oriol de Bolòs s'ajustava perfectament a aquest paradigma. Una de les seves passions era precisament la llengua catalana. Si fins ara hem vist la contribució científica, terminològica, que hi va fer, ara ens ocuparem de l'aspecte passional, de defensa, de reivindicació, que, de fet, ja traspua al llibre que hem comentat a l'apartat anterior.

Com hem dit abans, de Bolòs es va formar i va exercir la seva professió durant molt de temps sota la dictadura franquista, que, entre altres ignomínies, va impedir l'ús del català en àmbits públics, el docent i l'acadèmic inclosos. Per tant, les publicacions havien de ser en espanyol, amb alguna excepció, bàsicament en l'àmbit de la poesia, on es feia alguna concessió al català. De Bolòs va trobar un forat per on, sense escarafalls, defensar el català, constituït, d'una banda, per la fitonímia i, per l'altra, per la toponímia.

Al llibre sobre vegetació de les comarques barceloneses publicat pel seu pare (Bolòs, 1950) i en el qual Oriol de Bolòs va col·laborar, s'hi comença l'estratègia de posar els microtopònims (els de les grans unitats eren molt oficials en castellà i difícilment es podien canviar) en català. Dotze anys més tard, Oriol de Bolòs fa una passa més al seu llibre sobre el paisatge vegetal barcelonès (Bolòs, 1962), posant-hi noms catalans de plantes i ampliant als macrotopònims l'ús del nom correcte en català.

Vegem alguns exemples de fitonímia a l'obra esmentada en darrer lloc. "Mencionemos el grupo de gramíneas mediterráneas que el pueblo llama *fenals* (*Brachypodium ramosum*...)." "El *arboç* (*Arbutus unedo*, cast. *madroño*), que tiende a predominar en los encinares poco densos..." "Entre los componentes del estrato arbustivo inferior hay que mencionar el *galze-*

ran o boix marí (*Ruscus aculeatus*)..." "El bosquecillo de *aloc* (*Vinco-Vitice-tum*...)." "La *jonquera* (*Holoschoenetum*)..." Trobem, al llarg de l'obra, moltíssims casos com aquests, de manera que el text en espanyol és esquitxat de nombrosos noms en català, d'una manera que creiem que no es pot dir que no sigui forçada. De fet, es tractava d'això, de forçar —ni que fos tan mínimament— la normativa. Forçar les consignes del règim també es feia —i encara era una rebel·lia ben petita, però un xic més agosarada—, adoptant els noms catalans de tots els topònims, inclosos els dels municipis, sense seguir-ne la forma oficial vigent. El mapa de vegetació de les proximitats de Barcelona contingut en aquest llibre n'és un bon exemple. Ben segur que aquesta mena d'obres científiques, adreçades a un públic restringit, no eren objecte de grans revisions o censures, i, per això, s'hi podien fer aquestes reivindicacions modestes. A les persones que llegeixin aquest text i no hagin viscut el franquisme, els semblarà —afortunadament— ridícula aquesta forma de resistència cultural, però reflecteix una situació que va ser ben real.

Una dècada després del que hem comentat al paràgraf anterior, però encara en ple franquisme, un altre acte ferm de suport al català i al seu ús va ser la participació de de Bolòs en l'anomenat *Manifest de Prada*. Es tracta d'un text titulat "El català, llengua d'expressió científica", signat per científics catalans del nord i del sud, que fou discutit i adoptat el 25 d'agost del 1973 en una sessió de la Universitat Catalana d'Estiu a Prada de Conflent. S'hi reclama la validesa de la llengua catalana, com qualsevol altra, per a expressar oralment i per escrit la ciència i se'n reivindica l'ús lliure. En remarcuem només tres frases: "No és superflu, ans al contrari, de proferir el permanent i indefallent propòsit de continuar reivindicant el nostre dret a fer-ne ús com a llengua pròpia que ens és i de seguir lluitant per la normalització d'aquest ús." "El dret a l'ús de la llengua i el deure que se'n deriva atenyen la totalitat dels seus camps." "No defensem cap mena d'exclusivisme patriòtic, sinó que, simplement, neguem tot caràcter vergonyant al nostre vehicle habitual d'expressió." De Bolòs va tenir un paper rellevant en l'elaboració d'aquest manifest (Camarasa, 2023), i hi figura, juntament amb altres científics, com un dels autors que el subscriuen, ja que no devia ser present aquell dia a Prada, mentre que els que hi eren hi figuren com a signants que en donen fe.

Finalment, recollim una altra mostra de l'interès —la passió— de de Bolòs per la llengua catalana, corresponent a una altra època política i a una altra situació sociolingüística. Tothom té associat al període historico-cultural denominat *Renaixença* un impuls significatiu del català en obres literàries. Cal afegir-hi que l'àmbit científic no hi va ser aliè, especialment

el naturalista, molt lligat al territori. En un article, de Bolòs es fa ressò de la decisió del seu avi, el també botànic Ramon de Bolòs i Saderra, de trencar l’habitud de l’ús de l’espanyol en la correspondència amb el seu col·lega —que més endavant esdevindria el seu cunyat—, l’igualmente botànic Estanislau Vayreda i Vila. Ramon de Bolòs escriu a Vayreda, el 19 de setembre del 1878: “Molt amich: desde ara tinch proposat escriurer en català lo més possible per aprendre’n y aixís no ho estranyis.” Oriol de Bolòs remarca que actituds com aquesta van fer que s’esdevingués, per al català, “una represa progressiva de la normalitat, com a idioma d’expressió ordinària, en totes les funcions” (Bolòs, 1998). És ben interessant de veure que la ciència va tenir també el seu paper en aquest moviment cultural de represa del català després de l’època coneguda com a *decadència*.

Remarques finals

L’interès per la llengua en els àmbits terminològic i sociolingüístic i les aportacions que hi va fer, que hem provat de glossar en aquest escrit, units a la seva ingent obra botànica, mostren Oriol de Bolòs i Capdevila com una figura preeminent no només de la ciència, sinó, en general, de la cultura catalana. Afortunadament, el centenari del seu naixement, escaigut el 2024, ha permès de donar a conèixer un xic més la seva persona i la seva obra, i per agrair-li el seu important servei al país amb actes de recordança i divulgació, dels quals aquesta obra és un dels productes.

Si Font i Quer va crear, com en tants altres camps de la botànica catalana, una línia de recerca clara en aspectes lingüístics de la disciplina i de la ciència en general, de Bolòs n’ha representat la següent baula generacional, i l’escola (botànica i, específicament, lingüísticobotànica) ha continuat amb profit, amb Josep Vigo i Bonada al capdavant (vegeu, per exemple, Vigo, 2003), i esperem i comptem que no s’aturarà.

Bibliografia

- BADIA, A. M. (1977). *Ciència i passió en la cultura catalana*. Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- BOLÒS, A. de. (1950). *Vegetación de las comarcas barcelonesas: Descripción geobotánica y catálogo florístico según estudios efectuados por el propio autor y por Oriol de Bolós y Capdevila*. Instituto de Estudios Mediterráneos.

- BOLÒS, O. de. (1960). Prólogo a la quinta edición española. A STRASBURGER, E., NOLL, F., SCHENK, H., i SCHIMPER, A. F. V., *Tratado de botánica* (p. 9-10). Marín.
- BOLÒS, O. de. (1962). *El paisaje vegetal barcelonés*. Facultat de Filosofia i Lletres, Universitat de Barcelona.
- BOLÒS, O. de. (1963). Botánica y geografía. *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, 3a època, 687, 1-51.
- BOLÒS, O. de. (1969). La botànica als Països Catalans en els darrers decennis. *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 26, 87-113.
- BOLÒS, O. de. (1970). La formació del llenguatge botànic català. *Estudis Romànics*, 13, 209-224.
- BOLÒS, O. de. (1975). Assaig sobre terminologia geogràfica dels Països Catalans. A *Miscel·lània Pau Vila. Biografia. Bibliografia. Treballs d’homenatge* (p. 137-143). Institut d’Estudis Catalans, Societat Catalana de Geografia, Montblanc-Martín.
- BOLÒS, O. de. (1979). Consideracions sobre la terminologia científica. *Estudis Universitaris Catalans*, 23 (Miscel·lània Aramon i Serra, I), 107-113.
- BOLÒS, O. de. (1985). Consideracions sobre la terminologia científica catalana i el seu ús. *Butlletí de la Institució Catalana d’Història Natural*, 50, 391-394.
- BOLÒS, O. de. (1998). Dades sobre excursionisme científic català. Un parell d’anècdotes de temps passats. *Muntanya*, 819, 182-183.
- BOLÒS, O. de, HERNÁNDEZ, E., MARQUET, L., RIBA, O., i VIGO, J. (2005). *Parlar bé el català no és gens difícil. Reflexions sobre el català que ara es parla, un llenguatge interferit i autocensurat*. Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- BOLÒS, O. de, i VIGO, J. (1984-2001). *Flora dels Països Catalans* (4 vols.). Barcino.
- BOLÒS, O. de, VIGO, J., MASALLES, R. M., i NINOT, J. M. (2005). *Flora manual dels Països Catalans* (3a ed.). Pòrtic.
- CAMARASA, J. M. (2023). El català, llengua de comunicació científica: 50 anys del Manifest de Prada. *Mètode*. <https://metode.cat/noticies/el-catala-llengua-de-comunicacio-cientifica.html>
- FONT, P. (1953). *Diccionario de botánica*. Labor.
- FONT, P. (1979). *Iniciació a la botànica* (2a ed. revisada, a cura d’Oriol de Bolòs). Fontalba.
- INSTITUT D’ESTUDIS CATALANS. (s.d.). *Diccionari de l’Institut d’Estudis Catalans*. Recuperat 5 de febrer del 2024, de <https://dlc.iec.cat>
- MARTÍ, J. (2006). [Ressenya de *Parlar bé el català no és gens difícil. Reflexions sobre el català que ara es parla, un llenguatge interferit i autocensu-*

Neus Ibáñez i Cortina

Institut Botànic de Barcelona (IBB),
CSIC-CMCNB



Resum

En aquest article s'amplia la informació sobre els herbaris de Bolòs conservats a l'Institut Botànic de Barcelona (IBB), i es dona informació sobre la seva formació, el seu volum i el seu contingut, tant des del punt de vista florístic com històric. Es mostra també una petita caracterització dels plecs recol·lectats per Antoni i Oriol de Bolòs, i s'assenyalen alguns exemples de plecs tipus descrits per aquests autors. També es confirma la importància d'Oriol de Bolòs com a director de l'IBB, el qual va donar un fort impuls internacional a aquesta institució, que va arribar a ser un referent de la botànica arreu d'Europa. En resum, l'objectiu final és mostrar la importància de les figures d'Antoni i d'Oriol de Bolòs en la botànica del moment i en la història de l'IBB, i evidenciar el patrimoni i el llegat que ens han deixat.

Paraules clau BC¹⁴: Herbaris; Institut Botànic de Barcelona; Bolòs i Vayreda, Antoni de, 1889-1975; Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Botànica; Ciència--Història

Abstract

This article expands the information on the Bolòs herbaria kept at the Botanical Institute of Barcelona (IBB), and takes a floristic and historical pers-

¹⁴ Paraules clau extretes de les llistes d'autoritats d'encapçalaments de noms i de matèries de la Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

- rat d'O. de Bolòs i Capdevila, E. Hernández i Roig, L. Marquet i Ferigle, O. Riba i Arderiu, i J. Vigo i Bonada]. *Llengua i literatura: revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura*, 17, 526-531.
- MASCLANS, F. (1981). *Els noms de les plantes als Països Catalans*. Montblanc-Martín, Centre Excursionista de Catalunya.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA DE LA LENGUA. (s.d.). *Diccionario de la lengua española*. Recuperat 5 de febrer del 2024, de <https://dle.rae.es>
- RIBA, O., BOLÒS, O. de, PANAREDA, J. M., NUET, J., i GOSÀLBEZ, J. (1976). *Geografía física dels Països Catalans*. Editorial Ketres.
- RIERA, C., CABRÉ, M. T., i VALLÈS, J. (1998). L'aportació del botànic Oriol de Bolòs a la terminologia científica. *Acta Botanica Barcinonensia*, 45, 29-36.
- RIERA, C., i VALLÈS, J. (Eds.). (1991). *Pompeu Fabra, Pius Font i Quer i Miquel de Garganta. Un epistolari fonamental per a la lexicografia científica catalana (1928-1953)*. Institut d'Estudis Catalans.
- SNOW, C. P. (1965). *Les dues cultures i la revolució científica*. Edicions 62.
- VALLÈS, J. (1988). Pius Font i Quer i l'escola lingüístico-botànica catalana. A CAMARASA, J. M. (Ed.), *Miscel·lània. Homenatge al Dr. Pius Font i Quer* (p. 143-148). Institut d'Estudis Ilerdencs.
- VALLÈS, J. (2006). Pompeu Fabra, Pius Font i Quer, Miquel de Garganta. Una correspondència (1928-1953) que reflecteix la normalització del llenguatge botànic català. *Afers, Fulls de Recerca i Pensament*, 53-54, 99-107.
- VALLÈS, J. (2020). Pompeu Fabra i la terminologia biològica. A INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Simposi Pompeu Fabra: 14, 15 i 16 de novembre de 2018* (p. 317-336). Institut d'Estudis Catalans.
- VALLÈS, J., VENY, J., VIGO, J., BONET, M. À., JULIÀ, M. A., i VILLALONGA, J. C. (2014). *Noms de plantes. Corpus de fitonímia catalana*. Termcat, Edicions de la Universitat de Barcelona.
- VIGO, J. (1988). Oriol de Bolòs i Capdevila, fitogeògraf, fitocenòleg, botànic. *Acta Botanica Barcinonensia*, 45, 7-27.
- VIGO, J. (2003). Sobre el català científic. *Quaderns Agraris*, 28, 37-47.
- WALTER, H. (1976). *Vegetació i climes del món*. (Traducció d'Oriol de Bolòs). Departament de Botànica, Facultat de Biologia, Universitat de Barcelona.

pective to provide information on their creation, volume and content. A small characteristic selection of the specimens collected by Antoni and Oriol de Bolòs is shown, and some examples of specimens like those described by these authors are presented as well. This paper also confirms the importance of Oriol de Bolòs as director of the IBB. He considerably bolstered the international profile of the institution, which became a benchmark in botany throughout Europe. In summary, the overarching objective is to show the importance of Antoni and Oriol de Bolòs in contemporary botany and in the history of the IBB, and to highlight the heritage and legacy they have left us.

BC keywords¹⁵: Herbaria; Botanical Institute of Barcelona; Bolòs i Vayreda, Antoni de, 1889-1975; Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Botany; Science--History

Citació recomanada:

Ibáñez i Cortina, N. (2025). Els herbaris de Bolòs i l'Institut Botànic de Barcelona. A Espai Cràter, i Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Eds.), *El llegat d'Oriol de Bolòs: ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter d'Olot amb motiu del centenari del naixement (1924-2024)* (p. 75-90). Espai Cràter. Ajuntament d'Olot; Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Generalitat de Catalunya. <https://doi.org/10.57645/10.8080.08.11>

L'Institut Botànic de Barcelona i Antoni i Oriol de Bolòs

Una de les aportacions més importants del Dr. Oriol de Bolòs en el món de la botànica va ser la tasca desenvolupada com a director de l'Institut Botànic de Barcelona (IBB) i els plecs d'herbari que va recol·lectar, revisar i donar a l'IBB.

L'IBB és un centre mixt format pel Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) i el Consorci del Museu de Ciències Naturals de Barcelona (CMCNB). La recerca que s'hi desenvolupa actualment engloba diferents línies entorn de la biodiversitat i l'evolució de les plantes, de la biologia evolutiva, de la flora autòctona i al·lòctona, i de l'entomologia i de les interacci-

ons insecte-planta. La part patrimonial engloba l'Herbari BC, la Biblioteca, l'Arxiu i el Gabinet Salvador.

Els inicis de l'IBB es remunten a l'octubre del 1906, quan Joan Cadevall i Diars (1846-1921), membre de la Junta Municipal Autònoma de Ciències Naturals, va manifestar la necessitat de crear un centre consultiu de plantes i herbaris de Catalunya al Museu Martorell (actualment CMCNB), al parc de la Ciutadella (Font i Quer, 1963). L'any 1907, Manuel Fernández Llenas (c. 1875-1932) fou nomenat recol·lector amb la finalitat d'iniciar l'herbari d'aquest centre. En les primeries d'aquests anys, Llenas va recol·lectar mil plantes per a l'herbari general, i, més endavant, el 1909, la Junta de Ciències Naturals va cedir quatre-centes plantes d'Étienne-Marie Grénier-Blanc, Frère Sennen (1861-1937), de l'Empordà. En el marc de la renovació de la Junta de Ciències Naturals de Barcelona, el 29 de desembre del 1916, Pius Font i Quer (1888-1964) s'incorporà com a naturalista agregat al Museu de Ciències Naturals de Barcelona (MCNB). Aquest nomenament feu de Font i Quer el protagonista màxim de la botànica catalana. Des d'aquell moment el seu objectiu principal fou fer l'inventari de la flora de la península Ibèrica, l'increment dels materials (Font i Quer va aportar grans quantitats de plecs d'herbari a l'IBB), la conservació dels adquirits i la realització d'estudis a la Secció d'Herbaris. El novembre del 1920, com a conseqüència de la jubilació d'Artur Bofill i Poch (1844-1929), quedà vacant la direcció del Museu, plaça en la qual Font i Quer el succeí el febrer del 1921 (Ibáñez, 2006, p. 16).

D'aquesta manera es van assentar les bases i el nucli dels herbaris del Departament de Botànica del MCNB. A partir d'aquest Departament, l'any 1934 Font i Quer va fundar l'IBB (Gavioli, 2024, p. 17). Dos anys després, degut als riscos per la Guerra Civil, l'IBB es traslladà a una torre del carrer de Sant Gervasi. L'any 1939, amb el canvi de règim, el doctor Font fou destituït i processat.

Va ser en aquell moment quan **Antoni de Bolòs i Vayreda** (1889-1975) exercí de director accidental, encara que ja treballava a l'IBB com a conservador de l'herbari des del 1934. Una de les seves primeres tasques fou dirigir el trasllat de l'IBB (durant el 1940) a un petit edifici del parc de Montjuïc (on l'Institut hi romangué fins al 2003) (figura 1). El 1944 li fou reconegut el càrrec de conservador tècnic. Més endavant, el 1946, se signà un conveni amb el CSIC pel qual l'IBB passava a ser-ne un centre adscrit. No va ser fins al 1956 que Antoni de Bolòs fou nomenat director de l'Institut Municipal de Ciències Naturals, entitat que agrupava diversos museus i centres de ciència de l'Ajuntament de Barcelona (Ibáñez, 2006, p.18). Durant aquest temps com a director, Antoni de Bolòs va promoure l'adquisició de noves col·leccions i l'ordenació de les ja conservades. També desenvolupà un remarcable tre-

¹⁵ Keywords taken from the general catalogue of names and subject headings of the Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

ball florístic i taxonòmic organitzant campanyes d'exploració i recol·lecció de materials per als Països Catalans i les terres de l'Aragó, d'Andalusia i d'Occitània. Alhora, l'equip de l'IBB posava les bases de la fitocenologia catalana i elaborava la cartografia bàsica de les grans unitats fitogeogràfiques del país, com, per exemple, l'estudi sobre la vegetació de les comarques barcelonines (Bolòs i Bolòs, 1950). Finalment, Antoni de Bolòs es jubilà del seu càrrec el 1959. Havia arribat una de les èpoques més crítiques de l'Institut.

La plaça de director va quedar vacant durant més de sis anys. No va ser fins al 1965 que **Oriol de Bolòs** ocupà la plaça de director, tasca que compaginà amb la universitat. La seva relació oficial amb l'IBB, però, ja s'havia iniciat el 1946, en ser-li atorgada una beca de col·laborador científic del CSIC (Montserrat, 2009). L'any 1964 morí Font i Quer, i va deixar a mitges un projecte que havia començat en els darrers anys de la seva vida i que comptava amb el suport de l'Institut d'Estudis Catalans; pensava que calia fer una flora dels països catalans, però els primers esbossos no han estat mai vistos (Bolòs, 2000). Oriol de Bolòs dirigí l'IBB entre el 1965 i el 1984, tasca que compaginà amb la Càtedra de Fitogeografia i Ecologia Vegetal i amb altres càrrecs dins de la Universitat de Barcelona, com ara vicerector de Recerca i cap de Departament (Pairolí, 2001; Vigo, 1998). Mantingué el contacte iniciat pel seu pare i Font i Quer amb Josias Braun-Blanquet (1884-1980), amb qui col·laborà en l'estudi fitosociològic sobre la depressió de l'Ebre (Braun-Blanquet i Bolòs, 1957) i després continuà publicant nombrosos treballs sobre fitosociologia i florística. En aquest període inicià la redacció, en col·laboració amb Josep Vigo, i gràcies sobretot a les col·leccions de l'IBB, de la *Flora dels Països Catalans* (Bolòs i Vigo, 1984-2002), començada per Font i Quer. Durant aquesta època l'Institut es dotà progressivament de personal científic i anà augmentat el seu prestigi com a centre de recerca botànica arreu del món. Actualment l'Herbari de l'IBB (l'Herbari BC) és el segon en importància de tot l'Estat espanyol, amb més de vuit-cents mil exemplars, i a més aquesta institució conserva també una biblioteca amb prop de mil llibres i revistes especialitzades.

Els herbaris de Bolòs

L'IBB conserva actualment gran part dels herbaris que des del segle XVII fins a l'actualitat s'han reunit a Catalunya.

L'herbari general, en els seus inicis, estava format, com ja hem dit, per les col·leccions de Manuel Llenas i de Frère Sennen, i per les recol·leccions

Figura 1. Antic Institut Botànic de Barcelona (construït provisionalment per a l'Exposició Internacional del 1929), situat a Montjuïc (Barcelona). Fons AIBB/ABV. © Institut Botànic de Barcelona (CSIC-CMNCB).



de Font i Quer, que incorporà quan ell ingressà al Museu. Font i Quer, que anà augmentant aquestes col·leccions amb l'ajuda de recol·lectors com Enric Gros (1864-1949) (Font i Quer, 1917) i d'altres aportacions de col·leccions de botànics europeus, fins a arribar gairebé als tres-cents mil exemplars. A aquests pocs milers d'espècimens s'hi van afegir una gran quantitat de plantes procedents de noves recol·leccions o d'herbaris de diferents autors. D'aquesta manera, entre els anys 1917 i 1949 l'Herbari BC va créixer considerablement gràcies a la feina duta a terme per Font i Quer amb l'objectiu de reunir els herbaris dispersos pel territori català (Gavioli, 2019). Gràcies a la incorporació d'aquests herbaris, l'Herbari BC va assolir una estructura que és la que encara conserva avui en dia i que en determina la importància. Actualment, l'herbari general s'acosta als vuit-cents mil exemplars, amb una bona representació de la flora de la Mediterrània occidental.

Els **herbaris històrics** també foren aplegats per Font i Quer. L'any 1925 aconseguí la cessió a l'IBB de les col·leccions de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (RACAB), com també de molts herbaris particulars dispersos fins aleshores per Catalunya. Algunes de les col·leccions més importants cedides per la RACAB van ser l'Herbari d'Antoni Cebrià Costa (1817-1886) o el de Frederic Trèmols (1831-1900), entre d'altres (Gavioli, 2024, p. 21).

Altres herbaris que s'incorporaren directament a l'IBB van ser: (1) l'Herbari Salvador (s. xvii-xviii), (2) l'Herbari de la Institució Catalana d'Història Natural (s. xix-xx), (3) l'Herbari de Joan Cadevall i Diars (1846-1921) (s. xix-xx), (4) l'Herbari d'Estanislau Vayreda i Vila (1848-1901) (s. xix), (5) l'Herbari de Frère Sennen (s. xix-xx), (6) l'Herbari de Francesc Xavier Bolòs i Germà (1733-1844) — cedit amb caràcter de dipòsit el 1934 per Antoni de Bolòs — i (7) l'Herbari de Ramon Bolòs i Saderra (1853-1914), que inclou les recol·leccions del seu pare, Josep Oriol Bolòs i Santaló (1809-1889), i algunes del seu avi, Francesc Xavier Bolòs i Germà, compulsat, ordenat i augmentat pel seu fill, Antoni de Bolòs i Vayreda (1889-1975), donat també per Antoni de Bolòs el 1934.

Els herbaris d'Antoni i d'Oriol de Bolòs, donats directament pels autors, es van intercalar directament a l'herbari general.

L'herbari més antic conservat de la família Bolòs és l'Herbari de **Francesc Xavier Bolòs i Germà**, que conté 3.922 espècimens, tots informatitzats i escanejats. Es poden consultar a la pàgina web de l'IBB, a l'apartat d'herbaris històrics. Aquest botànic fou corresponsal del Jardí Botànic de Madrid i es relacionà amb botànics de la talla de Casimiro Gómez Ortega (1741-1818), Mariano de Lagasca (1776-1839), Pierre André Pourret (1754-1818), José Quer Marínez (1695-1764), el seu avi Joan Minuart Parets (1693-1768) o Miquel Bernades (1716-1788) (Garganta, 1936). En Francesc va ajudar a descobrir la zona volcànica de la comarca de la Garrotxa i va ser iniciador de les observacions meteorològiques en aquest municipi. Les seves recol·leccions es van estendre per tot Catalunya, especialment per Olot i els Pirineus (on recol·lectà amb Pourret). Aquest Herbari també conté recol·leccions d'altres botànics com Antoine Gouan (1733-1821) o Ignacio Seriola Moreno, amb plecs obtinguts per intercanvi. Entre els plecs hi trobem nombroses il·lustracions (figura 2), ja que aquest botànic va estudiar art i il·lustració científica, molt important en aquell moment per representar les plantes al camp. Aquest Herbari formava part del Gabinet Bolòs d'Olot (el qual s'està restaurant i inventariant actualment), però fou cedit amb caràcter de dipòsit el 1934 per Antoni de Bolòs (Bolòs, 1979). Cal destacar que aquest Gabinet és un dels més antics d'Europa, i l'únic que es conserva a la casa pairal on va exercir d'apotecari Francesc Xavier Bolòs i totes les seves generacions anteriors (Alcalde, 2006).

A l'IBB també es conserva l'Herbari de **Ramon Bolòs i Saderra**. Ramon Bolòs estudià Farmàcia a la Universitat de Barcelona i fou deixeble d'Antoni Cebrià Costa. Formà part de la Societat Botànica Barcelonesa, una societat d'intercanvi de plantes del moment. Estava en relació amb alguns altres

Figura 2. Il·lustració de Francesc Xavier Bolòs d'*Iris × germanica* L. (BC-FXBolòs-964829). © Institut Botànic de Barcelona (CSIC-CMCNB).



botànics i, en primer lloc, amb el seu cunyat Estanislau Vayreda Vila (1848-1901), del qual també es conserva l'herbari a l'IBB, però treballava amb molta menys intensitat que aquest darrer. Publicà petits estudis i algunes observacions sobre la geografia de la Garrotxa. Ramon recol·lectà sobretot pel Ripollès i per la Garrotxa, i formà un interessant herbari i diferents col·leccions de mineralogia, entomologia i malacologia. L'Herbari, format aproximadament per uns sis mil plecs, encara està per informatitzar, però fou revisat parcialment el 2003 per Pere Montserrat i Recoder (1918-2017).

Els **herbaris d'Antoni i d'Oriol de Bolòs** estan intercalats a l'herbari general, com hem dit, però no estan totalment informatitzats. Encara resten uns cinc mil plecs per informatitzar i documentar.

Dels 3.562 plecs informatitzats conservats a l'Herbari BC (vegeu la figura 3), el 32 % va ser recol·lectat per Antoni de Bolòs i el 15 %, per Oriol de Bolòs, però si mirem les recol·leccions conjuntes amb altres col·legues botànics veiem com Oriol de Bolòs va recol·lectar un 24 % i Antoni de Bolòs, un 11%, fet que demostra que Oriol de Bolòs treballava més en equip i feia les sortides amb més companys, degut, segurament, al fet que l'IBB es va dotar de més recursos i de més col·laboracions exteriors en aquella època.

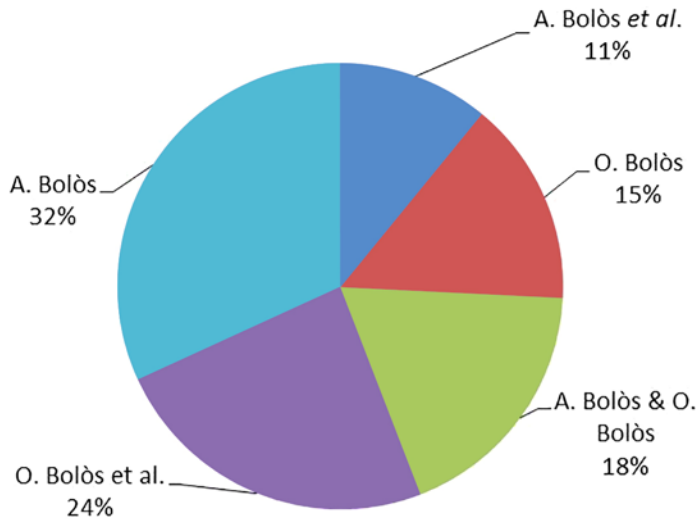


Figura 3. Percentatge de plecs informatitzats conservats a l'Herbari BC segons recol·lector.

Si comparem el nombre de plecs d'Antoni i d'Oriol de Bolòs de l'Herbari BC amb els dipositats a l'Herbari BCN (l'Herbari de la Universitat de Barcelona), podem observar que en aquest darrer hi ha menys plecs informatitzats: 1.012 plecs. D'aquests, 90 són d'Antoni de Bolòs i 922, d'Oriol de Bolòs (com. pers. Josep Vicenç Fandos), fet que demostra la gran vinculació d'Oriol de Bolòs amb la Universitat de Barcelona. Hi ha una gran quantitat de plecs de les excursions i dels congressos realitzats per Oriol de Bolòs amb altres companys i companyes de la facultat, i destaquen els plecs de l'excursió a Cefalònia (Bolòs *et al.*, 1996).

Pel que fa als plecs tipus (plecs sobre els quals s'ha descrit un nou tàxon), a l'Herbari BC s'han detectat 24 plecs d'Antoni i d'Oriol de Bolòs, i el 74 % d'aquests són d'Oriol de Bolòs. Segons l'*International Plants Names Index* (IPNI, 2024), Antoni de Bolòs va publicar 4 noms nous (o combinacions) i Oriol de Bolòs, 1.108. Això es deu al fet que Oriol de Bolòs va fer una gran tasca botànica de revisió, estudi i descripció de noms a Catalunya per a l'elaboració de *Flora dels Països Catalans*. Gràcies a la seva vinculació amb l'IBB tenia a l'abast una gran quantitat d'exemplars de tot el territori català i de totes les èpoques, des del segle XVII fins a l'actualitat, que va poder revisar i estudiar en profunditat. A més, el fet de treballar a l'IBB, va facilitar que els plecs tipus que va descriure es dipositessin a l'Herbari BC.

Volem destacar alguns plecs tipus dipositats a l'Herbari BC, com el lectotipus *Centaureum erythraea* var. *masclansii* Oriol de Bolòs i Vigo (BC-100114), publicat a *Collectanea Botanica*, la revista de l'Institut Botànic de Barcelona; el tipus *Cardamine amara* subsp. *olotensis* Oriol de Bolòs (BC-112809), recol·lectat al Parc Nou d'Olot i descrit per Oriol de Bolòs (figura 4); el tipus *Cistus albidus* var. *anthyllidetorum* Oriol de Bolòs i Vigo (BC-137402), publicat al *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural* el 1974, revista científica de referència a Catalunya i en la qual encara es continuen publicant molts estudis botànics interessants, i el lectotipus *Genista cinerea* subsp. *ausetana* Oriol de Bolòs i Vigo (BC-595864), recol·lectat per Oriol de Bolòs a Oristà (Lluçanès).

L'Arxiu de Bolòs de l'IBB

El Fons institucional **d'Antoni de Bolòs**, conservat a l'Arxiu de l'IBB, ha estat catalogat durant aquest 2024 gràcies a l'empresa Nubilum, S.L., i a la URICI (Unidad de Recursos de Información Científica para la Investigación) del CSIC. Actualment està disponible al Catàleg de la Xarxa de Biblioteques



Figura 4. Plec tipus de *Cardamine amara* subsp. *olotensis* (BC-112809). © Institut Botànic de Barcelona (CSIC-CMCNB).

Figura 5. Capella de Sant Jeroni de Montserrat, 1947. De dreta a esquerra, Pere Montserrat, Antoni de Bolòs, Salvador Rivas Goday i Oriol de Bolòs. Fons AIBB/ABV. © Institut Botànic de Barcelona (CSIC-CMCNB).



i Arxiu del CSIC (Fons AIBB/ABV). Conté documents que corresponen al període en què Antoni de Bolòs exercí de director de l'IBB, però també algunes fotografies i cartes d'Oriol de Bolòs.

En aquest Fons hi trobem fotografies de sortides al camp d'ell sol i d'altres junt amb altres col·legues botànics (figura 5). Aquestes fotografies s'estan digitalitzant i catalogant, i resta encara posar-les a disposició per a la seva consulta.

En relació amb la correspondència trobem documents molt interessants, com per exemple una carta d'Oriol de Bolòs escrita el 5 d'agost del 1965 a Barcelona dirigida al professor G. Lapraz on diu (traducció del francès): “En primer lloc us he de demanar que disculpeu l'extraordinari retard en la publicació del vostre treball sobre Catalunya. Ja sabeu que després de la jubilació del meu pare, l'any 1959, l'Institut Botànic de Barcelona ha passat tots aquests anys completament abandonat, sense director científic. Tothom es pot imaginar el grau de desorganització que això comporta,

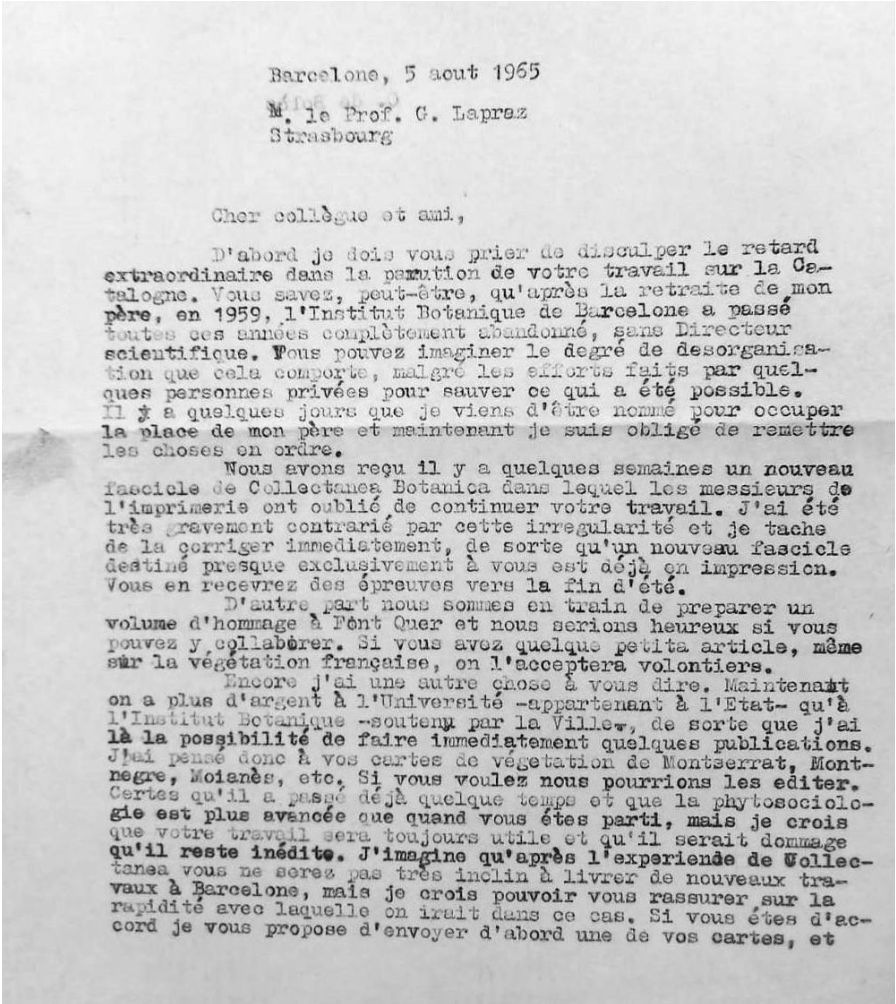


Figura 6. Carta d'Oriol de Bolós a G. Lapraz, on s'expliquen les dificultats que es vivien en aquell moment a l'IBB. Fons AIBB/ABV/17/017. © Institut Botànic de Barcelona (CSIC-CMCNB).

malgrat els esforços fets per uns quants particulars per salvar allò que era possible. Fa uns quants dies que em van designar per ocupar el lloc del meu pare i ara em veig obligat a posar les coses en ordre” (figura 6).

També volem destacar una carta dirigida a Jacques Duvigneaud (professor de Bèlgica) del 13 de desembre del 1965, on aquest botànic explica que ha passat les vacances a Espanya i que li han anat molt bé les publicacions fitosociològiques d'Oriol de Bolós, i que li agradaria formar part dels botànics catalans que reben la revista *Collectanea Botanica* (Fons AIBB/ABV/17/017).

Una altra carta interessant és la del Dr. Heywood —editor de *Flora Europaea* (Tutin *et al.*, 1964-2001)—, del 21 d'abril del 1965, on li agraeix els consells donats per alguns apartats d'aquesta obra (figura 7).

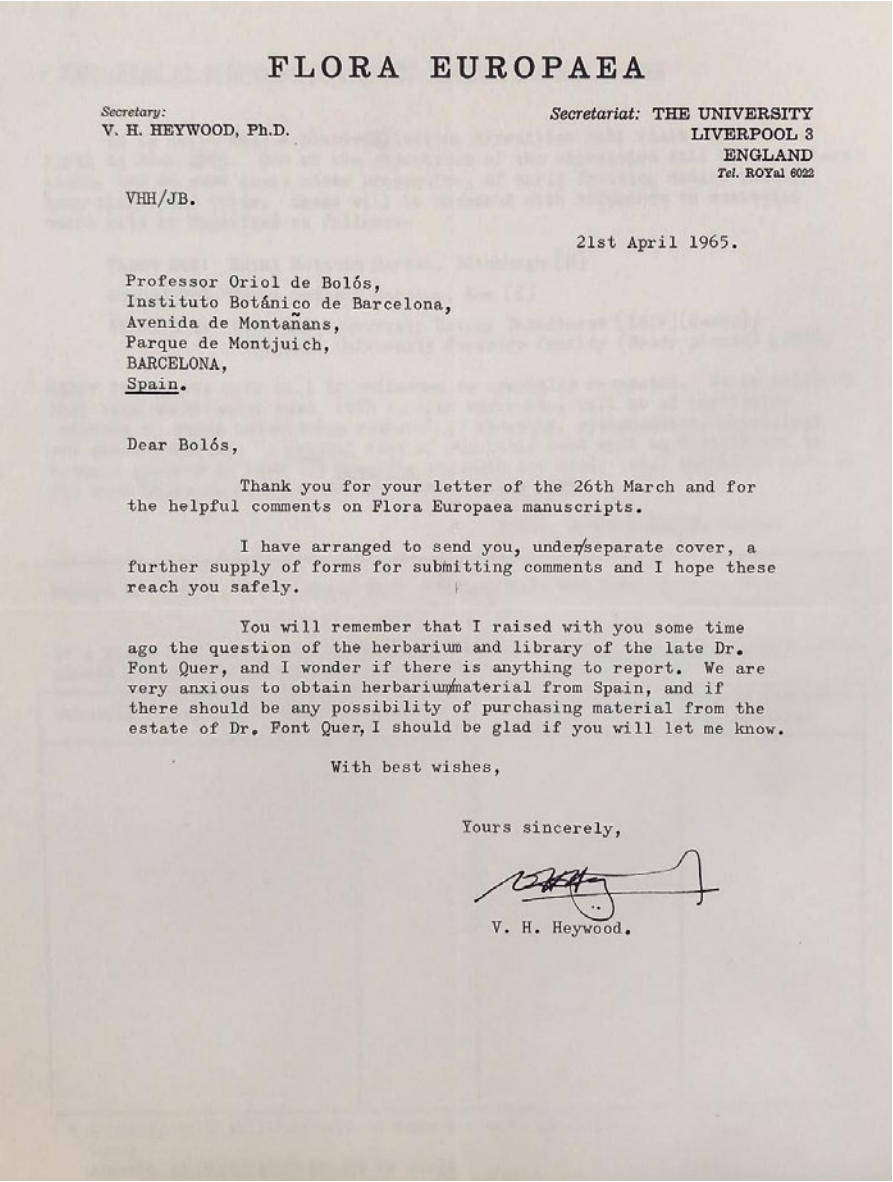


Figura 7. Carta de V. H. Heywood dirigida a Oriol de Bolós (21/04/1965). Fons AIBB/ABV/17/015. © Institut Botànic de Barcelona (CSIC-CMCNB).

Finalment, i com a curiositat, mostrem un bitllet de ferrocarril de l'any 1957 amb les fotografies d'Antoni de Bolòs, d'Oriol de Bolòs i de Francesc Masclans, que els permetia viatjar tot l'any amb ferrocarril per tot Espanya (figura 8).

El Fons institucional **d'Oriol de Bolòs** dipositat a l'IBB encara resta per catalogar i estudiar. Per altra banda, sabem que l'Arxiu personal d'Oriol de Bolòs es troba a la [UB](#) (CRAI, Biblioteca de Biologia).



Figura 8. Bitllet de ferrocarril de l'any 1957. D'esquerra a dreta, Antoni de Bolòs i Oriol de Bolòs. A sota, Francesc Masclans. Fons AIBB/ABV/27/006. © Institut Botànic de Barcelona (CSIC-CMCNB).

Conclusions

El Dr. Oriol de Bolòs va deixar un important llegat a l'IBB. Gràcies a la seva vinculació i compromís amb aquesta entitat durant una de les èpoques més complicades viscudes a Catalunya, va donar un fort impuls internacional a aquest centre i va portar-lo a ser un referent de la botànica arreu d'Europa.

Moltes de les activitats que el doctor de Bolòs feia a l'IBB requerien els mitjans de què disposava el centre, tant per la descripció de plantes com per l'elaboració de claus dicotòmiques, ja que disposava d'un bon herbari. També tenia accés a una bona biblioteca per aspectes relacionats amb la nomenclatura i la taxonomia. Oriol de Bolòs tenia tots aquests recursos a l'IBB i els utilitzà per realitzar *Flora dels Països Catalans*. La redacció d'aquesta *Flora* va ser l'objectiu durant els seus treballs a l'IBB, i gràcies a aquesta tasca Oriol de Bolòs situà Catalunya com a referent botànic a Europa (Montserrat, 2009).

En aquest treball destaquem, a més, l'important patrimoni conservat a l'Herbari BC, on hi ha dipositats tots els herbaris de la família Bolòs, des de Francesc Xavier Bolòs fins a Oriol de Bolòs, i dels quals s'han documentat molts plecs tipus que han servit de referència per a importants estudis botànics.

L'herència botànica deixada en aquesta institució resta encara, en part, per estudiar, per tots aquells que vulguin seguir aprofundint en l'obra d'Oriol de Bolòs, tant en la part florística conservada a l'Herbari, com en la part històrica conservada a l'Arxiu. Tant de bo la petita aportació d'aquest article despertés l'interès i serveixi perquè investigadors d'història de la ciència puguin seguir estudiant aquest llegat.

Agraïments

Volem agrair a Ismael Santos Smaq Molina la tasca desenvolupada en la catalogació del Fons Antoni de Bolòs conservat a l'Arxiu de l'Institut Botànic de Barcelona i el seu valuós ajut en l'elaboració d'aquest article.

Bibliografia

- ALCALDE, G. (2006). El Museu de Francesc Bolòs en els inicis dels museus a Catalunya. *Mnemòsine: Revista Catalana de Museologia*, 3, 141-148.
- BOLÒS, A., i BOLÒS, O. (1950). *Vegetación de las comarcas barcelonesas*. Instituto Español de Estudios Mediterráneos.
- BOLÒS, O. (1979). Antoni de Bolòs i Vayreda. *Collectanea Botanica*, 11(1), 5-23.
- BOLÒS, O. (2000). *Pius Font i Quer: semblança biogràfica: conferència pronunciada davant el Ple per Oriol de Bolòs i Capdevila el dia 21 de febrer de 2000*. Institut d'Estudis Catalans.

- BOLÒS, O., i VIGO, J. (1984-2002). *Flora dels Països Catalans*. Editorial Barcino.
- BOLÒS, O., VIGO, J., MASALLES, R. M., i NINOT, J. M. (1996). A survey on the vegetation of Cephalonia (Ionian islands). *Phytoecoen*, 26(1), 81-123.
- BRAUN-BLANQUET, J., i BOLÒS, O. (1957). Les groupements végétaux du bassin moyen de l'Ebre et leur dynamisme. *Anales de la Estación Experimental de Aula Dei*, 5, 1-266.
- FONT i QUER, P. (1917). El Departament de Botànica del Museu. A *Anuari II: primera part* (p. 253-260). Publicacions de la Junta de Ciències Naturals de Barcelona, 3.
- FONT i QUER, P. (1963). *Instituto Botánico de Barcelona* [manuscrit inèdit, AHIBB. Registre 140570].
- GARGANTA, M. (1936). *Francisco Bolós y la cultura de su tiempo* [Tesi doctoral]. Universitat de Madrid, Facultat de Farmàcia.
- GAVIOLI, L. (2019). Reunir totes les plantes de Catalunya. Adquisició de cinc herbaris de l'Institut Botànic de Barcelona a través de les cartes de Pius Font i Quer. *Actes d'Història de la Ciència i de la Tècnica*, 12-13, 147-175. <http://dx.doi.org/10.2436/20.2006.01.218>
- IBÁÑEZ, N. (2006). *Estudis sobre cinc herbaris històrics de l'Institut Botànic de Barcelona* [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). <http://www.tdx.cat/TDX-0212107-093659>
- IPNI. (2025). *International Plant Names Index*. The Royal Botanic Gardens, Kew, Harvard University Herbaria & Libraries and Australian National Herbarium. <http://www.ipni.org>
- MONTSERRAT, J. M. (2009). El doctor Oriol de Bolòs i l'Institut Botànic de Barcelona. A *Oriol de Bolòs i Capdevila. Sessió en memòria* (p. 13-22). Institut d'Estudis Catalans, Secció de Ciències Biològiques. Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.
- PAIROLÍ, M. (2001). *Oriol de Bolòs*. Fundació Catalana per a la Recerca.
- TUTIN, T. G. et al. (1964-2001). *Flora Europaea* (Vols. 1-5). Cambridge University Press.
- VIGO, J. (1998). Oriol de Bolòs i Capdevila, fitogeògraf, fitocenòleg, botànic. *Acta Botanica Barcinonensia*, 45, 7-27.



8

El llegat ecologista del botànic olotí Oriol de Bolòs

Josep Maria Mallarach i Carrera

Geòleg i doctor en Biologia Ambiental. Consultor conservacionista i promotor dels valors espirituals de la natura. Coordinador de l'Associació Silene. Primer director del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa.

Resum

Aquesta ponència se centra en la faceta ecologista d'Oriol de Bolòs i Capdevila, i destaca la seva influència pionera en el conservacionisme a Catalunya, especialment a la Garrotxa. S'estructura en tres llegats: la formulació del seu ideari conservacionista des dels anys 70, el seu ferm posicionament científic en la defensa del patrimoni natural amenaçat (com en el cas de la Zona Volcànica de la Garrotxa), i la seva contribució a la protecció legal d'aquest patrimoni mitjançant instruments concrets (catàlegs de protecció, creació del jardí botànic d'Olot, normes de protecció de l'Alta Garrotxa). Bolòs, malgrat la seva discreció, va utilitzar el seu prestigi acadèmic per impulsar la salvaguarda del medi ambient i va mostrar un compromís exemplar, cosa que va inspirar una nova generació de naturalistes i conservacionistes.

Paraules clau BC¹⁶: Ecologisme; Conservacionistes; Espais naturals; Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Organisme : Catalunya); Bolòs, Oriol de, 1924-2007 ; Botànica; Ciència—Història

Abstract

This presentation focuses on the ecological side of Oriol de Bolòs i Capdevila, and highlights his pioneering influence on conservationism in Catalo-

nia, especially in La Garrotxa. It is structured to feature three legacies: the formulation of his conservationist ideology starting in the 1970s, his firm scientific stance in the defence of threatened natural heritage (as in the case of the La Garrotxa Volcanic Zone), and his contribution to the legal protection of this heritage through specific instruments (protection catalogues, creation of the Olot botanical garden, protective regulations for Alta Garrotxa). Bolòs, despite his limited public presence, used his academic prestige to promote environmental protection and showed exemplary commitment, which inspired a new generation of naturalists and conservationists.

BC keywords¹⁷: Environmentalism; Conservationists; Natural spaces; Natural Park of the La Garrotxa Volcanic Zone (Organisation: Catalonia); Bolòs, Oriol de, 1924-2007; Botany; Science—History

Citació recomanada:

Mallarach i Carrera, J. M. (2025). El llegat ecologista del botànic olotí Oriol de Bolòs. A Espai Cràter, i Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Eds.), *El llegat d'Oriol de Bolòs: ponències del Memorial celebrat a l'Espai Cràter d'Olot amb motiu del centenari del naixement (1924-2024)* (p. 91-97). Espai Cràter. Ajuntament d'Olot; Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Generalitat de Catalunya. <https://doi.org/10.57645/10.8080.08.12>

Atès que han estat ben tractades les facetes del científic, l'investigador, el docent i l'humanista, ara voldria abordar la faceta del científic amb principis ecologistes, capdavanter a casa nostra en la seva formulació i aplicació, amb exemples vinculats al patrimoni natural de Catalunya i de la Garrotxa. Ho faré, sobretot, a partir dels records dels anys durant els quals vaig tenir el privilegi de col·laborar amb el Dr. Oriol de Bolòs, entre 1975 i 1991.

A la biografia que Miquel Pairoli va escriure del nostre homenatjat el 2001 hi ha un capítol intítulat “La militància ecologista d'un botànic”. El meu testimoni es vincula, doncs, amb aquesta militància, que proposo agrupar en tres llegats: el primer, la formulació de l'ideari conservacionista; el segon, el posicionament científic en la defensa del patrimoni natural amenaçat, i, el tercer, la protecció legal del patrimoni natural mitjançant instruments concrets a la Garrotxa.

Abans de seguir, però, no em puc estar de compartir que ahir al vespre, en aquesta mateixa sala, vam poder veure un documental colpidor: *Deixeu que el riu flueixi*, que mostra la lluita d'una colla de joves indígenes sami en contra d'un gran barratge promogut pel Govern de Noruega que amenaçava de destruir una vall del seu territori ancestral. Ens va colpir particularment, potser perquè els fets que narrava s'esdevenien exactament els mateixos anys que nosaltres impulsàvem la campanya per salvaguardar el paisatge volcànic de la Garrotxa de l'explotació d'una concessió minera atorgada pel Govern espanyol. Vaig tornar a prendre consciència de la diferència decisiva que va suposar per a la campanya, que impulsàvem quatre joves garrotxins, el fet de comptar amb el suport de científics de primer nivell, entre els quals destacava el Dr. Oriol de Bolòs, aleshores catedràtic de Botànica i director de l'Institut Botànic de Barcelona.

Formulació de l'ideari conservacionista

En plena dictadura, pocs mesos després de la primera conferència de l'ONU sobre el medi ambient humà, el 26 d'abril del 1973, Oriol de Bolòs va pronunciar un discurs a la seu de la delegació a Barcelona del CSIC: “La conservación de la naturaleza y sus fundamentos”, on desgranava un ideari que segueix plenament vigent mig segle més tard. La traducció catalana d'aquell text fou publicada a Olot el 1989, el mateix any en què vam fer una llarga entrevista a Oriol de Bolòs per a la revista *Vitrina*, del Museu Comarcal de la Garrotxa, on feia afirmacions tan taxatives com ara: “A la nostra terra ens trobem a la cua d'Europa quant a la conservació del patrimoni natural.” “Encara ara deixem que es perdin, pràcticament sense cap resistència, riqueses naturals de valor extraordinari i pràcticament irrecuperables”, que “cal fer comprendre a la gent que el camí que seguim porta a l'ensorrament definitiu del país” i també que “la reacció popular encara no és prou forta per impedir moltes malversacions irracionals de les riqueses del país”.

L'ideari exposat en aquell text fonamental, Oriol de Bolòs el va desenvolupar i argumentar al llarg de la seva vida, cada vegada que en va tenir ocasió, amb una coherència exemplar. Així, per posar un altre exemple, en el discurs d'acceptació del Premi Fundació Catalana per a la Recerca l'any 1994, el Dr. Bolòs digué: “Hem hagut de veure com una bona part del patrimoni natural de la nostra terra era destruïda brutalment davant la indiferència de les autoritats responsables. Paisatges de gran valor, en primer lloc, del litoral, però també de la resta del país, paisatges que havíem pogut

¹⁷ Keywords taken from the general catalogue of names and subject headings of the Biblioteca de Catalunya: <https://www.bnc.cat/Professionals/Catalogacio>

mostrar amb orgull als estrangers que ens visitaven, s'han perdut absurdament.” De Bolòs esmenta els subjectes i les causes d'aquesta desfeta i conclou així: “Tots aquests estralls, i molts d'altres, han transformat la nostra terra en una àrea exageradament malmesa.” Què diria, ara, quan la biodiversitat silvestre de Catalunya ha caigut més d'un 25 % des d'aleshores?

El compromís en la defensa del patrimoni natural

El primer record que tinc del Dr. Oriol de Bolòs és de l'any 1975, en una reunió al Centre Excursionista d'Olot, on l'acompanyava el Dr. Solé Sabarís, catedràtic de Geologia. Ens van animar a organitzar-nos i, poc després, van constituir la Comissió Promotora de la Salvaguarda de la Zona Volcànica de la Garrotxa, que, durant tres anys, va desplegar una activitat intensa. Els anys següents, primer amb el Dr. Solé Sabarís i més tard amb un altre eminent geòleg, el Dr. Oriol Riba, van encapçalar el posicionament acadèmic a favor de la protecció de la zona volcànica, i van participar en diversos actes, d'entre els quals voldria destacar els següents:

L'octubre del 1977 van tenir lloc, a Olot, els actes de cloenda de la campanya de salvaguarda del patrimoni natural del Congrés de Cultura Catalana, el secretari del qual era el Dr. Ramon Folch, deixeble del Dr. Bolòs. Sospiro que hi va tenir a veure que la Garrotxa fos escollida com a seu d'aquell acte pancatalanista que va projectar la campanya de salvaguarda més enllà de Catalunya. El mateix mes el primer ajuntament democràtic d'Olot va designar una Comissió Científica Assessora, de la qual formava part el Dr. Oriol de Bolòs. El dia 1 de desembre ja lliuràvem un estudi proposta que delimitava les “àrees intocables” a efectes miners dins de la concessió minera “Santa Margarita”, que hauria permès explotar totalment el nucli volcànic de Sacot, on es concentrava l'activitat extractiva.

El febrer del 1978 es va fer públic el manifest clímax de la campanya, amb el suport dels ajuntaments, moltes entitats científiques (gràcies al prestigi dels científics de primer nivell que li donaven suport, com el Dr. Bolòs) de Catalunya i de la resta de l'Estat, deu col·legis professionals i totes les forces polítiques que s'estaven organitzant aleshores.

El mateix any 1978 surt publicada *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la natura als Països Catalans*, obra que va tenir una gran influència en la configuració de les polítiques de protecció de la natura a casa nostra. Oriol de Bolòs va escriure els capítols dedicats a la destrucció i l'alteració de la vegetació per ocupació física del territori, per explotació o per incendis,

algun en col·laboració amb Josep Maria Camarasa. La secció dedicada a la zona d'Olot, de sis pàgines, també fou obra seva, en col·laboració amb Ramon Folch i Jaume Bech.

Davant l'amenaça que l'empresa minera aconseguís desplaçar l'activitat extractiva, l'octubre del 1980 es fa públic un nou manifest, encapçalat pels Drs. Oriol de Bolòs i Lluís Solé i Sabarís, subscrit per diverses entitats científiques catalanes, que alertava de l'amenaça que suposaria l'atorgament d'una nova concessió minera i que s'oposava a l'ampliació de l'àrea d'explotació a cel obert que estava en marxa.

En paral·lel, entre els anys 1978 i 1984 Oriol de Bolòs ens va fer de conseller a l'ombra per definir els criteris botànics i paisatgístics a l'hora d'elaborar les propostes pels planejaments urbanístics de municipis de la Garrotxa, amb el geòleg Enric Mirambell, i els biòlegs Miquel Riera i Jordi Cañas, a Olot, Sant Joan les Fonts, les Preses, Besalú, Maià de Montcal, la Vall de Bianya i la Vall d'en Bas. Encara recordo algunes d'aquelles converses al seu despatx modest de l'Institut Botànic de Montjuïc, i com van permetre salvaguardar elements del patrimoni natural molt valuosos.

L'any 1982 el Parlament de Catalunya va aprovar, per unanimitat, la Llei de protecció de la Zona Volcànica de la Garrotxa. La Generalitat tot just s'estava organitzant, no hi havia cap unitat dedicada a la conservació de patrimoni natural, i van seguir tres anys de completa inacció que van generar molt de malestar a la Garrotxa. En aquells temps tan crítics de buit de gestió (durant els qual van ser tallats arreu els millors alzinars muntanyencs del parc), Oriol de Bolòs donà sempre suport a la conservació, discretament però de manera efectiva. Durant els set anys que vaig ser director del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (1985-1991), Oriol de Bolòs era membre de la Junta de Protecció, en qualitat de membre científic designat per l'Institut d'Estudis Catalans. Sempre serè, ferm i coherent. Les seves intervencions, mesurades i breus, eren sempre valuoses.

La protecció del patrimoni natural de la Garrotxa

Vull destacar tres iniciatives en les quals Oriol de Bolòs va tenir un paper rellevant:

El Catàleg de protecció del paisatge de Santa Pau, encarregat per l'Ajuntament de Santa Pau, elaborat entre 1976 i 1977 i aprovat finalment l'any 1979, i es va incorporar en les Normes subsidiàries del planejament, que van dotar d'un primer nivell de protecció els espais més valuosos.

Posteriorment, els mateixos límits van quedar recollits en les delimitacions de les àrees de reserva natural creades per la Llei 2/1982, de protecció de la Zona Volcànica, i el Decret de 1986, una dotzena dins del terme de Santa Pau. Més encara: la delimitació de la resta de reserves naturals, fins a les vint-i-set actuals, va seguir sempre els criteris establerts per les delimitacions d'aquell primer Catàleg.

El jardí botànic de vegetació natural olotina del Parc Nou d'Olot, que va transformar en proposta el botànic Miquel Riera, creat l'any 1986. El fet de vincular-hi el Casal dels Volcans, seu de l'equip de gestió del Parc Natural, fou un encert de l'alcalde Pere Macias. Aquesta singular iniciativa va permetre salvaguardar uns petits rodals de roureda de roure pèrol, amb roures i boixos centenaris, que estaven amenaçats per un agençament recreatiu banal.

Les Normes de protecció de l'Espai d'interès natural de l'Alta Garrotxa, coordinades per l'advocat Lluís Paluzie, aprovades el 1998, van permetre aturar múltiples amenaces. Malgrat que havien de ser transitòries, van romandre vigents fins a l'aprovació del Pla de protecció del medi natural i el paisatge l'any 2021.

Per concloure

Amb el pas dels anys la figura del Dr. Oriol de Bolòs ha anat creixent, i ha depassat la figura del botànic eminent, dels que fan escola, per incloure també la d'un patriota ecologista de la seva terra, en el sentit més noble d'aquesta expressió. Home de caràcter tímid, d'una educació i cortesia exquisides, va actuar sempre com un veritable “defensor de la terra”, responsable del patrimoni comú, que mai no va dubtar a posar el seu gran prestigi acadèmic al servei de la salvaguarda del patrimoni natural del país, tant en la dimensió natural com en la cultural —on entren els noms de les plantes i les seves parts. En un compromís que unia la integritat i la fermesa amb la prudència i la discreció, mai es va deixar doblegar ni pels elogis ni per les amenaces —algunes de tan greus com la de calar foc als boscos de la finca familiar d'Esparreguera, a Santa Pau, on passava molts d'estius.

Consegüentment, no seria exagerat afirmar que a banda de l'escola en botànica i paisatge vegetal, junt amb la seva nomenclatura i toponímia, Oriol de Bolòs va engendrar una altra escola informal, potser sense haver-s'ho proposat, entre aquelles persones que, esperonades pel seu ideari i testimoni, vam assumir el compromís de fer el que estigués al nostre abast per

salvaguardar el patrimoni natural del país. La millor demostració la trobem en les responsabilitats assumides per alguns dels seus deixebles, que han encapçalat la majoria d'entitats científiques, naturalistes i conservacionistes de Catalunya durant el nostre vivent. Valguin quatre exemples significatius: les dues edicions del *Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*, coordinades pel biòleg Ramon Folch; el Pla d'espais d'interès natural, amb un equip on hi havia el botànic Josep Bou; l'estudi i la defensa dels ecosistemes fluvials i zones humides per part de Narcís Prat, o la concepció del sistema d'espais naturals protegits actual, que integra el PEIN amb la Xarxa Natura 2000, impulsada pel biòleg Salvador Grau. Per tot plegat, per tot el que li devem com a país, a la Garrotxa i també personalment, em plau afegir aquest testimoni del meu profund reconeixement i agraïment.



Per saber-ne més...

D'Oriol de Bolòs i Capdevila (Olot, 1924-Barcelona 2007), podem trobar informació i documentació a moltes biblioteques i centres de documentació d'arreu de Catalunya. Amb la complicitat i col·laboració d'una desena de biblioteques i centres de documentació, el 30 de novembre de 2024, durant la celebració del Memorial, es van exposar a l'Espai Cràter alguns d'aquests materials vinculats al científic i es va elaborar un punt de llibre conjunt amb l'enllaç als diferents fons documentals on es pot consultar el seu extens i ric llegat:

Fons Oriol de Bolòs i Capdevila al CRAI Biblioteca de Biologia de la Universitat de Barcelona

https://bit.ly/FonsOrioldeBolos_CRAIUB

Centre de Documentació de Biodiversitat Vegetal. CRAI - Universitat de Barcelona

<https://crai.ub.edu/ca/coneix-el-crai/CeDocBiV>

Fons Oriol de Bolòs. Biblioteca del CAFIV de la Universitat de Lleida

<https://biblioguies.udl.cat/oriolbolos>

Biblioteca de Catalunya

<https://www.bnc.cat/>

Centre de Documentació del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (i també a altres biblioteques i arxius de la Garrotxa)

<https://bit.ly/BequesOriolDeBolòs>



Visualitza el Memorial Oriol de Bolòs,
celebrat a l'Espai Cràter el 30 de novembre del 2024.
<https://www.youtube.com/watch?v=ouNMj1ApMdY&t=1025s>

Amb la col·laboració de:

Família de Bolòs



IN MEMORIAM

ORIOl DE BOLÒS

BOTÀNIC OLOTÍ